

**T.C
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI ÇİN HALK CUMHURİYETİ
KAZAKİSTAN İLİŞKİLERİNİ BELİRLEYEN
FAKTÖRLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet Safa YILDIRIM

**Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kenan DAĞCI

TEMMUZ 2013

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ÇİN HALK CUMHURİYETİ
KAZAKİSTAN İLİŞKİLERİNİ BELİRLEYEN
FAKTÖRLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet Safa YILDIRIM

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Bu tez .../.../.... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ahmet Safa YILDIRIM

14.06.2013

ÖNSÖZ

Dört bölümden oluşan bu çalışmada Soğuk Savaş sonrası oluşan uluslararası sistemde devletlerarası ilişkileri belirleyen siyasal, ekonomik ve güvenlik faktörlerinin ne yönde değiştiğinin tespiti yapılarak, Soğuk Savaş sonrası Çin Halk Cumhuriyeti Kazakistan ilişkilerini belirleyen faktörlerin neler olduğu araştırılmıştır. Konun araştırılmasında ki en büyük etken her iki ülkenin birbirleri aralarında ki ilişkilerin hem bölgesel hem de küresel etkilere sahip olacağı düşünülmesidir. Çin açısından Kazakistan, hem Orta Asya'ya ve batıya açılan bir köprü durumunda hem de zengin yer altı kaynakları ve coğrafi konumu itibari ile Orta Doğu petrolüne ve deniz sevkiyatına alternatif kaynak ve güzergah durumundadır. Kazakistan açısından ise Çin ile ilişkiler bir yandan ülke ekonomisini geliştirme ve çeşitlendirme imkanı tanırken diğer yandan siyasi ve ekonomik yönden bağımsız bir politika izleyebilme konusunda Rusya'yı dengeleyebilme fırsatı sunmuştur.

Bu konuyu araştırırken bana yol gösteren ve kendisi bizzat çalışmalarına destek veren tez danışmanım Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı Prof. Dr. Kenan DAĞCI Hocama şükranlarımı sunarım. Ayrıca hem eğitim hayatımda hem de bu çalışma süresince maddi ve manevini desteğini eksik etmeyen Aileme en içten teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Ahmet Safa YILDIRIM

14 Haziran 2013

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iv
TABLO ve ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TEORİK KAPSAM	7
1.1 Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Genel Özellikleri	7
1.1.1 Etnik ve Dinsel Çatışmalar	10
1.1.2 Enerji	11
1.1.3 Soğuk Savaş Sonrası Avrasya	12
1.2 Soğuk Savaş Sonrası Devletler Arası İlişkileri Belirleyen Faktörler	14
1.2.1 Güvenlik Faktörleri	14
1.2.2 Siyasi ve Ekonomik Faktörler.....	16
BÖLÜM 2 : İLİŞKİLERİN SİYASİ BOYUTU	18
2.1 Soğuk Savaş Sonrası Çin'in Dış Politikasını Belirleyen Faktörler	18
2.1.1 11 Eylül Sorası Çin Dış politikası ve Orta Asya.....	20
2.2 Soğuk Savaş Sonrası Kazakistan'ın Dış Politikasını Belirleyen Faktörler.....	23
2.3 Soğuk Savaş Sonrası Çin-Kazakistan İlişkileri.....	27
BÖLÜM 3 : İLİŞKİLERİN GÜVENLİK BOYUTU	31
3.1 Kazakistan'ın Güvenlik Yaklaşımı	31
3.2 Çin'in Güvenlik Yaklaşımı ve Orta Asya.....	34
3.3 Şanghay İşbirliği Örgütü Bünyesinde Çin, Kazakistan ve Rusya.....	36
3.3.1 Şangay Beşlisi'nden Şangay İşbirliği Örgütü'ne	36
3.3.2 11 Eylül Sonrası Şangay İşbirliği Örgütü	40
3.3.3 Rusya ve Şangay İşbirliği Örgütü	43

3.3.4 Çin ve Şangay İşbirliği Örgütü	44
3.3.5 Kazakistan ve Şangay İşbirliği Örgütü.....	45
3.4.Çin-Kazakistan İlişkilerinde Doğu Türkistan.....	46
3.4.1. Doğu Türkistan'ın Çin İçin Siyasi ve Güvenlik Faktörleri Açısından Önemi....	46
3.4.2 Doğu Türkistan'ın Çin İçin Ekonomik Faktörler Açısından Önemi.....	48
3.4.3 Çin'in Soğuk Savaş Sonrasında Günümüze Doğu Türkistan Politikası.....	49
3.4.4 Çin'in Doğu Türkistan Politikasına Karşı Kazakistan'ın Tutumu.....	54
BÖLÜM 4 : İLİŞKİLERİN EKONOMİK BOYUTU.....	56
4.1. Çin-Kazakistan İlişkilerinde Enerji Faktörü.....	56
4.1.1 Jeopolitik ve Enerji	56
4.1.2. Çin'in Artan Enerji Tüketimi ve Enerjiye Olan Bağımlılığı	58
4.1.3. Çin'in Enerji İhtiyacını Karşılacağı Dış Kaynaklar ve Sevkiyat Güzergahı.....	65
4.1.4. Alternatif Kaynak ve Güzergah olarak Kazakistan ve Orta Asya	68
4.1.5 Mevcut Petrol, Doğalgaz Boru Hatları ve Kapasiteleri.....	72
4.2 Çin-Kazakistan Arasındaki Ticari İlişkiler.....	75
4.2.1 Her İki Ülke Açısından Ticari İlişkilerin Önemi.....	75
4.2.2 Ticari İlişkiler.....	77
SONUÇ	81
KAYNAKÇA	84
ÖZGEÇMİŞ	93

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİGHÖK	: Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı
AK	: Avrupa Komisyonu
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
Ed.	: Editör
KAİK	: Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
s	: Sayfa
ŞİÖ	: Şanghay İş Birliği Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
vb.	: ve benzeri
vs.	: vesaire
Yay.	: Yayınları

Tablolar

Tablo 1 : 1949-2008 Yılları Arası Sincan-Uygur Özerk Bölgesi Nüfus Dağılımı.....	52
Tablo 2 : Kazakistan'ın Enerji Kaynakları.....	62
Tablo 2 : Kazakistan'ın Enerji Kaynakları.....	62

Şekiller

Şekil 1 : Çin'in Enerji Tüketimini Gerçekleştirdiği Yakıtlar.....	56
Şekil 2 : Çin'in Ham Petrol İthalatını Gerçekleştirdiği Ülkeler.....	59

Haritalar

Harita 1 : Çin Deniz Yolu Petrol Sevkiyatı.....	60
Harita 2 : Çin-Orta Asya Petrol ve Doğal Gaz Hattı.....	65

Grafikler

Grafik 1 : Çin'in Petrol Üretim ve Tüketim Grafiği.....	54
Grafik 2 : Toplam Enerji Tüketiminde ABD-Çin Arasındaki Fark.....	55
Grafik 3 : Dünyada En Fazla Petrol İthal Eden 10 Ülke.....	56
Grafik 4 : Çin'in Askeri Bütçesindeki Artışı Gösteren Grafik.....	61
Grafik 5 : Kazakistan'ın Petrol Üretim ve Tüketim Grafiği.....	62
Grafik 6 : Dünyada En fazla Doğal Gaz Rezervine Sahip 10 Ülke.....	63

ÖZET

Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Soğuk Savaş Sonrası Çin Halk Cumhuriyeti-Kazakistan İlişkilerini Belirleyen Faktörler

Tezin Yazarı: Ahmet Safa Yıldırım **Danışman:** Prof. Dr. Kenan DAĞCI

Kabul Tarihi: **Sayfa Sayısı:** vii(ön kısım) + 92(tez)

Anabilim dalı: Uluslararası İlişkiler **Bilim dalı:** Uluslararası İlişkiler

Çalışmada, ilk olarak Soğuk Savaş sonrası oluşan uluslararası sistemin genel özellikleri hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. İkinci olarak Çin Halk Cumhuriyeti ve Kazakistan'ın ilişkilerini belirleyen faktörler açıklanmıştır. Tezin ilerleyen bölümlerinde bu faktörler kapsamlı bir şekilde incelenmiştir.

Kazakistan'ın, Çin ile ilişkileri geliştirmek istemesinde üç önemli faktör bulunmaktadır. İlk olarak Kazakistan Çin ürün, teknoloji ve yatırımlarından yararlanarak ülkenin kalkınmasındaki istikrarı korumak istemektedir. İkinci olarak Kazakistan, Çin ile ilişkilerini geliştirerek Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak istemektedir. Son olarak Kazakistan'ın Çin ile olan ilişkileri bölgede ABD, Rusya ve Çin hakimiyetine karşı uygulamış olduğu denge politikası ile ilgilidir.

Çin'in Kazakistan ile ilişkileri ise dört nedene bağlanabilir. Birincisi Kazakistan vasıtasıyla Orta Asya ve Batı'ya açılmadır. İkincisi Kazakistan'ın yükselen Çin'in artan enerjiye ihtiyacına alternatif kaynak ve güzergah olmasıdır. Üçüncüsü Çin açısından Doğu Türkistan'da ki ayrılıkçı hareketlere karşı Kazakistan'ın desteğinin sağlanmasıdır. Sonuncusu ise Bölgesel ve bölge dışı güçlerin bölgede ki rekabet mücadelelerine karşı Kazakistan'ın Çin'in ulusal çıkarlarına uygun davranması olarak özetleyebiliriz.

Sonuç olarak, ilişkilerin başlamasından bu yana Kazakistan Çin ilişkileri siyasi, ekonomik ve güvenlik alanlarında olumlu şekilde gelişmiştir. Özellikle ekonomik alanda enerji ticareti baskın faktör olmuş ve ikili ilişkiler kazan-kazan uzlaşması üzerine şekillenmiştir.

Anahtar kelimeler: : Çin Halk Cumhuriyeti, Kazakistan, Orta Asya

SUMMARY

Yalova University Insitute of Social Sciences Master's Thesis Summary

Thesis Title: Factors Determining Relations Between Republic Of China and Kazakhstan After Cold War

Thesis Author: Ahmet Safa YILDIRIM **Advisor:** Prof. Dr. Kenan DAĞCI

Date of Acceptance:

Total Number of Pages: vii(pre text) +
92(main body)

Department International Relations

Field of Study: International Relations

In this study, First , general features of Post-Cold War international system were evaluated . Second, factors determining relations between Republic Of China and Kazakhstan after Cold War were explained. In the following parts of the thesis, these factors analyzed inclusively

From Kazakhstan side, there are three important factors in developing its relations with china First , Kazakhstan wants to keep its developmental stability by the help of China's products, technology and investments. Second, by the help of relations with China, Kazakhstan wants to reduce its dependency towards Russia and diversify its economy. Last, Kazakhstan's relations with china is related to balance policy which has implemented to Russia, China and USA against their domination in the region.

We are able to summarize China's priorities in advancing relations with Kazakhstan as , 1) open up the west through Kazakhstan 2) Kazakhstan's position as an alternative resource and route in response to China's increasing energy needs 3) Taking support of Kazakhstan against separatist movements in East Turkestan 4) Kazakhstan's appropriate behavior towards China's national interests in the competitive struggle of territorial and exterritorial powers in the region

Consequently, relations between China and Kazakhstan has developed positively in political, economy and security areas since relations began. Especially , in economic fields, energy trade has been dominant factor and bilateral relations shaped upon win-win negotiation.

Keywords: Republic Of China , Kazakhstan, Central Asia

GİRİŞ

SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte ABD uluslararası sistemde hem askeri anlamda hem de siyasal anlamda tek süper güç olarak konumlanmıştır. Bu anlamda ABD, Soğuk Savaş sonrası oluşacak uluslararası sistemi kendi çıkarları doğrultusunda belirleyebilme gücünü sahip olmuştur. Bu açıdan Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk yıllarında dünyanın çok kutuplu yapıdan tek kutuplu yapıya dönüştüğüne dair bir çok görüş oluşmuştur. Nitekim 2000'li yılların başlarına kadar bu görüşleri destekleyecek nitelikte ABD'nin bir çok askeri, ekonomik, kültürel ve sosyal girişimleri olmuştur. Ancak 11 Eylülde gerçekleşen terör olayları ABD'nin bir yandan yenilmez süper güç imajını zedelemiş, diğer yandan ABD'nin bu terör olaylarına karşı önleyici müdahale kapsamında Afganistan ve Irak operasyonlarının meşru zeminini oluşturmuştur. Her ne kadar söz konusu operasyonların ilk zamanlarında bölge ülkeleri ABD'ye olan desteklerini sunsalar da ilerleyen yıllarda Ortadoğu ve Orta Asya'da ki söz sahibi bölgesel güçler ABD'nin bölgedeki varlığını kendi çıkarlarına bir tehdit unsuru olarak görmüşlerdir.

Çin ve Rusya'nın özellikle 2000'li yıllar sonrası ekonomik performansına dayalı olarak artan enerji tüketimi nedeniyle bu iki ülkenin zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip Orta Asya ve Orta Doğu coğrafyasına ayrı bir önem atfetmesine neden olmuştur. Bu nedenle başta enerji çıkarları olmak üzere, diğer siyasal ve ekonomik nedenlerden dolayı Çin ve Rusya bölgedeki ABD varlığından rahatsız olarak ABD'yi bölgeden çıkaracak politikalar izlemeye başlamışlardır. Bu politikaları izleyebileceği siyasi bir platform olarak da ŞİÖ'nün kurulmasında etkin rol oynamıştır. Her iki ülkenin örgüt içerisindeki amaç ve çıkarları çoğunlukla birbirlerinden farklı olsa da ABD'nin bölgedeki varlığına karşı mücadele her iki ülkeyi ortak noktada buluşturan birkaç faktörden birisidir.

Bu açıdan ŞİÖ gibi ABD karşıtı oluşturulan bölgesel güçler, Çin, Hindistan Rusya gibi ciddi ekonomik gelişme sağlayan ülkeler ABD'nin önderliğindeki tek kutuplu yapının sorgulanmasına neden olmuş ve literatürde dünyanın tek kutuplu yapıdan çok kutuplu yapıya geçiş yaptığını dair muhtelif görüşler yer almıştır. Bu görüşlerin temel dayanak noktasını ABD'nin uluslararası ekonomik sistemi belirleme noktasındaki gücünü Çin,

Rusya gibi dünya ekonomisinde söz sahibi olmaya başlayan diğer ülkelerle paylaşmış olması oluşturmaktadır. Bu durumda ABD farklı coğrafyalarda bölgesel örgütlerin kurulması vasıtası ile hem siyasi hem de ekonomik ikna kabiliyetini büyük ölçüde yitirmiş bulunmaktadır. Her ne kadar askeri anlamda hiçbir ülke ABD ile tek başına mücadele etme kapasitesine sahip olmasa da hem bölgesel örgütlenmeler çerçevesinde askeri ittifaklar hem de Rusya ve Çin gibi caydırıcı nükleer güce sahip olan ülkeler ABD'nin askeri üstünlüğünü sınırlı bir şekilde kullanmasına imkan tanımamaktadır.

Bu açıdan 20'yy da ki siyasi gücün paydaşı olan askeri güç 21'yy da yerini ekonomik güce bırakmıştır. Soğuk Savaş sonrası globalleşme süreciyle birlikte kitle imha silahlarının gelişmesi devletlerarası savaşların oluşmasında caydırıcı bir güce sahip olmuştur. Hem kitle imha silahlarının gelişimi hem de ideolojik rekabetin sona ermesi bu dönemden sonra ülkeleri ekonomik performanslarını artırma girişimlerine sevk etmiştir. Soğuk Savaş sonrası hız kazanan globalleşme süreci ile birlikte sanayi ürünlerinin üretimi konusunda muazzam bir patlama yaşanmıştır. Bu süreçte ekonomik performansın sürdürülebilmesi adına en önemli madde enerji kaynakları olmuştur. Artan bu sanayileşme süreci ile birlikte ABD, Rusya Çin, Hindistan gibi yüksek üretim kapasitelerine sahip olan ülkelerin yerel enerji kaynakları yetersiz kalmış ve bu enerji ihtiyacını karşılamak için bu ülkeleri dış kaynaklara sevk etmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonucu oluşan bu üretim sürecinde Orta Asya coğrafyası zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarıyla büyük önem kazanmıştır. Bu kaynaklara ihtiyaç duyan en önemli ülkelerden biriside bu coğrafya ile geniş sınırları paylaşan ÇHC olmuştur. Çin 1980 sonrası gerçekleştirdiği ekonomik reformlar ile ülke günümüze kadar muazzam bir ekonomik performans sergilemiştir. Mevcut gelişmelere paralel olarak da enerji tüketimi söz konusu yıllar içerisinde katlanarak artmıştır. Bu gelişmeler doğal olarak Çin'i petrol ve doğalgaza bağımlı ülke haline getirmiştir.

Soğuk Savaş sonrası SSCB'nin dağılması ile birlikte Çin, Orta Asya'da bağımsızlığına kavuşan ülkeler ile ilişkilerini geliştirmek sureti ile bu ülkelerin kaynaklarından istifade etmek istemiştir. Aslında bağımsızlığın ilk yıllarında Çin'in bu ülkeler ile ilişkilerini geliştirmek istemesindeki en öncelikli etken Doğu Türkistan'ın parçalanması konusunda ki endişeleri olmuştur. Orta Asya'da ki bağımsızlık sürecinin Doğu Türkistan'a

sıçrayacağından endişe eden Çin, Orta Asya ülkelerinden Doğu Türkistan'da ki ayrılıkçı girişimleri desteklememeleri konusunda destek aramıştır. Kazakistan'da bu desteği almak istediği en önemli ülkelerden birisidir. Doğu Türkistan bölgesiyle sahip olduğu sınıra ayrıca Doğu Türkistan'da ki Kazak, Kazakistan'da ki de Uygur azınlık etkenleri eklendiğinde Çin açısından Kazakistan'ın bu konudaki desteğinin neden hayati öneme sahip olduğunu anlayabiliriz. Bağımsızlık sonrası başlayan süreçte Çin Doğu Türkistan konusunda ki bu desteği Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) çerçevesinde almıştır.

Bağımsızlıktan bu yana Kazakistan Çin arasındaki ilişkiler sürekli gelişerek farklı boyutlar kazanmıştır. Bağımsızlık sonrası ilk yıllarda çözülmesi gereken öncelikli bir takım sorunlar ortaya çıkmıştır. Bunlar başta sınır meseleleri olmak üzere, daha öncede bahsedildiği gibi Çin açısından Kazakistan'ın Doğu Türkistan konusunda ki desteği ve Kazakistan'ın nükleer silahlar konusunda alacağı kararlar idi. Bir taraftan bu sorunlar 2000'li yılların başına kadar çözüme kavuşturulmak istenirken diğer taraftan da ekonomik ilişkiler devam etmekteydi. 1996 yılında ŞİÖ'yü oluşturan Şangay beşlisinin kurulmasıyla sınır sorunları çözüme kavuşturulmak istenmişti. 2001 yılında ŞİÖ'nün kurulması ve bu kurulmayı takip eden birkaç yıl içinde Doğu Türkistan ve sınır sorunlarının iki ülke açısından çözülmesi Çin-Kazak taraflarına ilişkilerinde ekonomik faktörlere ağırlık vermesine imkan tanımıştır. Bu süreçten sonra her iki ülke arasındaki ticaret hacmi katlanarak artmıştır.

Çin açısından Kazakistan paylaştığı geniş sınırları ile Çin'in Orta Asya'ya ve buradan Batı'ya açılan eşik noktasıdır. Ayrıca zengin petrol rezervleriyle Çin'in artan petrol tüketimine önemli bir kaynak durumundadır. Çin'in Ortadoğu petrolünü taşıdığı deniz sevkiyat güzergahındaki bazı sıkıntı ve tehditlerden dolayı Orta Asya Çin için hem kaynak hem de Orta Doğu petrolüne petrol boru hattı vasıtası ile ulaşmada alternatif bir güzergah olarak büyük önem arz etmektedir. Bu muhtemel projede Kazakistan'ın stratejik konumu Çin açısından Kazakistan'ı vazgeçilmez kılmaktadır. Ayrıca Çin açısından Kazakistan ve diğer Orta Asya devletleri Çin'in sanayi ve hizmet ürünlerini ihraç edebileceği önemli bir pazar niteliği taşımaktadır.

Kazakistan açısından ise Çin, Rusya'nın Kazakistan'ın enerji kaynakları üzerindeki hakimiyetini kırabilecek alternatif ülke konumundadır. Ayrıca Çin petrol güdümlü

Kazakistan'ın ekonomisini çeşitlendirmek için önemli bir fırsattır. Bunun yanı sıra Kazakistan'ın Çin ile olan ekonomik ve siyasi ilişkileri bölgenin ABD ve Rusya tarafından domine edilmesine karşı izlediği çok yönlü denge politikasının gereğidir.

ABD'nin Özbekistan'da ki üssünü 2005 yılında yitirmesi, önümüzde ki yıllarda da Kırgızistan'da ki üssünden süresi dolması sebebiyle ayrılacak olması ve 2014'ün sonuna kadar askerlerinin çoğunu Afganistan'dan çekecek olması ABD'nin bölgedeki gücünü nispi ölçüde zayıflatacaktır. Bu ortam Rusya ve Çin'e bölgede hareket serbestisi sağlayabilecek iken diğer yandan bölge uzun vadede Rus-Çin çekişmesine de sahne olabilecektir. Bu ihtimal ŞİÖ çerçevesinde Rusya ve Çin arasındaki fikir ayrılıkların da kendini belli etmiştir. ÇHC ekonomik, siyasi, kültürel anlamda tam kapsamlı bir ŞİÖ arzular iken Rusya ŞİÖ'yü Orta Asya Cumhuriyetlerini kontrol altında tutabileceği gevşek bir ekonomik örgüt olarak görmek istemektedir. Kazakistan ve diğer Orta Asya Cumhuriyetleri ise ŞİÖ'yü hem ekonomik istikrarın korunması ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi adına bir mekanizma hem de Rusya ve Çin'i örgüt çerçevesinde dengeleme mekanizması olarak görmektedirler.

Araştırmanın Önemi

Kazakistan, geniş toprakları ve yer altı kaynakları, içerisinde barındırdığı etnik ve dini çeşitliliği, bölgenin ve dünyanın en güçlü ülkelerinden ikisi olan Rusya ve ÇHC ile olan geniş sınırları nedeniyle önemli bir ülkedir. Bu nedenle Sovyet Birliğinin dağılması sonucu Orta Asya'da bağımsızlığını kazanan diğer devletlere nazaran ayrı bir yere sahip olmuştur. ÇHC ise son otuz yılda ülke ekonomisini dünya ile entegre etmek suretiyle istikralı bir büyüme grafiği yakalamıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi ve Orta Asya'da bağımsız devletlerin ortaya çıkmasıyla Çin, bölgeye olan politikasını da yeniden şekillendirmeye başlamıştır. Çin'in Soğuk Savaş sonrası Orta Asya'ya karşı oluşturulacağı politikaların siyasi-güvenlik eksenini bölge ülkelerinin Doğu Türkistan konusunda Çin'e olan desteği, ekonomik eksenini ise büyük ölçüde bölge ülkeleriyle gerçekleştireceği enerji ilişkileri oluşturmaktadır. Bu açıdan Kazakistan'ın başta bahsetmiş olduğumuz özellikleri sebebi ile Çin'e Doğu Türkistan konusundaki desteği ve enerji konusunda iş birliği Çin açısından hayati önem taşımaktadır. Kazakistan açısından ise, Çin ile olan ilişkiler Rusya'ya olan ekonomik ve siyasi bağımlılığı azaltma ve ayrıca Rusya ve ABD'nin bölgeyi domine

etmesine karşı bölgede güç dengesi oluşturma anlamı ifade etmektedir. Özetle, bu çalışma bölgesel ve küresel güç olarak hatta gelecekte ABD'ye alternatif süper güç olabileceği söylenen ÇHC ile zengin yer altı kaynakları, istikrarlı iç ve dış politikaya sahip olan Orta Asya'nın önemli ülkesi Kazakistan'ın ilişkilerini ele almaktadır.

Araştırmanın Amacı

Çalışmada, Soğuk Savaş sonrası oluşan uluslararası sistemin genel hatları belirtilmek suretiyle ÇHC ve Kazakistan'ın bu sistemde ilişkilerinin siyasi, ekonomik ve güvenlik meselelerinin ne yönde geliştiğinin tespiti yapılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın birinci bölümünde ilk olarak çalışmanın önemi, amacı ve yöntemi belirtilmiştir. Akabinde Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin genel özellikleri ve devletlerarası ilişkileri belirleyen siyasi, ekonomik ve güvenlik faktörleri ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Soğuk Savaş sonrası ÇHC Kazakistan ilişkilerini belirleyen faktörlerin neler olduğunun tespitini yapabilmek maksadı ile her iki ülkenin ayrı ayrı Soğuk Savaş sonrası Dış Politika önceliklerinin neler olduğunun tespiti yapılmıştır. Akabinde her iki ülkenin dış politika öncelikleri çerçevesinde soğuk savaştan günümüz siyasi ilişkilerin ne yönde geliştiği belirtilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ilk olarak soğuk savaş sonrası ÇHC ve Kazakistan'ın güvenlik yaklaşımları belirtilmiştir. Ardından her iki ülkenin ortak güvenlik kaygılarının neler olduğunun tespiti yapılmıştır. Ayrıca Rusya ve ABD'nin iki ülke arasındaki ilişkilere ne yönde etki ettiğinin tespiti yapılarak ŞİÖ Bünyesinde Çin-Kazakistan arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu bölümde son olarak Doğu Türkistan'ın Çin açısından siyasi, ekonomik, güvenlik açılarından önemine değinilmiş, Soğuk Savaş sonrası Çin'in bu bölge politikasının ne yönde geliştiği ve Kazakistan'ın Çin'in Doğu Türkistan politikasına karşı tutumu incelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin boyutu incelenmiştir. Bu bölümde iki ülke arasındaki ilişkilerde enerji faktörünün ikili ilişkilerde geniş bir yer tutmasından dolayı bölüm “Ticari İlişkiler” ve “İlişkilerde Enerji Faktörü” olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenmiştir. “Ticari İlişkiler” başlığı altında ticari ilişkilerin geçmişten bu güne ne doğrultuda geliştiği, ikili ilişkilerdeki ticaret hacminin ne olduğu ekonomik veriler vasıtasıyla açıklanmıştır. “ÇHC-Kazakistan ilişkilerinde “Enerji Faktörü” başlığı altında ise ÇHC’nin Artan enerji tüketimi ve enerjiye olan bağımlılığı ulusal ve uluslararası enerji kuruluşlarının açıkladığı verilere referansla belirtilmiştir. Ayrıca bu bölümde ÇHC’nin enerji ihtiyacını karşıladığı dış kaynaklar ve sevkiyat güzergahı belirtilmiştir. Akabinde bu bölümde ÇHC’nin Mevcut sevkiyat güzergahı ve enerji ihtiyacını karşıladığı dış kaynaklar ile endişeleri dolayısıyla alternatif kaynak ve güzergah olarak Kazakistan ile olan enerji ilişkilerinden bahsedilmiştir. Bu bölümde son olarak iki ülke arasındaki mevcut doğalgaz ve boru hatlarından ve bunların kapasitelerinden bahsedilmiştir.

BÖLÜM 1: TEORİK KAPSAM

1.1. Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Genel Özellikleri

Dünyanın iki süper gücünden biri olan SSCB ile ona bağlı bulunan Doğu Bloğu'nun yıkılması, II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu sistemin buna bağlı güçler dengesinin ve Soğuk Savaş'ın sona ermesine neden oldu. Dolayısıyla dünyada yeni bir düzen ve güçler dengesi politikası oluşmaya başlamıştır.

SSCB'nin parçalanması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan Rusya'nın iç politikaya odaklanması sonucu dış politikada etken bir aktör olamaması, 1990-2000 arası dönemde ABD'nin dünya jeopolitiğindeki hareket serbestisini fazlasıyla arttırmış ve tek kalan süper güç olarak ABD'yi küresel bir imparatorluk olma amacına yöneltmiştir. Aynı zamanda, ABD'nin bu jeopolitik ve jeostratejik hedef ve uygulamaları, 1990 sonrası dönemde ABD liderliğindeki uluslararası sistemin tek kutuplu olduğu biçimindeki düşüncelerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. (Kantarcı, 2012 :70). Örneğin John G. Ikenberry, David Wilkinson ve Christopher Layne gibi gerçekçi düşünceye sahip Amerikalı düşünürler, Soğuk Savaşın bitiminin hemen ardından, ABD'nin egemen bir güç olarak ortaya çıktığını belirterek, uluslararası sistemin tek kutuplu bir yapıya büründüğünü öne sürdüler. Bu düşünürlere göre, ABD'nin karşısında dengeleyici bir gücün veya güçlerin (Çin, Rusya, Almanya, Fransa, Japonya ve İngiltere gibi) yer alması mümkün değildi (Efegil, 2009 s: 5). Çünkü ABD, dengelenmesi mümkün olmayan askeri, ekonomik ve siyasi güce sahipti ve çeşitli iç sorunları (işsizlik, yolsuzluk gibi) olan mevcut rakiplerinin ise, ABD'nin güç kapasitesini dengeleyecek bir kapasiteye ulaşmaları da mümkün değildi. John Ikenberry, ayrıca ABD'nin liderliğinde oluşturulacak tek kutuplu uluslararası sistemin temelinde şu kavramların egemen hale geleceğini öne sürdü: serbest pazar anlayışına sahip bir dünya ekonomisi (open world economy), Batı tarzı siyasi ve ekonomik düzenin çok taraflı bir anlayışla yönetimi ve ekonomik refahın dengede tutulması (Ikenberry, 2003: 11).

Ikenberry, Wilkinson, Layne ve Waltz gibi düşünürlerin aksine, Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslararası sistemini çok kutuplu olarak nitelendiren ve ABD, Çin, Almanya, Japonya ve Rusya'yı birer kutup olarak adlandıran John Rourke, uluslararası sistemin,

devlet merkezli olacağını, Birleşmiş Milletlerin(BM) daha bağımsız hareket edeceğini, bölgesel kutupların ortaya çıkacağını, ittifak ilişkilerinin geçişken olacağını ve eski düşmanlıkların zaman içerisinde kurulacak karşılıklı ilişkiler sayesinde (Rusya NATO arasındaki gibi) ortadan kalkacağını düşünmektedir.(Rourke, 2004)

Bruce Russett, Harvey Starr ve David Kinsella, kutup olması muhtemel devletlerin güçlerini analiz etmişlerdir. Bu yazarlara göre, Çin, nükleer askeri yapısı, kalabalık nüfusu ile Avrupa Birliği ve Japonya, güçlü ekonomileri, artan savunma harcamaları ile ve Rusya da, enerji kaynakları ve silah sanayisiyle, geleceğin kutupları olabilecekti. Güçlü askeri yapısından ötürü ve küresel politikalar gütmesi nedeniyle, ABD'nin hegemonik¹ bir güç olduğunu iddia etseler de, Amerikalı yazarlar, yine de ABD'nin bu konumunu sürdüremeyeceği görüşündeydiler. Çünkü ABD'nin ekonomisi, mevcut politikaları sürdürmek için gerekli desteği uzun vadede veremeyecekti ve aynı zamanda ABD kendi iradesini diğer devletlere kabul ettirmekte zorlanacaktı (Efegil, 2009: 7).

Nitekim 11 Eylül saldırıları ve sonrasındaki tarihsel süreç, ABD'nin önderliğindeki uluslararası yapının tek kutuplu olmadığına dair görüşleri büyük ölçüde haklı çıkarmıştır. 11 Eylül 2001 tarihinde, ABD'nin en önemli sembolik binalarından ikisi olarak kabul edilen Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezi'ne gerçekleştirilen saldırılar hegemonik bir güç olan ve küresel bir imparatorluk kurma amacındaki ABD'nin gerek uluslararası prestijine zarar vermiş, gerekse de 21. yüzyıl sisteminin sorgulanmasına neden olmuştur. Zira, bütün savaş ve çatışma alanlarını kendi kıtasının uzağında tutmayı başaran ABD, 11 Eylül saldırılarıyla ilk defa bir savaşı ve/veya çatışmayı kendi topraklarında yaşamıştır (Emeklier, 2012).

Çok kutuplu dünya düzenine geri dönüşün simgesel olayı olan 11 Eylül terör saldırılarından sonra ABD jeo-politiği ve jeo-stratejisinin Orta Doğu'da (Irak'ta) ve Orta Asya'da (Afganistan'da) zayıflamasıyla Rusya, Çin, Hindistan, Japonya ve AB gibi küresel lider olma potansiyeline sahip uluslararası aktörler; ABD'nin global rakipleri durumuna

¹ Hegemonya, bir devletin başka bir devlet üzerindeki siyasal üstünlüğü, baskısı anlamına gelmektedir. **Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü**, Ankara, TDK Yayını, 11. Baskı, 2010.

gelmişler ve gerek bölgesel gerekse uluslararası konjonktürde stratejik açılımlarına ivme kazandırmışlardır (Kantarıcı, 2012 : 70).

Bu açıdan Günümüz uluslararası sistemin yapısını, siyasi-askeri, ekonomik ve teknolojik açılardan tek başına ele almak mümkün olmamaktadır. Askeri ve siyasal açıdan ABD'nin üstünlüğünü tartışılmaz iken, ekonomik ve teknolojik parametreler açısından durum farklılık gösterip uluslararası sistemde çok kutuplu bir yapı varlığını sürdürmektedir.

“Yeni Dünya Düzeni” olarak adlandırılan bu yeni uluslararası sistemde güç parametreleri de değişim göstermiştir. Güç artık yalnızca askeri güçle sınırlı tanımlanmamaktadır. Askeri gücün arkasından yürütülen siyasal gücün yerini ekonomik güç almıştır. Ekonomik güç ölçülebilir parametreleri ile askeri gücün temel dayanağı haline gelmiştir. Dış ticaret hacmi, rekabet kabiliyeti, pazar ağırlığı gibi tanımlar gücün temel parametreleri olmaya başlamıştır. Devletlerin dış siyasal karar verme kabiliyetlerini, politik baskınlıklarını, askeri potansiyellerini doğrudan etkileyen ekonomik güç, devletler için yeni dünya düzeninin vazgeçilmez amacı haline gelmiştir. Devletlerarası ilişkilerin boyutu da ekonomik güç parametreleri doğrultusunda değişiklik göstermiştir (Arı, 2001: 118-126).

Şenel Kantarıcı bu değişimi şu şekilde ifade etmektedir

“Örneğin, 2000-2010 yılları arasında yaşanan gelişmelerle çok açık bir şekilde görülmüştür ki, ABD yönetimi, AB (AB içerisinde özellikle Almanya ve Fransa), Japonya, RF, Çin ve diğerlerinin rızası olmadan ticarete, anti-tröst ve mali düzenleme alanlarında kendi istediği konuları elde edemez bir duruma gelmiştir. 2007’de AB’nin GSMH’sinin büyüme oranı ABD’den 1,5 kat fazla olmuştur, Çin’in ABD’den 6 kat, Hindistan’ın ise 4 kat fazladır. Bu durum bu ülkelerin dünya GSMH’sindeki payının ABD’ye oranla artması sonucunu getirmiştir. 1970’ten başlayarak Çin, GSMH’sini 4 kat artırmıştır. GSMH hacminde ABD ve Japonya dışındaki diğer ülkeleri geride bırakmıştır. Aynı dönemde Çin’in dış ticaret hacmi 100 kat artmıştır. Bu artış Çin’in dünya ticaretindeki payı açısından Japonya’yı geride bırakmasını mümkün kılmıştır. Dünya ekonomisinde lider konumda bulunan Japonya’nın “ekonomik mucizesinin” ve “dört Asya kaplanı” olarak nitelendirilen Hong Kong, Singapur, Tayvan ve Güney Kore’nin ekonomik sıçramalarının ardından Çin, bu ülkelerden aldığı ‘aydınlanmacı otoriterizm’ modelini başarılı bir şekilde kullanarak ileri atılmıştır. Dünya ekonomisinde liderlik yeni merkezlere doğru kaymaya başlamıştır” (Kantarıcı, 2012 s:74).

1.1.1. Etnik ve Dinsel Çatışmalar

Soğuk Savaş sonrası dünyayı etkileyen en önemli gelişmelerden birisi etnik ve dinsel çatışmalar olmuştur. SSCB'nin dağılması, Çekoslovakya'nın ve Yugoslavya'nın da parçalanmasıyla Avrasya bölgesinde yirminin üzerinde yeni devlet kurulmuştur. Bu gelişmelerden bazıları son derece sakin olurken, bazıları da yüzbinlerce kişinin ölümüne, yerlerinden edilmesine yol açan sıcak çatışmaların gölgesinde gelişmiş, Soğuk Savaş yıllarında rastlanılmayan nitelikte etnik veya dinsel çatışmalar, Soğuk Savaş sonrası döneme damgasını vurmuştur (Erhan, 2003).

Günümüzde barışa yönelen temel tehlike artık uluslararası çatışmalar değil, çoğu devlet sınırları içerisinde gerçekleşen, ancak yayılma ve örnek etkisi yaratarak bölgesel, hatta evrensel barışı tehdit edebilme potansiyeline sahip etnik çatışmalardır. Nitekim Birleşmiş Milletler (BM) verilerine bakıldığında da, Soğuk Savaş sonrası dönemde BM'nin müdahalede bulunduğu açık uluslararası çatışma sayısı yalnızca 3 iken, bu sayı etnik çatışmalar itibariyle 2008 yılında 47'ye ulaşmıştır (United Nations Statistics, <http://www.un.org>).

Söz konusu yeni oluşan devletlerdeki azınlık etnik ve dinsel grupların oluşturduğu bu çatışmalar ulusal olmaktan öte bölgesel hatta küresel etkilere sahip olmuştur. Bu nedenle Soğuk Savaş sonrası oluşan bu çatışma ortamlarında ülkelerin öncelikleri ülke bütünlüğünü korumak ve ekonomik istikrarı bozacak sorunları bertaraf etmek olarak belirlenmiştir. Bu dönem içerisinde ülkelerin çatışmaların bölge dışı güçler tarafından kendi çıkarları adına kullanılıp ülke bütünlüğüne zarar verilmemesi adına bölgesel ittifaklar kurduğu gözlemlenmiştir.

Örnek olarak çalışmanın bir kısmını oluşturduğu “ŞİÖ” bu ittifaklardan bir tanesidir. Üye ülkeler arasındaki sınır sorunlarının çözüme kavuşturulması amacıyla kurulan ŞİÖ zamanla kapsamını ve faaliyet alanını da genişletmiştir. Söz konusu örgütün en güçlü iki üyesi olan Çin ve Rusya ABD'nin bölgedeki varlığından çekinmiş, halihazırdaki Tibet, Doğu Türkistan ve Çeçenistan gibi meseleleri konusunda birbirlerinin ve diğer Orta Asya Cumhuriyetlerinin desteklerini alarak ülke bütünlüğünü garanti altına almak örgütün bir

başka amacı olmuştur. Ayrıca Rusya ve Çin açısından ABD bölgedeki Rus-Çin ekonomik çıkarlarını da tehdit etmektedir. Bu sebeple özellikle 11 Eylül sonrası ŞİÖ Rusya ve Çin açısından bölgedeki ABD varlığına karşı tepkisel bir platform olma özelliği taşımaktadır.

Her ne kadar etnik çatışmalar çoğu kez devlet sınırları içinde başlasa da, ancak nadiren bu sınırlar içerisinde kalmaktadır. Pek çok etnik çatışma yayılma etkisiyle yakınlarındaki coğrafi bölgelere sıçramakta, değişik cephelerden ortaya konan uluslararası destekler ve örnek etkisi nedeniyle de hızla uluslararası bir düzeye tırmanabilmektedir. O yüzden yerel gibi gözükseler de, aslında çoğu etnik uyuşmazlıklar uluslararası bir düzeyde gerçekleşmekte, dolayısıyla bölgesel ve global barışı tehdit edebilmektedirler. Bu nedenle söz konusu çatışmaların önlenmeleri veya en azından makul bir düzeyde kontrol altında tutulmaları, etkin bir uluslararası işbirliği, özellikle güçlü devletlerin statükoyu koruma yönünde konsensüsünü gerektirmektedir. Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi bu konsensüsün bulunmadığı zamanlarda “perifer bölge” sınır içi çatışmaları artabilmekte ve dahası, bu çatışmalar büyük güç çatışmalarının bir yansıması olarak ortaya çıkabilmektedir (Yılmaz, 2006 : 29).

1.1.2. Enerji

Hızla artan dünya nüfusunu çağın gerektirdiği imkânlardan faydalandırmak, insanlığın doğal gelişim sürecini kesintisiz sürdürebilmek, ancak ve ancak enerji kaynakları ve bu kaynaklardan rasyonel bir şekilde faydalanma ile mümkün görülmektedir. Bu sebeptir ki devletlerin var olma ve varlığını sürdürebilme yolundaki mücadeleleri, enerji kaynaklarının kontrolünü ve enerjeyi en etkin ve ekonomik şekilde kullanma isteklerinin rekabeti, hatta bazen şiddet kullanmalarını da kaçınılmaz hale getirmektedir. Kısaca, enerji kaynakları ekonomik gelişimin temel faktörüdür. Ve böyle bir süreçte elde edilen ekonomik güç, en az askeri güç kadar artık uluslararası yapıda devletin kendi varlığını ve güvenliğini sağlamada temel unsur haline almıştır (Demiray, 2008 :157).

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte hız kazanan küreselleşme süreci; ülkelere üretim miktar ve kabiliyetlerini önemli ölçüde artırma dolayısıyla yüksek ekonomik büyüme rakamlarına ulaşma imkanı tanımıştır. Fakat söz konusu büyüme sonucunda mevcut yerel

kaynaklar üretimin devamlılığının sağlanmasında yetersiz kalmış ve ülkeleri gerekli enerjinin temini için dış kaynaklara sevk etmiştir. Bu dönemden sonra gerekli enerjinin temini ülkeler için hayati bir önem taşımış ve dış politika gündemlerinde merkezi bir konum elde etmiştir. İngiltere devlet adamı Churchill'in "*Bir damla petrol bir damla kandan daha değerlidir*" ifadesi enerjiye olan bakışı gözler önüne sermektedir (Karadağ, 2012 : 41).

Dolayısıyla soğuk savaş sonrasında başta petrol ve doğalgaz olmak üzere enerji kaynakları açısından zengin olan bölgeler, ABD, AB, Çin, Rusya, Hindistan, ve gibi enerji tüketimi sürekli artan ülkelerin güç mücadelelerinin sergilendiği bir ortam haline gelmiştir. Şüphesiz bu bölgelerin en önemlilerinden birisi Avrasya coğrafyasıdır.

1.1.3 Soğuk Savaş Sonrası Avrasya

Brzezinski, "Avrasya, yerkürenin en büyük kıtasıdır ve jeopolitik olarak bir eksendir. Avrasya'ya egemen olan bir güç, dünyanın en ileri ve ekonomik olarak verimli üç bölgesinden ikisini kontrol edebilir" (Brezinski, 1998: 32) diyerek Avrasya'nın önemine vurgu yaparken, Soğuk Savaşın sona ermesi ve özellikle 11 Eylül sonrası dünyanın ilgisini en çok çeken kıta Avrasya olmuş ve Avrasya ile ilgili jeostratejik düşünce ve politikalar da rağbet görmeye başlamıştır.

Avrasya'nın kalbi olan Orta Asya ise, Asya ile Avrupa kıtalarının stratejik bölgesidir. Bölgenin kuzeyi Rusya'ya uzanmakta olup, Rusya'nın Hint Okyanusu'na inişinin yoludur. Bölgenin batısı Kafkasya ile bitişik olup, Avrupalıların Asya'ya giriş kapısıdır. Bölgenin doğusu Çin'e dayanmaktadır ve Çin'in Batı'ya ulaşım köprüsüdür. Bölgenin güneyi ise Afganistan'ın Hindukuş Dağları'na uzanmakta ve tarihten beri istikrarsız bir bölge olarak özellikle 19. yüzyıldan itibaren Büyük Oyun 'un çetin mücadele alanı olarak bilinmektedir. Bölgenin güneybatısı İran'a dayanmaktadır ve Ortadoğu ile Körfez'e açılmaktadır. Bölgenin güneydoğusu Pakistan ve Hindistan'a uzanmakta ve tarihte olduğu gibi Güney Asya altı kıtasıyla siyasi ve kültürel etkileşim söz konusu olmaya devam etmektedir. Bu nedenle, klasik jeopolitik yaklaşım açısından dünyayı denetim altına alabilmek için

Avrasya'yı, Avrasya'yı denetim altına alabilmek için Orta Asya'yı kontrol etmek gerekmektedir (Erkin, 2011: 16).

Ortadoğu enerji kaynakları ile birlikte 200 milyar varillik ve 4 trilyon dolarlık petrol kaynağı ile dünya petrol rezervlerinin % 71'ine sahip Avrasya'nın önemi yeni dönemle beraber daha da artmıştır. Bu doğal zenginliklere, su ve altın kaynakları da eklenecek olursa, Avrasya'nın tüm dünyanın ve özellikle Batı dünyası için hayati öneme sahip olduğu anlaşılacaktır (Bir, 1999 :6-7).

Brzezinski'ye göre; "Global Balkanlar" olarak ifade edilen Avrasya, yeni dönemle beraber bir dizi değişimi de yaşamıştır.(Brzezinski, 1994) Gürcistan ve Ukrayna'da yaşanan siyasal devrimler ve diğer uluslararası güçlerin bu ülkelere karışma ihtiyacı duyması, bölgenin önemini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, soğuk savaş sonrası yeni diplomasinin hâkim alanının Avrasya olacağı tezini kuvvetlendiren, birçok gelişme yaşanmaktadır. Bunun en temel nedeni, Avrasya'nın petrol yatakları, enerji koridorları ve yeni Pazar olanakları açısından önemli bir coğrafya olmasıdır. Geleceğin Ortadoğu'su olarak lanse edilen Orta Asya'nın petrolü ve doğal gazı, Hazar havzasına yakın ve devasa Japon, Çin ve Hint pazarlarına komşu bölge, bu nedenle 21. yüzyılın mücadele alanı olarak gösterilmektedir (Esercan, 2006 : 77).

1991-2000 yılları arasında, Avrasya kara-kıta gücü olan Rusya Soğuk Savaş dönemi boyunca çekim altında tuttuğu Avrasya ve diğer jeopolitik bölgelerdeki etkisel gücünü kaybetmiştir. Rusya'nın jeopolitik bu edilgenliği bilhassa Doğru Avrupa, Balkanlar ve Orta Asya jeopolitik havzalarında güç boşluğu alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, Karadeniz-Kafkasya-Orta Asya üçgeninin ağırlık merkezini oluşturduğu Avrasya coğrafyasında Rusya-ABD-Çin arasındaki jeopolitik güç mücadelesi daha anlamlı hale gelmektedir. Enerji kaynaklarının ana kesişim noktası üzerinde bulunan ve bu amaçla "2. Büyük Oyunu"nun sahnelendiği bu bölge aynı zamanda Türkiye, İran, Ukrayna ve Gürcistan gibi bölgesel güçlerin de jeopolitika ve jeostratijilerini oluşturmaktadır. Öte yandan, dikkatini Afrika'da yoğunlaştırmaya çalışan Hindistan ve Çin gibi devletler ile küresel güç ABD'nin arasında Afrika'da yaşanan jeopolitik mücadele de, geleceğin küresel

liderini belirleyecek önemli bir konudur. Zira küresel imparatorluk kurmak isteyen bir güç, kalpgâh konumundaki Afro-Avrasya coğrafyasında hâkimiyet kurmak zorundadır (Emeklier, 2012 http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=698:souk-sava).

1.2. Soğuk Savaş Sonrası Devletler Arası İlişkileri Belirleyen Faktörler

1.2.1 Güvenlik Faktörleri

Geleneksel olarak güvenlik çalışmaları denildiğinde akla ilk gelen şey stratejik ve askeri meselelerdir. Askeri gücün rolünün tartışmasız merkeze yerleştirildiği bu klasik güvenlik anlayışında, ulusal güvenlik temel alınmakta, konvansiyonel ve nükleer silahlara sahip olmanın önemi vurgulanmaktadır. Soğuk Savaş döneminde güvenliğin bu kapsamda ele alındığı ortamda devletleri karşı karşıya getiren unsur ideolojik rekabetti. Soğuk Savaş'ın dolayısıyla ideolojik rekabetin sona ermesi ile birlikte oluşan genel kanı, güvenlik çalışmalarında görülen ilginin azalacağı yönündeydi. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde kitle imha silahlarının gelişmesi terörizmin küreselleşmesi ve uluslararası terörist eylemlerde KİS'lerin kullanılma olasılığının artması, bölgesel etnik ve dinsel kimlik çatışmaları, ayaklanmalar ve bölünmeler, otoriter yönetimlerin halklarına karşı şiddet uygulamaları, uluslararası organize suçlar, yasa dışı göçler, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, çevre sorunları ve salgın hastalıklar gibi daha çoğaltılabilecek birçok örnek; tehdit algılamalarının değiştiğini ve çeşitlendiğini göstermiştir. Bu sebeple savaş, silahlı çatışma ve kuvvet kullanma halleri dışında ekonomi, enerji, çevre, sağlık, sosyo-kültürel ve eğitim alanları da güvenliğin kapsamına dahil olmuştur. Bugün büyük güçler arasında zayıf ve tahribata neden olabilecek savaş ihtimalinin azaldığı söylenebilirse de, etnik ve dini kimlikli bölgesel çatışmalar varlığını hala korumaktadır. Üstelik terör örgütlerinin, herhangi bir zamanda dünyanın herhangi bir yerinde eylem yapabilecek olanak ve yeteneğe sahip olmaları, günümüzdeki tehditlerin zaman ve mekan tanımaz niteliklerini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. (Sandıklı, 2011: 37).

Dolayısıyla, Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik çalışmaları literatürünün genişlemesi gerektiği yönünde daha yaygın bir anlayış oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde ulusal

güvenliğin anlam ve kapsamını genişletme düşüncesi üç temel nedene dayanmıştır. Birincisi, Soğuk Savaş döneminde Neorealist teorinin alan içerisindeki üstünlüğünden duyulan rahatsızlık. İkincisi, Soğuk Savaş sonrası oluşan güvenlik sisteminin ortaya çıkardığı yeni tehditlere karşı duyulan ihtiyaç. Üçüncüsü ise, ulusal güvenlik çalışma alanını ortaya çıkan çağdaş sorunlarla ilişkilendirme arzusu. Söz konusu üç temel nedenden dolayı, ulusal güvenlik kavramının dar ve askeri parametrelere dayalı geleneksel yorumundan uzaklaşmaya başlanmış, güvenlik çalışmaları alanında etkin olmaya başlayan yeni güvenlik yaklaşımları, Neorealist kuramın alan içerisindeki üstünlüğünü zayıflatmıştır (Torun, 2012: 56).

Soğuk Savaş sonrası Güvenlik tehditlerinin bu denli değişmesi üzerine ülkelerin bu tehditlere karşı koyabilme kapasitesi sınırlı kalmıştır. Bu yüzden söz konusu tehditleri bertaraf edebilmek adına ülkeler uluslararası güvenlik antlaşmalarına taraf olarak ve bölgesel veya küresel güvenlik örgütlerine katılarak ülke güvenliklerini korumak istemişlerdir. Örneğin Birleşmiş Milletlerin kurulduğu yıllarda üye sayısı 51 iken şu an itibari ile üye sayısı 193'e ulaşmıştır. Bunun dışında ülkeler NATO, BAB, AK, AGİT, AİGHÖK, KAİK, SCO, BDT, KGAÖ gibi bölgesel veya uluslararası güvenlik örgütlerine katılarak ülke güvenliklerini pekiştirmek istemektedirler.

Soğuk Savaş sürecince ağırlıklı olarak yaşanan ideolojik savaş Kapitalizmin bir sistem olarak galibiyetiyle sona ermiştir. Soğuk Savaş sonrası yeni mücadele alanı ise ekonomik unsurlar üzerine olmuştur. Dış ticaret hacmi, rekabet kabiliyeti, pazar ağırlığı gibi tanımlar güç kavramının yeni parametreleri olmuştur. Bu süreçte özellikle küresel ve bölgesel güçlerin ekonomik rekabet ortamında ayakta kalabilmek, üretim kapasitelerini korumak ve artırabilmek için sahip olması gereken en önemli unsur enerji ve enerjinin güvenliği olmuştur. Bu süreçte enerji güvenliği ulusal güvenliği doğrudan etkileyen bir unsur olmuştur. Özellikle ABD, Çin, AB gibi yüksek üretim kapasitelerine sahip olan ülkeler mevcut enerji kaynaklarının yetersizliği nedeniyle dış kaynaklara yönelmiştir. Bu yöneliş bu ülkelerin enerji kaynakları üzerinde mücadelesini de beraberinde getirmiştir. Mevcut kaynaklar üzerinde hakimiyet mücadelesinin yanı sıra kaynakların aktarılması hususunda enerji kaynaklarının sevkiyatının gerçekleştiği güzergahın güvenliği de ayrı bir güvenlik

meselesi olmuştur. Özellikle ABD'nin Irak ve Afganistan müdahalesinden sonra belirginleşen Orta Asya politikasına karşı Rusya ve Çin'in tepkisi ile literatürde 21.yy'ın enerji savaşlarına sahne olacağına dair bir çok söylem yer almıştır.

1.2.2 Siyasi ve Ekonomik Faktörler

1990'lı yılların başlarından itibaren küreselleşmenin ekonomik ve siyasal dinamiklerinin artması, uluslararası ilişkiler disiplinde egemenlik kavramının yeniden düşünülmesi gerektiğine olan ihtiyacı artırmıştır. Bu çalışmaların ortak noktası; çoğu uluslararası ilişkiler araştırmacıları tarafından düşünüldüğü şekliyle, egemenlik kavramının modern anlamda başlangıcını oluşturan 1648 tarihli Westphalia Antlaşması ile ortaya çıkışına atfedilen Westphalian anlamından farklı bir içerik ve mana kazanmaya başlamış olduğudur (Torun, 2012: 67).

Klasik devlet anlayışındaki egemenlik kavramı bugün ülkeler arasındaki sosyo-politik ilişkileri açıklamada yetersiz kalmaktadır. Klasik anlamda egemenlik, ülkenin iç ve dış ilişkilerindeki mutlak gücünü ifade etmektedir. Bugünkü dünyada ise artık ulus-devlet, karar alma mekanizmasının yegane aktörü olma noktasında gücünü büyük ölçüde yitirmiştir (Marko, 2006: 2).

Küreselleşmeyle birlikte ülke sınırlarının nispi anlamda önemini kaybetmesi ve toplumların artık sınırlardan ziyade ekonomik gelişmişlik düzeyi, yaşam kalitesi, evrensel insan haklarının kabulü, liberal değerlerin benimsenmesi gibi farklı kriterlere göre tasnif edilmesi, politika inşası noktasında yeni aktörleri beraberinde getirmiştir. Çok uluslu şirketler, bölgesel entegrasyonlar, hükümet dışı kuruluşlar gibi yeni küresel ve bölgesel aktörlerin ortaya çıkışı ulus-devleti, dünya düzeninin yegane mimarı olmaktan çıkarmıştır. Ekonomik, siyasi ve sosyal politikaların inşasında ulus-devletlerin gerek yerel, gerekse küresel ölçekte söz konusu kurumların baskılarını, yönlendirmelerini üzerlerinde hissettikleri, bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Çokuluslu şirketler; izlenecek vergi politikaları, yatırım teşvikleri, asgari ücret düzeyi, enerji fiyatları gibi farklı ekonomik konulara ilişkin ciddi bir baskı unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu şirketler aynı zamanda ekonomik gelişmenin dinamiğini oluşturabildikleri ve yerleştikleri bölgelerde

kalkınmaya önemli katkılar yapabildikleri için ulus-devletler makro politikalarda söz konusu sermayeyi memnun etmeyi tercih edebilmektedirler (Cebeci, 2008: 35).

Yaşanan bu gelişmeler ve yeni dünya düzeniyle birlikte devlet politikası kavramının da, soğuk savaş sürecinin ardından farklı bir ölçekte tanımlanması zorunlu bir hal almıştır. Piyasaların ve dolayısıyla devletin, sadece kendi siyasi sınırları dahilinde kalarak, küresel ekonominin dışında tanımlanması ve hareket etmesi olanaksız hale gelmiştir. Yirminci yüzyılın geleneksel devlet modelinin sona ermesiyle günümüzde küreselleşme, kendine özgü form ve kurumlarıyla kendi devletini ortaya çıkarmıştır (Drache 1999: 1). Küresel entegrasyonun genişlemesi, dünya ekonomisinin yapısının farklılaşması, siyasi ve ekonomik aktörlerin değişmesi gibi gelişmelerle birlikte artık günümüzde ulus-devletin bağımsız politikalar inşa etme olanağı hemen hemen yok denecek ölçüde azalmıştır (Das, 2002: 13).

Soğuk Savaş sonrası hız kazanan Küreselleşme ile birlikte, uluslararası yatırım ve ticaret ağlarıyla ülkelerin ekonomileri karşılıklı bağımlı ve birbirine duyarlı hale gelmiştir. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin de gelişmesiyle, uluslararası ticari ve finansal akışların hızla artması, dünya ekonomilerini birbirinden hızlı ve kolay etkilenir duruma getirmiştir. uluslararası bağımlılığın artması, ekonomik krizlerin hızla yayılıp genişlemesine yol açmaktadır. Örneğin 1997'de Tayland'da başlayıp diğer Asya ekonomilerine ve Rusya, Güney Afrika, Brezilya gibi dünyanın uzak bölgelerine yayılan kriz, en hızlı büyüyen ülkeleri bile ciddi bir durgunluğa sokmuş, dünya üretimini ve ticaret hacmini azaltmıştır. Asya krizinin sosyal maliyeti birçok ülke için çok ağır olmuştur (Palabıyık, 2003 <http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/kasim03/tr/aykonu.htm>).

Bu bölümde Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemde meydana gelen değişikliklerden bir kısmına ve Soğuk Savaş sonrası devletlerarası ilişkileri belirleyen faktörlere değinilmiştir. Bu incelenen faktörler ışığında çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Çin-Kazakistan ilişkilerini belirleyen faktörler sırasıyla incelenecektir.

BÖLÜM 2: İLİŞKİLERİN SİYASİ BOYUTU

2.1 Soğuk Savaş Sonrası Çin'in Dış Politikasını Belirleyen Faktörler

ÇHC'nin kurucusu Mao Zedong'un ölümünden (9 Eylül 1976) sonra Çin'in ikinci nesil en güçlü lideri Deng Xiaoping Çin'i idare etmeye başlamıştır. 1978 yılından itibaren Çin'de etkisini artıran Deng, Mao döneminde, özellikle Kültür Devrimi'nde tahribata uğrayan Çin ekonomisinin canlandırılması ve Sovyet tehdidine karşı güvenlik sağlayıcı bir dizi reform yapılması kararını almıştır. 1971'den sonra, Sovyetler Birliği'ne karşı ABD ile kurulan stratejik ittifak nispeten Çin'in dış güvenliğini sağlamıştır. Bu ortam, Çin ekonomisini canlandırmak ve toplumsal refahı yükseltmek için uygun zemini yaratmıştır. Deng'in tespitine göre, dünya çapında bir savaş çıkmayacaktır, ancak bölgesel çatışmalar devam edebilecektir. Çin Deng'in bu öngörüsüne üzerine modern bir Çin yaratmak için kalkınma stratejisini ortaya koymuştur. 1987'de olgunlaşan bu kalkınma stratejisi, 70 yıllık (1987-2050) Üç Aşamalı Milli Kalkınma Stratejisi olarak kabul edilmiştir (Ekrem, 2011: 10).

Bu gelişmelere paralel olarak 1976 yılında Mao'nun ölümü ve sonrasında Deng Xiaoping'in iktidara gelmesi ile ekonomik ve politik değişim sürecine giren ÇHC, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan yeni konjonktürde yerini alma ve oluşan fırsatları değerlendirme gayreti içerisine girmiştir (Kodoman, 2008, :336).

Soğuk Savaş sonrasında Çin'in dış politika ve güvenlik konsepti karşılıklı güven, karşılıklı eşitlik ve işbirliği zemininde daha pragmatik bir politikadır. Bu yeni konsept, Çin'in ekonomik kalkınması ve askeri büyüklüğünün komşularına ve dünyaya bir tehdit oluşturmaması üzerinedir. Bu konsept, Çin'in kendi kalkınmasını etkileyecek uluslararası istikrarsızlıkları engelleme, kendi zenginliğini ve nüfuzunu başkalarına bir tehdit unsuru olarak genişletme ve Çin'in çıkarlarına hizmet eden bir vaziyette diğer ülkelerle denge ve uyum sağlama arayışını yansıtmakta ve bazı temel dış politika amaçları üzerine inşa edilmektedir. Bu amaçlar ise temelde, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi artırma, Tayvan'ın uluslararası alandaki konumunu bastırma, bölgesel ve uluslararası istikrarı

sürdürme, uluslararası prestiji ve ABD ile rekabeti ve yarışı daha ileri bir noktaya taşımaktır (Sayın, 2013: 231).

Çin'in savunma ve güvenlik perspektifinden Soğuk Savaş sonrasında yeniden şekillenen uluslararası sisteme bakışında en dikkat çekici husus, ABD'nin tek süper güç olarak etkinliğini devam ettirirken kullandığı vasıtaları mümkün mertebe engellemeye çalışmak girişimleri olmuştur (Adıbelli, 2006: 114). Çin'in endişelerinin başında, NATO'nun coğrafi olarak genişlemesi ve siyasî ve askerî müdahalesi ve ABD'nin Asya Pasifik ittifaklarını güçlendirmesidir. Çin her ne kadar uluslararası sistemin hızla çok kutupluluğa gittiğine inansa da, ABD'nin bu faaliyetlerine tek başına karşı koyamayacağı bilinciyle bütünleşmeye karşı bütünleşme girişimleri başlatmıştır. Birbirlerine rakip olsalar da, tek kutupluluğa ve Amerikan hegemonyasına itirazda birleşen Çin ve Rusya, NATO'nun ve NATO düzeninin karşısına doğrudan olmasa da zaman içinde kendini belli eden bir başkaldırıyla Şanghay İşbirliği Örgütü'nü kurmuştur (Kafkasyalı, 2012: 111).

Üç Aşamalı Milli Kalkınma Stratejisinin ikinci aşamasını oluşturan 1980–1990 yılları, ekonomide yüksek büyüme hızının yakalandığı bir dönem olmuştur. Dış yatırımların yoğun olarak devam ettiği bu yıllarda, ÇHC' nin enerji ihtiyacı büyüme hızıyla doğru orantılı olarak artmış, özellikle petrol ve doğal gaz ihtiyacı iç üretimle karşılanamaz düzeylere ulaşmıştır (Karaca, 2003: 131).

1993 yılından itibaren artan enerji ithalinin büyük bir kısmı Ortadoğu'dan yapılmış, fakat bölgenin giderek istikrarsızlaşması ve artan ABD etkisiyle ÇHC; enerji ithal edilen kaynakları çeşitlendirme yoluna gitmiştir. Öncelikle Türkistan, Hazar ve İran stratejik enerji temin alanları olarak kabul edilmiş ve sonrasında Rusya'nın bu bölgelerde var olan enerji kontrolünü dikkate alarak alternatif bölgelere yönelmiştir.

Petrol ve doğal gaz temininde izlediği politikanın benzerini bu kaynakların taşınmasında da izleyen Çin, deniz yoluyla taşımacılığa alternatif olarak boru hatları, kısmen de olsa

demiryolu ve karayolu ile nakil hatlarını çeşitlendirmek istemektedir (Kodoman, 2008: 338).

2.1.1. 11 Eylül Sorası Çin Dış politikası ve Orta Asya

Çin dış politikasında 2000’li yıllar değişim yılları olmuştur. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası dönemde her ne kadar belli başlı konularda bir takım düzenlemeler yapılmış olsa da, esas düzenleme ve değişiklikler 1990’ların sonlarından itibaren yapılmaya başlamıştır. Çin dış politikası geleneksel olarak Asya-Pasifik üzerine kurulu bir politikalar bütünüdür. Fakat 11 Eylül saldırılarıyla adeta yeniden kurgulanan uluslararası sistem, Çin dış politika önceliklerini değiştirmesine neden olmuştur. Her şeyden önce, Çin iki yönlü bir dış politika mantığı benimsemeye başlamıştır. Bunlardan birincisi Avrasya Coğrafyası adını verdiği, kısaca Hazar ve Orta Asya enerji havzalarının bulunduğu siyasi coğrafya, ikincisi ise ASEAN ülkelerinin oluşturduğu, daha çok Pasifik bölgesi ağırlıklı siyasi coğrafyadır.

2001 yılında ABD’nin küresel teröre karşı savaşa başlaması ve Afganistan’a konuşlanması, Çin’in bölgedeki nüfuzuna karşı ciddi bir tehdit olarak algılanmıştır. Kendinden daha güçlü bir Amerikan ordusunun bölgedeki varlığı ve stratejik etkisi, Çin’e bölgedeki etkisinin Rusya ve ABD ye göre daha ikincil olduğunu hatırlatmıştır. Bu durum Çin’in bölgeye karşı daha fazla ilgi göstermesine ve ilişkilerini geliştirmek istemesine neden olmuştur. ŞİÖ benzeri bölgesel örgütlerdeki ikili ve çok yönlü ilişkilerdeki etkili Çin diplomasisi, Orta Asya’da petrol ve doğal gaz temeline dayanan Çin çıkarlarını ve ticari ilişkilerini geliştirmiştir.

Bu bağlamda Çin’in bölgedeki siyasi öncelikleri şu şekilde açıklanabilir: Bölgede istikrarsızlıktan kaçınmak; Enerji kaynaklarına erişim güvenliği sağlamak; Ekonomik işbirliğini genişletmek; Batılı ve diğer ekstra bölgesel güçlerin bölgede etkilerini önlemek; Bölgesel güvenlik ve istikrar organizasyonları kurmak olarak sıralanabilir. (Erol ,2004: 201)

Çin'in bölgedeki çıkar ve hedefleri şunlardır: (Karaarslan, 2012: 152)

a) Sınır ve güvenlik: Çin Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile askerden arındırılmış sabit bir sınır çekmek istemektedir. Sınırların sabitleşmesi Çin'in gelişme planlarında ve dış politikasında önceliklidir. Çin ayrıca, ayrılıkçı Xinjiang eyaletine dış yardımların kesilmesini istemektedir.

b) Ekonomi: Çin'in bölgedeki en önemli ilgisi enerjiye karşıdır. Çin, Orta Asya'dan yaptığı petrol ve gaz ithalatını arttırmak istemektedir (özellikle önemli bir partner olarak gördüğü Kazakistan'dan).

c) Bölgesel pozisyon: Çin'in Orta Asya ve özellikle ŞİÖ ile olan ilişkileri Çin'in kendi çevresinde üretken ve istikrarlı bir uluslararası alan oluşması ve yine Çin'in bölgede daha güçlü bir liderlik rolü üstlenmesine yöneliktir. Pekin, aynı zamanda, Orta Asya ile olan ilişkilerini, Çin'in uluslararası alandaki önemli konularında meşruluk kazanmasını sağlamak amacıyla kullanmak istemektedir.

ÇHC, Orta Asya politikasının ilk ayağını oluşturan, sınır sorunları, bölgede güvenlik alanı oluşturma ve bunla bağlantılı olarak Doğu Türkistan ayrılıkçı hareketini etkisizleştirme stratejisini SİÖ kapsamında ve üye ülkelerle kurduğu ikili ilişkiler vasıtasıyla uygulama imkanı bulmuştur.

ÇHC'nin Orta Asya politikasının ikinci önceliğini 21.Yüzyılda artarak devam edecek olan enerji ihtiyacının temin ve naklinde farklı kaynaklar ve nakil güzergahları üretme çabası oluşturmaktadır (Kodoman, 2008, :337).

Çin'in, 1990'ların ortasından itibaren enerjide dışa bağımlı hale gelmesi enerjiyi, dış politika gündeminde en öncelikli madde haline getirmişti. Bu nedenle Ortadoğu bölgesinin dışında başta hazar bölgesi, Orta Asya gibi alternatif enerji merkezleri oluşturmaya

başlamış, aynı zamanda Güney Asya'da başlayıp Basra Körfezinde sona eren enerji sevkiyat rotasını da güvende tutmaya çalışmıştır.

11 Eylül 2001 tarihi Çin ile ABD'nin Orta Asya'ya bakışını yeniden şekillendirmiştir. 11 Eylül sonrasında ABD tarafından gerçekleştirilen Afganistan operasyonu, önceleri Çin tarafındandı kabullenilmiş ve terörle olan mücadele kapsamında görüldüğü için ABD'nin bu müdahalesi destek bile görmüştür. Aslında Orta Asya'daki birçok devlet gibi Çin'de uluslararası terörün önüne geçilebileceği düşüncesi hâkimdi. Çin, Afganistan operasyonunun başlarında Rusya'nın düşüncesine sahip bir ülkeydi. Rusya Afganistan operasyonunu Kafkaslarda gerçekleştireceği politikaları haklı çıkarabilmek adına desteklerken; Çin'de tüm dünyanın merakla izlediği, Doğu Türkistan politikasında haklı olduğunu vurgulamak için zemin hazırlamıştır. Aslında Çin'in Orta Asya politikasının siyasi kanadını Doğu Türkistan sorunu teşkil etmektedir. Çin Orta Asya ülkeleriyle olan ilişkilerini Doğu Türkistan çerçevesinde belirleme gayreti içerisindedir. Fakat zamanla Amerikan Birliklerinin bölgede kalıcı olma eğilimi ve Çin'i kuşatır hale dönüşmesi bu desteğin yerini, kuşatmadan kurtulmanın yollarını aratmaya başlattı. Yukarıda belirtildiği üzere Doğu Türkistan bölgesinde uyguladığı politikaların legal hale getirmenin hesaplarını yapan Çin, bir anda istemediği bir tehditle karşı karşıya kalıyordu. Çin bu kuşatmadan kurtulabilmenin yollarını iki araçla yapmaya çalışmaktaydı. İlk olarak Rusya ve ŞİÖ aracılığıyla, siyasi alanda gerçekleştireceği atakla aşmaya çalışırken; İkinci olarak ekonomik bağlamda Orta Asya ülkelerine yönelik bağlayıcı ekonomik yatırımlar aracılığıyla gerçekleştirmeye çalışmıştır. Çin, ŞİÖ'de etkin bir rol oynamaya başlamış, bu sayede hem Rusya hem de Orta Asya cumhuriyetleriyle ilişkilerini geliştirerek ABD'ye karşı cevap vermekteydi. (Çolak, 2009: 143)

Orta Asya, Çin'in jeopolitik, güvenlik ve ekonomik kalkınma hedeflerinin gerçekleşmesi açısından en önemli üç bölgeden (Güneydoğu Asya bölgesi, Kuzeydoğu Asya Bölgesi ve Orta Asya Bölgesi) biridir (Ekrem, 2004: 88-95). Çin Hükümeti, geleceğe dönük kendisine ait Doğu Türkistan'ın, Orta Asya ülkeleri ile arasındaki tarihi, etnik, dinî ve örf-âdet bağlarından faydalanarak, bölgede siyasi ve kültürel bakımdan stratejik derinlik kurmaya

çalışmakta, Doğu Türkistan'ı, Orta Asya ve Güney Asya'nın çekim merkezine dönüştürmeye, bunun için tarihi İpek Yolu'nu tekrar canlandırma stratejisini gerçekleştirerek Orta Asya'dan Avrupa'ya açılmaya çalışmaktadır Bu bağlamda, Pekin'in amacı, Orta Asya'nın istikrarsız bölgesi Xinjiang'ı (Doğu Türkistan), ekonomik entegrasyona tabi tutmaktır (Ekrem, 2011: 21).

2.2. Soğuk Savaş Sonrası Kazakistan'ın Dış Politikasını Belirleyen Faktörler

Sovyetler Birliğinin dağılması ve Kazakistan'ın bağımsızlığını ilanı ile birlikte Kazakistan Sovyet nükleer mirasına sahip, topraklarında sayılı uzay istasyonunu bulunduran, dış politika yönelimleri belirsiz, etnik ve dini yapısı karışık, halkının çoğu Müslüman olan, Avrasya'nın tam merkezinde olan, topraklarının genişliği bakımından 9. sıraya yerleşen bir ülke olarak ortaya çıkmıştır. Ülkenin dünyanın en büyük kara devleti olması, ekonomisinin büyük oranda yer altı kaynaklarının ihracına dayanması Kazakistan dış politikasını etkileyen en önemli unsurlar olmuştur. Sovyetler Birliğinden edindiği bu miras nedeniyle Kazakistan' Soğuk Savaş sonrası bu özellikleri dikkate alan pragmatik bir dış politika benimsemiştir.

Bağımsızlıktan sonra Kazakistan dış politikasının öncelikleri ve hedefleri dönemsel olarak ayrılabilir zaman dilimlerine göre değişiklik göstermektedir. Bu bağlamda dış politika oluşum süreci üç ana dönemde incelenebilir: 1990'ların başından ortalarına kadar geçen ilk oluşum dönemi, 1995'den sonra dış politikanın gelişme gösterdiği ikinci dönem, son olarak da bölgede önemli stratejik değişikliklere neden olan 11 Eylül olayları sonrasında yaşanan üçüncü dönem (Laumulin, 2003).

İlk yıllarda Kazakistan'ın dış politikasını etkileyen temel unsurlar arasında jeopolitik konumu, bölgede etkin olan iki büyük Rusya ve Çin ile komşu olması, dört tarafının da karayla sınır olması ve ülkede 100'den fazla etnik grubun birlikte yaşaması sayılabilir. Öte yandan bu dönemde Kazakistan'ın ekonomik ve askeri gücünün hala zayıf olması, dış politikasını oluştururken askeri değil siyasi araçlardan yararlanma zorunluluğu

doğurmuştur. Kazakistan'ın ilk yıllardaki amacı ülke bütünlüğünü korumak ve bağımsız bir dış politika icra edebilmek için dünya toplumuna entegre olabilmektir. Ayrıca bu dönemde çözülmesi gereken öncelikli iki mesele bulunmaktadır. İlk olarak Sovyetler Birliğinin dağılması sonucu Kazakistan'ın sahip olduğu nükleer silah konusunda Kazakistan'ın alacağı karar bir diğeri ise bağımsızlık sonrası başta Rusya ve Çin olmak üzere bölge ülkeleriyle olan sınır problemleridir.

Bu doğrultuda ilk olarak Kazakistan, eski Sovyet sahasında kurulan ilk bölgesel örgüt olan BDT çatısı altında, toprak bütünlüğü ve sınırlarının dokunulmazlığını daha sonra BDT'nin askeri örgütlenmesi olan Kolektif Güvenlik Sözleşmesi (KGS) ile herhangi bir saldırı halinde Kolektif Güvenlik Sözleşmesine üye ülkelerin desteğini teminat almıştır. Bu Antlaşmaya göre üyeler birbirlerine karşı güç ve güç kullanma tehdidinde bulunmayacaklar, diğer devletlerle askeri ittifaklara girmeyecekler ve üyelere birine yapılan saldırı, bütün üyelere yapılmış sayılacaktı (Trenin, 2003, 119-131). Bu doğrultudaki hedefleri; BDT ülkeleriyle sıkı işbirliği; uluslararası sistemle bütünleşebilmek; demokrasi ve piyasa ekonomisine dönüşümü sağlayabilmek için uluslararası örgütlere ve dünya finans kurumlarına üye olmak ve diğer ülkelerle ikili ilişkileri geliştirmek olmuştur.(Zhylyshybayeva,2008: 104-105)

Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte ülkenin bütünlüğü adına tehdit oluşturabilecek en önemli mesele Kazakistan'ın ulusal bağımsızlığını, üniter devlet yapısını, anayasasını ve diğer ulusal bağımsızlık simgelerini tanımak istemeyen Rusların egemen olduğu örgütler olmuştur. Örneğin, Lad (Harmoni) Cumhuriyet Slav Hareketi, Kuzey Kazakistan Rus Toplumunu ve Ural Rus-Kossak Topluluğu gibi Rus milliyetçi örgütler, ülkenin kuzeyi ve doğusunda Rusların nüfus bakımından yoğun olduğu bölgelere genişletilmiş özerklik verilmesi talebinde bulunmuşlardır. Ülkenin bütünlüğünü tehdit eden bu unsur nedeniyle Kazakistan Parlamentosu 1994 yılında başkenti Almatı'den Astana'ya taşıma kararı almıştır. Başkentin kuzeye taşınması ile zamanla bu bölgede Kazak nüfusunun artması beklenmiştir. Buna paralel olarak Kazakistan'ın Soğuk Savaş

sonrasında Kazak dil ve kültürünü ülkedeki azınlık gruplara tehdit oluşturmayacak şekilde Kazakistan Vatandaşlığı bilincini oluşturacak politikalar inşa etmiştir.

Bağımsızlık sonrası ülkenin geleceğini önemli ölçüde belirleyecek olan bir diğer mesele Kazakistan'ın Sovyetler Birliğinden kalan nükleer miras konusundaki kararının ne olacağı olmuştur. Sahip olduğu nükleer kapasite göz önüne alındığında bu kararın ne denli önemli olduğu anlaşılacaktır. Öyle ki bağımsızlık sonrası Kazakistan nükleer başlığa sahip kıtalar arası 1,216 füzeye sahip olmuştur. Ayrıca Kazakistan'ın miras edindiği nükleer cephanelik toplamda İngiltere, Çin ve Fransanın sahip olduğu nükleer kapasiteyi aşan ve yeryüzünde yaşayan bütün canlıları yok edecek bir kapasiteye sahip olmuştur (Sultanov 2010 :137). Bu kapasite göz önüne alındığında, ABD ve Rusya açısından endişe kaynağı şu soru etrafında toplanmıştır. “Bağımsız Kazakistan etrafındaki istikrarsız, nükleer güç olan İslam ülkelerine ve diğer serseri devletlere benzeyecek miydi?”. Hem ABD ve Rusyanın bu konuda yapmış olduğu baskılar hem de kendi iç dinamikleri nedeniyle Kazakistan dünyadaki imajını olumsuz etkilemesi ve ileri sorunlar açabileceği endişesiyle sahip olduğu nükleer güçten vazgeçerek START 1, Nükleer Silahların Artırılmasının Önlenmesi Anlaşması (NPT) ve Nükleer deneylerin Yasaklanması Anlaşmasını (TUPNT Treaty on Universal Prohibition of Nuclear Tests) imzalayarak, 1995 yılından sonra nükleer silah ve deneme sahalarını ülkesinden çıkarmıştır. (Medeubayeva 2008: 168)

Nükleer miras konusu çözüme ulaştıktan sonra, 1995'den sonra dış politikanın gelişme gösterdiği ikinci dönemde ise sırada Sovyetlerin diğer bir sorunlu miras ve egemenliğin mutlak bir parçası olan ülke sınırları sorunu vardı. Sovyetlerin yapay sınır çizme politikası sonucu Orta Asya ülkelerinin bağımsızlık sonrası dönemde kendi aralarında yaşadıkları sıkıntılar onları pek çok kere çatışma eşiğine götürmüş, ülkeler arası sorun haline gelmiştir. Kazakistan'ın Rusya'yla olan yeryüzünün en uzun kara sınırının çizilmemiş olması, Sovyet döneminde çözülemeden “dondurulmuş” Çin'le olan hudut sorunu, güneyde Özbekistan'la yaşanan sınır sorunları, Hazar Denizi'nin bölüşümü ve kullanımı konusunda olan anlaşmazlıklar acil çözülmesi gereken meselelerdi. Bu amaçla Çin, Kazakistan, Rusya, Kırgızistan ve Tacikistan aralarındaki sınır anlaşmazlıklarını çözüme kavuşturmak için 26

nisan 1996 tarihinde Şangay İşbirliği Örgütü'nü(eski adıyla Şangay Beşlisi) kurmuşlardır. Devlet Başkanları düzeyinde gerçekleşen bu ilk zirvede daha çok sınır uyuşmazlıklarının çözümü ve sınır bölgelerinde güvenlik ortamının sağlanması gerekliliği üzerinde durulmuş ve bununla ilgili olarak bir anlaşma imzalamışlardır. Şangay Beşlisi'nin ikinci zirvesi ise 24 Nisan 1997 tarihinde Moskova'da yapılmıştır. Bu zirvede ise, sınır bölgelerinde bulunan askeri kuvvetlerin azaltılması, askeri konularda bilgi alış verişinde bulunulması vb. konular üzerinde durulmuştur. Beşlinin, 3 Temmuz 1998 tarihinde Kazakistan'ın Almatı şehrinde yapılan üçüncü zirve toplantısı ile Örgüt, sınır ve güvenlik meselelerini ele alan bir teşekkül olmaktan çıkmış ve ekonomik işbirliğini de içine alan geniş bir alanda faaliyet gösteren uluslararası bir teşkilat haline dönüşmüştür (Yardımcıoğlu, 2012 : 167).

Ülkenin bütünlüğünü tehdit eden unsurların önemli ölçüde bertaraf edilmesiyle birlikte ikinci dönemde Kazakistan çok yönlü dış politika izlemeye başlamıştır. Bu politikanın temel prensibi dünyanın her yerindeki önemli güçlerle eşit mesafeli ve farklı düzeylerde ilişkiler kurmaktır. Bu güçler arasında BDT, Orta Asya, Doğu, Batı, Avrupa, Asya, endüstriyel güçler, İslam dünyası yer almaktaydı. Bu dönemde Kazakistan'ın dış politika öncelikleri ise; bölgesel işbirliği ve entegrasyon süreçlerini BDT, ŞİÖ, AİGK, CST gibi mevcut bölgesel örgütleri kullanarak geliştirmek; ikili ilişkileri geliştirmek, öncelikli olarak Rusya, Çin, ABD ve AB ve bu büyük güçler yanında Japonya, Türkiye, İran ve Hindistan'la da ikili işbirliği çalışmalarını artırmak; Hazar Bölgesi sorunlarının çözümü, ulusal sınırların belirlenmesi; ülkenin eskiden İpek Yolu'nda olduğu gibi geçiş bölgesi olma özelliğinin geliştirilmesi; sınır-ötesi ortak su kaynakları sorununun(sınır-aşırı nehirlerin kullanımı) çözümü; dış politikanın ekonomik yönünün de geliştirilmesi; Kazak ürünlerinin dünya pazarına girişinin teşvik edilmesi ve yeni teknolojilerin ülkeye kazandırılması amacıyla belirli sektörlerde ülkeye yabancı yatırım girişinin teşvik edilmesiydi (Laumulin, 2003).

Bölgesel işbirliği ve bölgede entegrasyon süreçlerinin geliştirilmesi başlangıçtan bu yana olduğu gibi bu dönemde de Kazak dış politikasında önemini korumaktaydı. Yine aynı dönemde Kazakistan ülkede ekonomik bağımsızlığı sağlamak ve istikrarı sürdürmek

amacıyla küresel güçlerle ilişkilerinde dengeli ve tarafsız davranmaya dikkat etti. Nazarbayev'in 18 Şubat 2005 Ulusa Sesleniş konuşmasında da belirttiği gibi Kazakistan, 21.yüzyılın tehditleri karşısında uzun vadeli milli çıkarlarını koruyabilmek için Rusya, Çin, ABD ve AB arasında aktif, dengeli ve çok yönlü bir dış politika izlemeye çalıştı. Bölgedeki güçlerden birinin tek başına etkisini artırma ihtimaline karşı tek taraflı bağımlılığı önlemek için, tüm güçlerle dengeli ilişkiler kurmaya çalışan Kazakistan'a, bu politikası uluslararası alanda manevra kabiliyeti sağladı.

Üçüncü dönemde ise tüm dünyanın stratejik yapılarını değiştiren 11 Eylül olayları, Kazakistan'ın da dış politika önceliklerini değiştirmişti. Güvenlik sorunu ülke gündeminin ilk sırasına yerleşmiş, bölgesel ve ulusal güvenliğin sağlanması, 21.yüzyılın temel tehditlerinden olan uluslararası terörizm ve uyuşturucu trafiğiyle mücadele yeni öncelikler olarak dış politikada yerini almıştır. Bu dönemde ABD'ye terörle mücadelede tam destek verilmiştir. Öte yandan Nazarbayev bölgede yaşanan “renkli devrimlerin etkisiyle” kendi ülkesinde de yaşanabilecek bir sivil devrimi de en az uluslararası terör kadar tehlikeli bir tehdit olarak görmeye başlamıştı (Poğda 2012 :69).

Kazakistan'ın son dönemdeki dış politikasındaki önemli bir unsur da bağımsız bir ekonomik ve siyasi yapıyı oluşturmasının sağlanması için ülkeye gelecek dış yatırımları ve yüksek teknoloji transferini teşvik etmektir.

2.3. Soğuk Savaş Sonrası Çin-Kazakistan İlişkileri

Kazakistan-Çin ilişkileri ilişkilerin 1992 yılında başlamasından bu yana ilişkiler ekonomik, siyasi ve güvenlik meseleler açısından olumlu seyretmiştir. Bu süreç içerisinde iki ülke arasındaki ilişkilerde öne çıkan faktörler bölgesel ve küresel değişimlere de paralel olarak değişiklik göstermiştir. Birbirlerinden aldıkları güvenlik tehditleriyle ilk yıllarda ilişkilerde güvenlik faktörü ön plana çıkmıştır. Fakat aralarındaki güvenlik meselelerini barışçıl bir şekilde çözebilme becerisini gösteren her iki ülke buna paralel olarak ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi adına ciddi mesafeler kat etmişlerdir. Özellikle 2000'li yıllar sonrası bölgede

artan bölgedeki terör, aşırılıkçılık ve ayrılıkçılık(three evils) hareketlerine karşı ülkelerinin ve bölgenin istikrarını korumak adına ŞİÖ bünyesinde beraber hareket etmişlerdir.

1992 yılında diplomatik ilişkilerin başlamasından sonra Çin ve Kazakistan'ın üzerinde durduğu ilk konu iki ülke arasındaki sınır problemini çözmek olmuştur. 23 Kasım 1999 ortak bildirisinde, 10 Mayıs 2002'de sınırları belirleme konusunda karşılıklı protokolde ve 26 Aralık 2006'da imzalanan kapsamlı sınır anlaşması ile kademeli olarak Çin ve Kazakistan aralarındaki sınır anlaşmazlıklarını büyük ölçüde çözmüşlerdir (Weitz, 2012 <http://www.sldinfo.com/kazakhstan-china-security-ties>).

1990'lı yıllardan sonra Çin'in artan enerji tüketimine bağlı olarak petrol ithal eden ülke konumuna gelmesi Çin-Kazakistan ilişkilerinde enerji faktörünün ağırlık kazanmasına sebep olmuştur. Çin'in Petrol ithalinin büyük ölçüde gerçekleştiği Orta Doğu coğrafyasının özellikle 11 Eylül ve Arap Baharı süreçleri sonrası yaşadığı istikrarsızlıklar Çin'in enerji ithalinin güvenliğini sorgulamasına neden olmuştur. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte Çin acil olarak ithal ettiği enerji kaynaklarını çeşitlendirme gayreti içerisine girmiştir. Bu noktada zengin doğal gaz ve petrol kaynaklarıyla Orta Asya bölgesi Çin açısından ilk alternatif olarak belirlemiştir. Bu aşamada, hem zengin petrol rezervleriyle hem de diğer Orta Asya ülkelerinin kaynaklarına ulaşma noktasında geçiş noktası olması sebebiyle ilk hedef Kazakistan olmuştur. Kazakistan'da enerji ve enerjinin sevkiyatı konusunda Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak adına Çin'in bu yaklaşımına olumlu yanıt vermiş ve Çin-Kazakistan enerji ilişkileri günümüze kadar olumlu seyretmiştir.

Kazakistan-Çin ekonomik ilişkilerinde her ne kadar öne çıkan faktör enerji de olsa her iki ülke ticari ilişkilerin çeşitlenmesi konusundaki çıkarlar birbirleriyle örtüşmüş ve bu zamana kadar bu konuda ciddi mesafe kat edilmiştir. Sovyetler Birliği Dağıldıktan sonra Kazakistan'ın planlı ekonomiye geçiş sürecinde ihtiyacı olan orta ve yüksek teknoloji ürünlerinin temini için Çin en ekonomik alternatif olmuştur. Kazakistan endüstri kapasitesi, tüketici malları ve hafif sanayi konusunda iç talebi karşılamakta yetersiz kalmıştır. Çin

Kazakistan da ki bu talebin karşılanmasında bölge deki hem ekonomik, siyasi ve güvenlik çıkarlarını korumak ve etki alanını genişletmek adına hevesli olmuştur

Çin, Kazakistan'da enerji satın alma dışında kıymetli madenlerinden de pay almaya çalışmaktadır. Bu talep Kazakistan tarafından da olumlu karşılanmaktadır. Dünya da ki petrol ve gaz fiyatlarının sürekli olarak dalgalanması sonucu petrol güdümlü ekonomiye sahip olan Kazakistan Çin'in bu talebi ile ekonomisini çeşitlendirme fırsatı bulmuştur

Kazakistan ile Çin arasında diplomatik ilişkilerin başladığı 1992 yılında iki ülkenin ticaret hacmi 465 milyon dolar iken 2010 yılında Kazakistan ile Çin arasındaki ticaret hacmi 20 milyar dolara ulaşmış 2011 yılının ilk çeyreğinde ise bu rakam 5 milyar dolar artmış ve böylece 20 yılda ticaret hacmi yaklaşık 53 kat artarak 25 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Ayrıca Çin ve Kazak liderleri tarafından iki ülke arasındaki ticaret hacminin 2015 yılına kadar 40 milyar dolara çıkarılması hedeflenmiştir. Bu rakamlarla birlikte Kazakistan Çinin en büyük ticari partneri Çin de Kazakistan'ın bağımsız devletler topluluğu üyeleri arasında en büyük ikinci partneri durumundadır. Ayrıca Kazakistan Çin'in denizaşırı yatırımları içinde üçüncü en büyük ülke konumundadır

Çin'in başta Doğu Türkistan, Tibet, İç Moğolistan gibi azınlık bölgeleri Çin'in yumuşak karnını oluşturmaktadır. Çin, Bu bölgelerde meydana gelebilecek ayrılıkçı hareketlerin domino etkisi yaratarak diğer sorun yaratma potansiyeli olan bölgelere sıçraması endişesi içerisindedir. Doğu Türkistan ayrılıkçı hareketlerinin ilham kaynağı Orta Asya devletlerinin bağımsızlığına kavuşması olmuştur. Dolayısıyla Çin, Orta Asya devletleriyle iyi ilişkiler kurarak bu devletlerin Doğu Türkistan konusunda desteklerini almak istemektedir. Bu devletler arasında Kazakistan'ın farklı etnik ve dini grupların buluşma noktası olma özelliği, Kazakistan da yaklaşık 180, 000 Doğu Türkistanlı'nın ikamet etmesi, bir milyona yakın Kazakistanlı'nın da Çinin Doğu Türkistan bölgesinde ikamet etmesi ve Kazakistan'ın Doğu Türkistan'la en büyük sınıra sahip olması sebebiyle Çin açısından Kazakistan'ın Doğu Türkistan ayrılıkçı hareketleri karşı Çin'e desteği hayati önem taşımaktadır. Bu kapsamda ÇHC ve Kazakistan hem ikili olarak hem de ŞİÖ çerçevesinde bölgedeki terör,

aşırılıkçılık ve ayrılıkçılık(three evils) hareketlerine karşı iş birliğini geliştirmiş ve Çin Doğu Türkistan konusunda gerekli desteği kısmen almıştır. Kazakistan'da özellikle yükselen ekonomisinin istikrarını korumak ve Çin'den aldığı güvenlik tehdit ile birlikte Çin'in bu endişelerini paylaşmıştır (*Swanström, 2007: 79*).

BÖLÜM 3: İLİŞKİLERİN GÜVENLİK BOYUTU

3.1 Kazakistan'ın Güvenlik Yaklaşımı

Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi Soğuk Savaş sonrası Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanması ile birlikte çözmesi gereken bir takım öncelikli meseleler gündeme gelmişti. Bunları bağımsızlık sonrası Kazakistan'ın toprakları içerisinde barındırdığı etnik ve dini unsurlara karşı oluşturacağı politika, Soğuk Savaş sonrası Sovyet Nükleer mirası konusunda alacağı karar ve Soğuk Savaş sonrası bağımsızlıklarını Kazanan diğer Orta Asya Cumhuriyetleri ve Rusya ile Çin arasındaki sınır problemlerini çözümü olarak özetleyebiliriz. Söz konusu meselelerden de anlaşılacağı üzere bu meseleler Kazakistan'ın ulusal güvenliğini doğrudan ilgilendirdiği kadar bölgesel ve hatta uluslararası güvenliği de ilgilendirmektedir.

Bu sorunları kademi olarak çözen Kazakistan'ın 2000'li yıllar sonrası yeni endişeleri ise Çin'in uzun vadede kalabalık nüfusunu barındıracak bir coğrafyaya gereksinim duyacağı meselesi ve ABD'nin Afganistan merkezli Orta Asya bölgesinde askeri varlığını pekiştirme yönündeki girişimleri ve daha genel bir çerçevede bölgede büyük güçler arasında stratejik değere sahip kaynaklar üzerinde kontrol sağlamaya yönelik politikaları, ülkenin toprak bütünlüğüne ve ulusal güvenliğine yönelik tehditlerdir.

Kazakistan'ın 21. yy da önem attığı en önemli meselelerden birisi de ekonomik güvenlidir. Şayet Kazakistan, sağlıklı ve gelişen bir ekonominin temellerini sağlayamazsa, ülkedeki her bir bireyin refahını yükseltmeyecek, toplumsal ve ekolojik sorunlara çözüm getiremeyecek, silahlı kuvvetlerine yatırım yapamayacak ve güçlü bir devlet inşa edemeyecektir. Bu noktadan hareket eden Kazakistan yönetimi, 2030 yılına kadar devletin kalkınma stratejisinde iktisadi gelişmeyi öncelikli hedeflerinden biri olarak belirlemiş ve 2030'a doğru Kazak Devletinin Orta Asya Pars'ına dönüşerek gelişmekte olan ülkeler için emsal teşkil edeceği ilan edilmiştir (Zhylykshybayeva, 2008 :58).

Kazakistan yönetimi, öncelikle, ulusal gücün önemli ve ayrılmaz bir unsurunu teşkil eden iktisadi gücünü arttırma gereği doğrultusunda açık pazar ekonomisini ısrarla savunarak ülkeye önemli ölçüde yabancı yatırım çekmeyi ve ülkeyi iktisadi düzlüğe çıkarmayı hedef belirlemiştir. İktisadi olanaklarını geliştirilmesi, sadece halkının refah düzeyini arttırmak değil aynı zamanda devletin kapasitesinin arttırılması ve ulusal güvenliğinin sağlanması bağlamında da önem kazanmıştır.

Öte yandan, hangi durumlarda ulusal çıkarların korunması amacıyla askeri gücün kullanılabilceği konusu 2000 yılında kabul edilen Askeri Doktrinde ele alınmakta, böylece, ulusal çıkarların tehdit edilmesi ve ülkeye saldırı halinde askeri gücün kullanılacağı ve tüm ulusal kaynakların seferber edilebileceği Askeri Doktrin ile ortaya konulmaktadır.

2000 tarihli Kazakistan Askeri Doktrininde köktendincilik, terörizm, ayrılıkçılık, yasadışı silah ve uyuşturucu ticareti gibi yeni tehditlerin boy gösterdiğine ve uluslararası toplumun çabası sonucunda da büyük ölçekli savaşların çıkmasının önüne geçildiğine vurgu yapılmakta, bununla birlikte, siyasi ve diğer anlaşmazlıkların çözümünde halâ askeri güce başvurulduğuna dikkat çekilerek, kendine ve müttefiklerine yönelik herhangi bir saldırı durumunda silahlı savunma hakkına sahip olduğu, bu çerçevede Kazakistan Silahlı Kuvvetlerinin yeni koşullara/gerçeklere uyarlanması gerekliliği üzerinde önemle durulmaktadır (Zhylyshybayeva, 2008 :57).

Kuruluşundan bu yana yaklaşık otuz yıl geçen Kazakistan'ın yeni bir ülke olarak askeri ve personel niteliği de de buna paralel olarak yetersiz durumdadır. Kazakistan'ın bu konudaki yetersizliği bölgede ki uyuşturucu, terörist ve kaçakçılık faaliyetlerine karşı mücadele edebilme noktasında Kazakistan'ı zor duruma sokmaktadır. Bu nedenle Kazakistan bu sorunlara karşı koyabilme açısından ŞİÖ bünyesinde ülkelerle işbirliği yapmaktadır. Ayrıca bu faaliyetlere karşı ŞİÖ bünyesinde 2005 yılından bu yana Barış Misyonu adıyla gerçekleştirilen askeri tatbikatlar bir yandan Kazakistan'a Rusya ve Çin'in törele mücadele tekniklerinden faydalanma imkanı tanırken diğer yandan askeri ve silah kapasitesini de 21.yy'ın gerekli ölçüde modernleştirme imkanı tanımıştır.

Kazakistan'ın ulusal ve bölgesel güvenliğine atfettiği önem Kazakistan'ın Doğu Türkistan meselesine yaklaşımında açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Her ne kadar Kazakistan'ın Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türkleri ile dini, etnik ve kültürel bağları olsa da, Kazak yöneticiler Uygur Türklerine verilecek siyasi veya ekonomik desteği ulusal ve bölgesel güvenliklerine tehdit olarak algılamışlar ve bu konuda Çinli yöneticilerin argümanlarını desteklemişlerdir.

Ayrıca 14 Aralık 2012'de Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev Kazakistan'ın 2050 stratejisi ile ilgili ulusa sesleniş konuşması yapmıştır. Nazarbayev bu konuşmasında Kazakistan'ın ve Orta Asya'nın güvenliğini tehdit eden on unsurdan bahsetmiştir. Nazarbayev ilk olarak Dünya'da tarihi süreçlerin hızlandığından bahsetmiş ve bu süreç içerisinde ülke içerisinde ülkenin modernizasyon sürecine ayak uyduramamış sosyal grupların varlığından bahsetmiştir. Nazarbayev İkinci olarak Küresel ve demografik dengesizlikten bahsetmiş, artan bu demografik dengesizliğin yeni göç dalgalarını beraberinde getirdiğinden ve bu durumun sosyal gerginliği arttırdığı üzerine durmuştur. Diğer güvenlik tehditleri ise şu şekilde sıralanmıştır; Küresel gıda güvenliği tehdidi, Dünya su kaynaklarının tehdit altında olması, küresel enerji güvenliği, doğal kaynakların tükenebilirliği, üçüncü sanayi devrimi, artan sosyal istikrarsızlar, kültürel değerlerin buhranı ve son olarak da yeni dünya istikrarsızlığı. (<http://tasam.org/FileDownload.ashx?p=Icerik&i=4941&f=DOSYA> , 26.06.2013)

Nazarbayev'in yapmış oldu bu konuşmasına baktığımızda günümüzde Kazakistan'ın ulusal ve uluslararası güvenliğe yaklaşımı daha çok küresel meseleler üzerinden olmuştur. Kuruluşundan bu yana sınır problemlerini, azınlık sorunlarını ve buna benzer en temel güvenlik meselelerini barışçıl yollarla çözebilmiş Kazakistan 21. yy da Orta Asya'da güvenliğin sağlanabilmesi hususunda daha aktif bir politika izlemektedir. Bu özellikleri ile Kazakistan Orta Asya ülkelerine gerçekleştirmiş olduğu siyasi ve ekonomik reformlar ile örnek teşkil ederken bölgedeki istikrarın korunmasında önemli bir rol üstlenmiştir

3.2 Çin'in Güvenlik Yaklaşımı ve Orta Asya

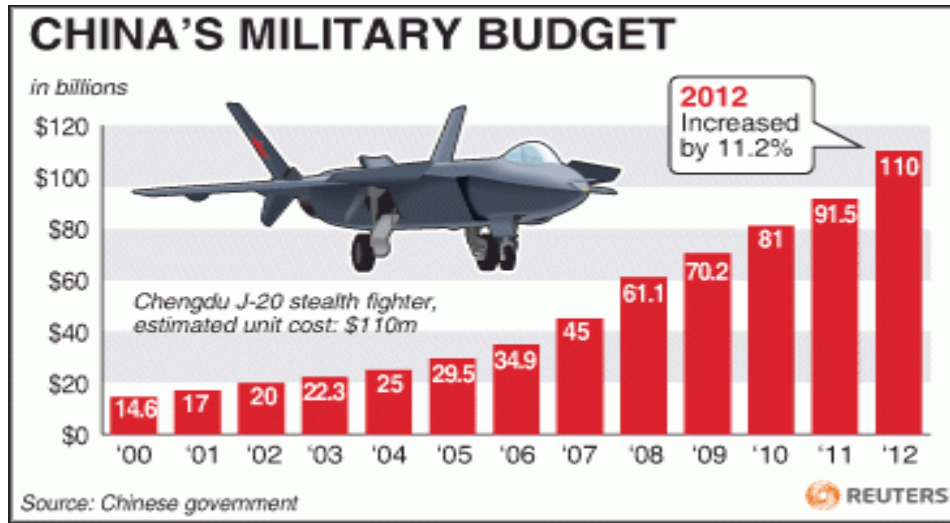
Soğuk Savaş Sonrası Çin'in güvenliği 70 yıllık kalkınma stratejisinin sekteye uğramaması adına ekonomi güvenliği ve sınır bölgelerin güvenliği ve istikrarı üzerine şekillenmiştir. Sovyetler Birliğinin dağılması sonucu Orta Asya'da bağımsız devletlerin ortaya çıkması Tibet, Doğu Türkistan, İç Moğolistan gibi meselelere sahip olan Çin açısından endişelere sebep olmuştur. Bu endişenin asıl sebebi bağımsızlığını kazanan Orta Asya Cumhuriyetlerinin etnik ve dini akrabalığın olan Doğu Türkistan halkına emsal teşkil edip etmeyeceği üzerine olmuştur. Bu açıdan Çin, burada yaşanacak ayrılıkçı hareketlerin domino etkisi yaratarak diğer bölgelere sıçramasından endişe etmiştir. Bu açıdan Çin Orta Asya Cumhuriyetleri ile bağımsızlığın hemen sonrası ilişkilerini başlatmış ve Doğu Türkistan meselesinde bu devletlerin desteğini aramıştır. Bu desteği de da önümüzdeki kısımlarda bahsedileceği üzere ŞİÖ çerçevesinde ilerleyen yıllarda almıştır.

Diğer yandan Soğuk Savaşın bitiminin ilk yılları Çin'in enerji tüketimin önemli ölçüde arttığı hatta enerji ithal etme durumuna geldiği yıllara tekabül etmiştir. Bu dönemde sonra Çin'in enerji tüketimi sürekli artmış ve 2000'li yılların ortalarında ABD'den sonra en fazla enerji tüketen ülke konumuna ulaşmıştır. (Bu kısım ile ilgili ayrıntı tezin ilgili bölümünde ayrıntılı olarak verilecektir). Enerji tüketiminin önemli ölçüde arttığı bu yıllarda enerji güvenliği Çin'in ilk sıralardaki gündem maddelerinden birisi olmuştur. Bu yıllarda ve hala enerji ithalinin büyük kısmı Orta Doğu bölgesinden gerçekleşmiş ve gerçekleşmektedir. 11 Eylül ve Arap baharı süreçleri sonrasında bölgede oluşan ortam Çin'in enerji güvenliğini tehdit edecek seviyeye ulaşmıştır. Bu durumda Çin enerji sevkiyatının sekteye uğramaması adına alternatif kaynaklara yönelmiştir.

Orta Asya Çin'e olan coğrafi yakınlığı ve zengin petrol ve doğalgaz rezervleri ile en önemli alternatif bölgelerinden biridir. Bu açıdan Soğuk Savaş sonrası Orta Asya Çin açısından yukarıda da değinildiği gibi hem siyasi güvenliğini hem de enerji açısından ekonomik güvenliğini doğrudan ilgilendirmektedir.

21.yy'da Çin, ülkeler ile olan sorunları her ne kadar barışçı yollarla çözmek istediği bir dış politika anlayışı geliştirmiş olsa da kısa ve uzun vadede enerji ve azınlık konularından almış olduğu tehditten dolayı son on yılda askeri bütçesine ayrılan payı sürekli arttırmıştır. Çinli yöneticiler savunma bütçesindeki bu artışın bölgesel ve küresel güvenliği tehdit etmeyeceği konusunda yoğun bir diplomasi savaşı vermektedir. Bölgedeki terörist, uyuşturucu ve kaçakçılık faaliyetlerini işaret eden Çin, savunma bütçesindeki bu artışı sadece ulusal çıkarlarını korumak adına değil ayrıca yakın coğrafyasın da istikrarı korumak adına da gerçekleştirdiğini ifade etmektedir.

Grafik- 4 Çin'in Askeri Bütçesindeki Artışı Gösteren Grafik

Kaynak <http://world-defence-review.blogspot.com/2012/03/chinese-military-defends-106-billion.html>, erişim 26.05.2013

ÇHC ekonomik ve siyasi güvenliğini koruyabilme açısından son yıllarda savunma bütçesine ayrılan miktarda sürekli artış yapsa da bölge deki en büyük rakibi ABD'ye karşı finansal ve teknolojik açıdan oldukça yetersiz durumdadır. Bu durumun farkında olarak Çin ABD ile askeri anlamda çatışma ortamı yaratacak girişimlerden kaçınmaktadır. Fakat

Rusya ile birlikte ŞİÖ bünyesinde ABD'nin bölgedeki hakimiyetini zayıflatmak adına askeri ve siyasi kararlar almaktadır.

3.3 Şangay İşbirliği Örgütü Bünyesinde Çin, Kazakistan ve Rusya

3.3.1 Şangay Beşlisi'nden Şangay İşbirliği Örgütü'ne

Şangay Beşlisi Çin ve eski Sovyet cumhuriyetleri arasındaki sınır sorunlarının çözülmesi için 1980'lerden itibaren devam eden görüşmelerin bir sonucu niteliğindedir. Soğuk Savaş'ın yumuşama dönemine girmesiyle artan diyalog ortamı Çin-Sovyet sınır itilafının çözülmesinin itici gücü olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Doğu Bloğunun iki büyük gücü Çin ve SSCB sınır sorunları yüzünden sık sık karşı karşıya gelmiş, hatta Mart 1969'da Büyük Usuri adası nedeniyle iki ülke arasında sıcak çatışma meydana gelmiştir (Gevgilili, Milliyet, 1969). Eski Sovyet Cumhuriyetleri var olan sınır sorunlarının çözümü için daha önce de bir takım görüşmeler yapmışlardır. Bu açıdan Şangay Beşlisi'nin temelleri 8 Eylül 1992'de Beyaz Rusya'nın başkenti Minsk'te Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan dışişleri bakan yardımcılarının yaptığı toplantıda atılmıştır (Kessikbayev,2005 http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/145/sanghay_beslisinden_sanghay_isbirligi_orgut). Ancak sınır sorunun diğer muhatabı Çin olmadan kalıcı bir çözümün gerçekleşemeyeceği düşüncesiyle Çin'in de bu görüşmelerde olması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Özdaşlı, 2012 :109).

ŞİÖ'nün selefi olan Şangay Beşlisi Çin ile eski Sovyetler Birliği (SSCB) arasındaki sınır sorunlarının çözülmesi ve sınır bölgelerindeki güven artırıcı önlemlerin tartışılması için bir forum olarak ortaya çıkmıştır (Telatar, 2005, s.163). Sınır sorunlarının nihai çözümü için Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Rusya Federasyonu ve Çin 26 Nisan 1996'da Çin'in Şangay şehrinde yapılan toplantıda 'Sınır Bölgelerindeki Askeri Alanlarda Güven Artırıcı Önlemlere İlişkin Anlaşmayı imzalamışlardır

Anlaşma uyarınca taraflar sınırlarda bulunan askeri birliklerden karşılıklı saldırıda bulunulmayacağı konusunda garantide bulunurken, geniş çaplı askeri tatbikatlarda karşı tarafı bildirmeyi, gerekirse askeri manevraları izlemesi için diğer taraflardan gözlemci kabul etmeyi kabul etmişlerdir (Jia, <http://www.comw.org/cmp/fulltext/0110jia.htm> , 22.06.2013). Buna göre taraf ülkelerdeki sınırların iki yakasındaki 100 km²'lik alanlarda askeri faaliyetlerin azaltılması konusunda antlaşmaya varılmıştır. Anlaşma bir taraftan beş ülke arasında çıkabilecek muhtemel sınır çatışmalarını önlemeye çalışırken, diğer taraftan ise Çin ile diğer devletler arasında iyi komşuluk ilişkisini geliştirmeyi hedeflemektedir (Özdaşlı 2012 :110).

ÇHC, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından imzalanan bu antlaşmayı takiben, sırasıyla; Çin-Kırgızistan, Çin-Kazakistan ve Çin-Tacikistan arasında, suçluların iadesini ve ticari ilişkileri düzenleyen ikili antlaşmalar imzalanmıştır.

2. Zirve

Şangay Beşlisi'nin ikinci zirvesi ise 24 Nisan 1997 tarihinde Moskova'da yapılmıştır. Bu zirvede ise, sınır bölgelerinde bulunan askeri kuvvetlerin azaltılması, askeri konularda bilgi alış verişinde bulunulması vb. konular üzerinde durulmuştur.

Zirve neticesinde yayınlanan bildiriye; BDT, Avrasya da kalkınma ve istikrarın temel faktörü olarak tanımlanmış ve örgütün askeri yapısının güçlendirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Böylece Çin, Rusya'nın BDT içindeki lider rolünü tanımış ve eski Sovyet topraklarının güvenliği sorumluluğunu Rusya'ya vermiştir. Bu esnada Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin, diğer dört liderle ayrı ayrı görüşmeler yapmış ve ortaklık ilişkisini amaçlayan ve ABD önderliğinde yürütülen tek kutuplu dünya düzenine karşı, çok kutuplu dünya düzenine ilişkin bir antlaşmayı da imzalamıştır. (Yücel, 2008: 54)

3. Zirve

Beş ülkenin liderleri; karşılıklı ticaretin geliştirilmesi, enerji kaynaklarının üretimi, nakli, bölgesel güvenlik ve ekonomik işbirliği konularının ele alındığı üçüncü zirveyi, 3 Temmuz 1998'de Almatı'da gerçekleştirmişlerdir.

Zirvenin ekonomik ağırlıklı maddeler içermesine karşın; Rusya'nın Çeçenistan ve Çin'in de Doğu Türkistan'da uyguladığı politikaları destekler nitelikteki, etnik bölücülük, etnik ayrımcılık ve aşırı dincilikle mücadele edilmesini içeren kararlar alınmıştır. Çin ile Rusya arasında yapılan ikili görüşmelerde; Çin'in artan enerji ihtiyacını karşılamak ve alternatif kaynaklar oluşturmak, Rusya'nın ise, Rus şirketlerinin oluşturulacak boru hattının inşasından pay almayı düşünmesi neticesinde, Kazakistan'dan Çin'e uzanan 3 bin kilometre uzunluğunda boru hattı inşası kararı alınmıştır (Yücel, 2008 :54).

Üçüncü zirveyi ilk iki zirveden ayıran özellik ise; Üçüncü zirve ile Örgüt, sınır ve güvenlik meselelerini ele alan bir teşekkül olmaktan çıkmış ve ekonomik işbirliğini de içine alan geniş bir alanda faaliyet gösteren uluslararası bir teşkilat haline dönüşmüştür. Bu zirvede taraflar, birbirlerinin içişlerine karışmamaya, problemlerini barışçı yollarla çözmeye, etnik ayrımcılığa ve terörizme, uyuşturucu ve silah kaçakçılığına karşı birlikte mücadele etmeye, ekonomik ilişkilerini geliştirmeye karar vermişlerdir (Yardımcıoğlu, 2012 :167).

4. Zirve

25 Ağustos 1999'de Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te yapılan dördüncü zirvede; Kosova, Dağıstan ve Afganistan'da yaşanan gelişmeler, bölgede artarak devam eden İslami militanların faaliyetleri, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde ki ayrılıkçı hareketler, NATO'nun doğuya doğru yayılma çabaları ve ABD'nin Asya-Pasifik'te oluşturmaya çalıştığı füze kalkan sistemi ele alınmıştır.

Bişkek zirvesinde, başlıca hedefin bölgesel güvenliğin sağlanması olduğu vurgulanmış, dünya barışının inşası için çok kutupluluğun gerekliliği belirtilerek, Orta Asya'nın nükleer silahlardan arındırılmış bölge haline getirilmesi, tarihi İpek Yolu'nun canlandırılması ve Ticari-Ekonomik İşbirliği'nin geliştirilmesi için, Ortak Dayanışma Grubu kurulması kararlaştırılmıştır (Purtaş, 2004 :24).

Bişkek Zirvesi'nin en önemli özelliği o zamana kadar yapılan ŞİÖ zirveleri arasında en fazla Amerikan karşıtlığının vurgulandığı zirve olmasıdır (Çolakoğlu, 2004, :179). Özellikle NATO'nun 'insani müdahale' adı altında Yugoslavya'da silah kullanması 'işçilere müdahale' olarak değerlendirilerek (Akihiro, <http://src-h.slav.hokudai.ac>, s. 264) Amerikan yönetimi şiddetle eleştirilmiştir. Bu zirvenin en önemli özelliği Rusya ve Çin gibi Şangay Beşlisi'nin iki lokomotif gücünün ABD'nin uluslararası alandaki faaliyetlerini sert bir dille eleştirmeleri ve Yugoslavya'nın NATO tarafından bombalanmasından hareketle BM yaptırımını olmaksızın kuvvet kullanılmasına karşı ortak mücadele etme konusunda daha yakın işbirliğine gitmeye karar vermeleridir. İki büyük güç NATO'nun Yugoslavya'yı bombalamasını, ABD'nin diğer devletleri dışlayarak dünya hakimiyetini kuvvetlendirmek, NATO'nun genişleme sürecini hızlandırmak ve tek kutuplu bir uluslararası ortam yaratmak için atılan bir adım olarak görülmüştür (Özdaşlı, 2012 : 112).

Buradan hareketle Çin ve Rusya ABD'nin tek güç olarak dünyaya yön verme çalışmalarına ve 'tek kutuplu dünya düzeni' kurma girişimlerine şiddetle karşı çıkmışlardır. Ayrıca iki ülke bugünkü dünyanın siyasi gelişmelerinde genel eğilimin çok kutupluluk yönünde olduğunu, insan hakları ihlali iddialarının herhangi bir ülkenin işçilerine karışmak için bahane olamayacağını ifade etmiştir (Çolakoğlu, 2004 :179).

5. Zirve

Beşinci zirve toplantısı ise 5 Temmuz 2000 tarihinde Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de yapılmış ve Örgütün adı Şangay Formu olarak değiştirilmiştir. Toplantı sonrasında yayınlanan 19 maddelik bildiriye, ilk dört zirvenin değerlendirmesi yapılmış, karşılıklı

güven ve başarılar dile getirilmiş, etnik ayrılıkçılıkla, uluslararası terörizmle, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı ve yasadışı mülteci hareketleri ile olduğu kadar, dini fanatizmle de mücadele toplantının temel konularını teşkil etmiştir.

Bu toplantıda da, ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda işbirliğinin geliştirilmesi kararı alınmış, buna ilaveten, ülkeler birbirlerinin hükümlerine haklarına saygılı olacağı, hiçbir surette birbirlerinin iç işlerine karışmayacaklarını teyit etmişlerdir. Bu çerçevede Çin'in Doğu Türkistan ve Rusya'nın Çeçenistan politikalarını desteklediklerini ifade etmişlerdir. (Çoğal, <http://www.nejatcogal.com>)

6. Zirve

Şangay Beşlisi'nin Haziran 2001'de Şangay'da yapılan altıncı zirvesinde Özbekistan üyeliğe kabul edilmiş ve bu bölgesel kuruluşun adı Şangay İşbirliği Örgütü olarak değiştirilmiştir.

ŞİÖ sadece askeri alanda değil ekonomik, siyasi ve kültürel işbirliğine de kapsamına alarak yeni bir uluslararası örgüt olarak kurumsallaşmasını gerçekleştirmiş ve dünya sahnesinde yerini almaya başlamıştır. Rusya ve Çin'in öncülüğüyle kurulan ŞİÖ, tek kutuplu dünya düzenini dengeleme yoluna girmiş ve, dünyayı yine çok kutuplu hale getirmeyi büyük ölçüde başarmıştır. (Yardımcıoğlu, 2012: 164)

3.3.2. 11 Eylül Sonrası Şangay İşbirliği Örgütü

Kuruluş aşamasında her ne kadar terörizm ve bölgesel ayrılıkçı hareketlerle mücadele edecek olan bir güvenlik grubu olarak algılanmış olsa da ŞİÖ, en geç 11 Eylül 2001 saldırılarıyla birlikte hedef ve kapsamını genişletmiş, bölgesel ekonomik güç olma yolunda, kendi bünyesindeki sosyal gelişimi de hızlandırarak, dikkate değer mesafeler kaydetmiştir (Zeyrek, 2010 :872).

Özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından ABD'nin askeri (Afganistan'daki Operation Enduring Freedom) ve diğer uluslararası aktörlerin bölgesel etkinliğinin artmasından sonra, ŞİÖ'nün iç dinamiklerinde de, farklı dış politika uygulamalarından kaynaklanan çelişkiler meydana gelmiştir. Ekim 2001'de Afganistan'da başlayan savaşta, örgütün üyeleri, örneğin askeri konularda, birbirinden farklı tepkiler sergileyip, ABD'nin önderliğinde oluşturulan terörizme karşı koalisyonunda bağımsız roller üstlenmişlerdir. Bunda, Orta Asya devletlerinin olası bir bölgesel Rus-Çin himaye ve şekillendirme politikasına karşı bir denge unsuru oluşturma çabası da etkili olmuştur.

Fakat 11 Eylül sonrası ABD'nin Orta Asya'da üs temin etme girişimleriyle başlayan süreç ABD'nin bölgede kalıcı olacağına dair şüpheleri beraberinde getirmiştir. Bu dönemden sonra Rusya ve Çin ABD'nin bölgedeki varlığının ülkelerinin bölgedeki çıkarlarını tehdit edeceği fikrini paylaşmıştır. Ayrıca bölgede yaşanan renkli devrim süreçlerinde ABD'nin bu süreçteki politikaları Rusya ve Çin dışındaki kimi Orta Asya Cumhuriyetlerini de rahatsız etmiştir. Bu açıdan 11 Eylül sonrası ŞİÖ'nün, Rusya ve Çin'in görüşleri ekseninin de ABD'nin bölgedeki çıkarlarına karşı tepkisel bir örgüt olma özelliği daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır.

2005 zirvesinde liderler; ABD'nin ŞİÖ topraklarındaki (Orta Asya Ülkelerinden Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan) askeri üsleri boşaltması kararlaştırılmıştır. 11 Eylül 2001 eyleminden sonra ABD'nin terörizme karşı başlattığı mücadeleye destek veren Örgüt üyeleri bu desteklerini çekmişlerdir. ÇHC ve Rusya Federasyonu baskısından kurtulmak ve terörizme karşı ABD'nin desteğini almak isteyen örgüt üyesi Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan 5 Temmuz 2005 Astana Zirvesi'nden sonra söylem değiştirmişlerdir. Zirvede en belirgin bir şekilde ABD üslerinin bulunduğu bu üç Orta Asya ülkesinin toprakları "Şangay İşbirliği Teşkilatı Toprakları" olarak nitelendirilmiştir. Zirvede bu şekilde bir ifadenin kullanılması Teşkilat içinde bütünleşmenin derinleştiğini ve birlik oluşturma bilincinin gittikçe yaygınlaştığını göstermektedir. Şangay İşbirliği Teşkilatı Toprakları ifadesi; Teşkilat üyesi ülkelerin topraklarının ABD'nin askeri güçlerinin bölgede etkisizleştirilmesine yönelik kullanıldığı değerlendirilmektedir. Zirvede ayrıca; İran,

Pakistan ve Hindistan'ın gözlemci üye olarak Teşkilata üye olması benimsenmiştir (Akgür, 2008 : 3).

ABD her ne kadar ŞİÖ'nün bu isteğine itiraz etmiş olsa da Kerimov'un 80 gün içinde üssün tahliye edilmesini istemesi karşısında direneceği bir nokta kalmamış ve ABD 2005 Kasımında Özbekistan da ki bu üssü boşaltmıştır (Pirinççi, 2008 : 225). Nitekim 2007 Bişkek Zirvesinde de Rusya Devlet Başkanı Putin “ Tek kutuplu dünya kabul edilemez” diyerek örgütün misyonunu bir kez daha dile getirmiştir.

Ayrıca Bişkek zirvesi öncesinde, planlanan Barış Misyonu tatbikatı da gerçekleştirilmiştir. Üye ülkeler tarafından Ural Dağları'nda düzenlenen Barış Misyonu 2007 adlı ortak askeri tatbikata çoğu Rusya ve Çin'den olmak üzere toplam 6 bin asker, yüzlerce savaş uçağı ve zırhlı araç katılmıştır. Her ne kadar söz konusu tatbikat bölgenin güvenliğini tehdit eden terörist, uyuşturucu ve radikal faaliyetlere karşı gerçekleştirilmiş olsa da Şanghay İşbirliği Örgütü'nün gerçekleştirmiş olduğu bu tatbikat, ABD'ye bölge içerisinde güç kullanımının yalnız kendi tekelinde olmadığını hatırlatır bir mesaj niteliğindedir. Bölge içerisinde sürdürülen tek yanlı politikalarından duydukları rahatsızlığı Bişkek Deklarasyon ile de dile getiren ŞİÖ, dikkatleri çok yanlı bir uluslararası düzenin oluşturulması zorunluluğuna çekmektedir.

ABD'nin Orta Asya'da ki tek kalan üssü Manas askeri üssünün 2014 yılında kullanım süresi bitecektir. Kırgız Cumhurbaşkanı Bakiyev'in Moskova ziyaretinde Manas üssünün kesin olarak kapanacağını beyan etmesi ABD'nin farklı bir üs bulamadığı takdir de bölgedeki etkisini büyük ölçüde yitirmesine sebep olacaktır. Böyle bir durum Rusya, Çin ve Orta Asya Cumhuriyetlerinin ŞİÖ çerçevesinde ilişkilerini daha ileri bir boyuta taşıma imkanı sağlayabilecektir. Ancak ABD'nin bölgeden olası bir çekilmesinde daha küçük bir ihtimalle de olsa bölgedeki yeni mücadelenin Rusya Çin arasında yaşanabileceği de söylenebilir.

3.3.3. Rusya ve Şangay İşbirliği Örgütü

Rusya SSCB'nin dağılmasından sonra uzun süre içerde ekonomik ve siyasi sorunlar ve federasyona bağlı devletlerde başlayan bağımsızlık hareketleri nedeniyle etkin bir dış politika izleyememiştir. Bu açıdan Rusya ŞİÖ'yü 1993'te uygulamaya koyduğu 'yakın çevre doktrini' çerçevesinde yeniden şekillendirdiği dış politika anlayışına uygun biçimde, arka bahçesi olarak görmeyi sürdürdüğü Orta Asya Cumhuriyetleri'nin Çin ile olan temaslarını kendi denetiminde gerçekleştirecek bir mekanizma olarak görmüştür (Andican, 2006, : 24).

Bu açıdan Rusya Çin'in aksine ŞİÖ'yü daha gevşek bir mekanizma olarak algılamaktadır. Nisan 2006'da Pekin'de bir toplantıya katılan ŞİÖ Daimi Temsilcisi Grigory Loginov ŞİÖ'nün askeri bir bloğa dönüşme niyetinin olmadığını belirterek Örgüt'ün önceliğinin terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılık ile mücadele etmek olduğunu belirtmiştir (Çomak, 2009 : 336).

Rusya'nın ŞİÖ'ye bakış açısındaki bir diğer hususu ise ABD'nin 11 Eylül sonrası Orta Asya politikaları oluşturmaktadır. 11 Eylül sonrası ABD'nin Orta Asya Cumhuriyetlerinde üs edinme girişimleriyle başlayan süreç Rusya açısından bir tehdit unsuru olarak algılanmıştır. Bu yüzden ABD'nin bölgedeki varlığı Rusya'yı ŞİÖ çerçevesinde başta Çin olmak üzere diğer ülkelerle işbirliğine yönlendirmiştir.

Ayrıca Rusya Orta Asya'nın sahip olduğu doğal kaynakların dış piyasalara pazarlamasında söz sahibi olarak bu ülkelerin Moskova'ya olan bağımlılıklarının tamamen yok olmasını engellemeye çalışmaktadır. Rusya'nın buradaki amacı tamamen stratejik olup, mevcut boru hatları üzerindeki hakimiyetini devam ettirerek, Kazakistan petrolü ve Türkmenistan doğalgazının uluslararası piyasalara taşınmasında tek söz sahibi olarak Orta Asya üzerindeki denetimini devam ettirmek istemesidir (Telatar, 2005, : 184- 185).

Çin askeri, siyasi ve ekonomik açıdan çok yönlü bir ŞİÖ arzulamaktadır. Bu bakımdan, Çin'in ŞİÖ'yü NATO benzeri bir bölgesel güvenlik örgütüne dönüştürülmesi yönündeki

taleplerine rağmen Rusya, bölge güvenliği için “Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü”nün yeterli olacağını savunmaktadır (Andican, 2006, : 32).

3.3.4 Çin ve Şangay İşbirliği Örgütü

ŞİÖ bünyesindeki iki büyük asli unsurdan birisi olan Çin, Şangay Beşlisi ve devamında ŞİÖ sayesinde en fazla kazanıma sahip ülke konumunda bulunmaktadır. ÇHC, taraflar arasında yapılan görüşmeler sonrasında Kazakistan ve Tacikistan ile 2002 yılında, Kırgızistan’la 2004 yılında, RF ile 2005 yılında son sınır anlaşmalarını imzalamayı başarmıştır. Bir diğer ifade ile ÇHC, Şangay Beşlisi’ni bir araya toplarken amaçladığı sınır sorunlarının çözümü konusunda kesin sonuç almıştır.

Çin öncelikli amaçları arasında yer alan, Doğu Türkistan ayrılıkçı hareketine yapılabilecek desteğin önünü kesmekle kalmamış, bu harekete karşı üye devletlerin desteğini almıştır. Denizaşırı ülkelerden yaptığı petrol ve doğal gaz ithalinde, ABD kuşatması ve engeli ile karşılaşan Çin, güvenlik sorunlarını ŞİÖ sayesinde büyük oranda aşarak bölge ülkelerinden enerji temini ve nakli çalışmalarına hız vermiştir. (Yücel, 2008: 60)

Özellikle 2007 Bişkek Zirvesi sonrasında, ŞİÖ’nün askeri bir kimlik kazanmış görünmesine karşın, ÇHC ve RF arasındaki çıkar çatışması da belirginleşmiştir. İki ülke arasındaki çıkar çatışması askeri güvenlikle sınırlı kalmamakta, Türkistan’daki enerji kaynakları ve nakli, ekonomik ve siyasi etkinlik konularında da kendini göstermektedir. ÇHC, RF engeli nedeniyle ŞİÖ bünyesine taşıyamadığı ekonomik faaliyetler, ulaşım ağının oluşturulması ve enerji konularını çoğunlukla ikili ilişkiler çerçevesinde yürütmektedir (Yücel, 2008, :60-61).

Çin ŞİÖ’yü Rusya’nın aksine yalnızca güven artırıcı önlemlerin alındığı bir platform olarak değil; ekonomik ve siyasi olarak daha etkili ‘çok taraflı işbirliği örgütü’ olarak görmek istediğini her fırsatta dile getirmiştir. Buna ilaveten Çin bölge ülkeleri ile sınır sorunları çözümlenerek yayılmacı bir politika izlemediği imajını vermiş, bölge ülkelerinin

güvenini de kazanmıştır. Bu açıdan Pekin Şangay'ı bölgedeki nüfuzunu artıracak bir araç olarak düşünmektedir (Özdaşlı, 2012, :110).

Pekin ŞİÖ'yü Orta Asya ülkeleri ile ilişkisini geliştirmesi için önemli bir araç olarak görmekte, böylece petrol ihtiyacının büyük bir bölümünü karşıladığı Batılı ülkelerin nüfuzunda bulunan Orta Doğu'ya olan bağımlılığını azaltmak istemektedir.

Çin algılamasında Orta Asta hem Batı'ya açılan bir koridor hem de zengin yer altı kaynaklarına sahip “stratejik değeri yüksek bir ara bölge” olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenlerle Çin açısından bölgede istikrarın korunması amacıyla bölgesel işbirliği hareketlerine öncülük etmek büyük önem taşımaktadır (Amanov, 2003). Çin'in hızlı ekonomik büyümesine ve ortaya çıkan enerji ihtiyacına bakıldığı zaman, Orta Asya'nın her geçen gün Pekin için stratejik öneminin arttığı görülmektedir. ŞİÖ Pekin açısından enerji işbirliği için etkin bir platform haline dönüşmüştür.

3.3.5. Kazakistan ve Şangay İşbirliği Örgütü

ŞİÖ'nün kuruluş aşamasında kurumsal alt yapısı ve uygulama alanı sınırlı olan Kazakistan bu oluşumu Çin ile diyalog sağlayabilecekleri bir platform olarak algılamıştır. Bununla birlikte SSCB'nin dağılmasının makro ekonomik şaşkınlığıyla merkezi devlet yönetimine kıyasla daha demokratik bir sürece giren ve coğrafi konumu itibarıyla iki büyük nükleer gücün ortasında kalan Kazakistan'ın ŞİÖ'ye bakışı büyük ölçüde ABD'nin bölgeye yönelik politikalarına göre şekillenmiştir (Yom, 2005 :231).

Ayrıca Tacikistan'da 1992-97 yıllarında yaşanan iç savaşın kendi ülkesine sıçrayacağından endişe eden Kazakistan Şangay Beşlisini ülke güvenliğini sağlayabileceği bir güç olarak düşünmekteydi. Kazakistan'ın içinde barındırdığı etnik ve dini çeşitlik ülkenin bu konuda ki endişesini daha da artırmıştı. Nitekim ŞİÖ'nün yapılan zirve toplantılarında üye ülkelerin yaşadığı bu güvenlik sorunları da dikkate alınarak kararlar alınmıştır. Örneğin, 2 Temmuz

1998'de düzenlenen Almaata Zirvesinde etnik bölücülük, dini aşırıcılık ve uluslararası terörizmin ne şekilde olursa olsun kabul edilemeyeceği açıklanmıştır (Akihiro, 2012: 261).

Diğer taraftan, Kazakistan enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılmasında hissedilen Rus üstünlüğü, Kazakistan'ın Moskova'ya olan bağımlılığını artırmaktadır. Bağımsız bir ülke olabilmek için bağımsız bir ekonomiye sahip olunması gerekliliğinden hareket ederek Kazakistan Rusya'ya olan bu bağımlılığı azaltmak adına Çin ile hem ikili hem de ŞİÖ bünyesinde iş birliği yapmaktadır. Bu iş birliği bir yandan Kazakistan'a ekonomisini çeşitlendirme imkanı tanırken diğer yandan Çin'in Orta Doğu petrolüne ve deniz sevkiyatına olan bağımlılığını kısmen azaltma ve Kazakistan vasıtasıyla Orta Asya'ya ekonomik olarak nüfuz edebilme imkanı tanımaktadır.

Ayrıca Örgüt bünyesinde Barış Misyonları adı altında gerçekleştirilen askeri tatbikatlar Kazakistan'a Rusya ve Çin'in terörizm ile mücadeledeki tecrübelerinden yararlanabilme imkanı sağlamıştır. Bu tatbikatlar sayesinde Kazakistan başta bölgedeki terörist, kaçakçılık ve uyuşturucu faaliyetler gibi 21. yy'ın değişen güvenlik tehditlerine karşı koyabilmek adına hem silah modernizasyonu gerçekleştirebilecek hem de bu güvenlik tehditlerine karşı koyabilecek nitelikli askeri personele sahip olacaktır.

3.4. Çin-Kazakistan İlişkilerinde Doğru Türkistan

3.4.1. Doğu Türkistan'ın Çin İçin Siyasi ve Güvenlik Faktörleri Açısından Önemi

Doğu Türkistan tarih boyunca en büyük medeniyet merkezlerinden birini teşkil eden Çin, Hint, İran, Türk ve Yunan medeniyetleri arasında köprü olma vazifesini görmüş, İpek Yolu'nun odak noktasını oluşturmuştur. Özellikle de araştırmacılar tarafından tarihin ilk medeniyet merkezlerinden biri olduğu belirtilen Doğu Türkistan, jeo-stratejik konumu itibarıyla Batı ve Doğu kültürlerinin kaynaştığı bir alan olmuştur.

Dünyanın denizlere en uzak karasal bölgesi olan Doğu Türkistan Çin'in kuzeybatı bölgesinde yer almaktadır. Halford Mackinder Heartland teorisinde Avrasya ana karasını, özellikle buranın merkezi Orta Asya'yı kontrol eden bir gücün bütün dünyayı kontrol edeceğini söylemiştir. Bu açıdan Doğu Türkistan Avrasya'nın yakınında kritik bir bölgede yer almaktadır.

ÇHC tarafından "Doğu Türkistan tarihten bu yana Çin toprağının bir parçasıdır" denilen bu bölge, siyasi bakımdan Pekin'e bağlıdır. Ancak, tarih, dil, din, etnik ve değer gelenekleri Orta Asya ile bir bütündür. Bu bağlamda Doğu Türkistan Çin'i hem Orta Asya'ya bağlayan, hem de Orta Asya'dan ayıran stratejik bir bölgedir (<http://www.tarihistan.org/haber/dogu-turkistanda-cin-baskisi/4363/>, 26.06.2013).

Nüfuslarının çoğu Müslüman olan Moğolistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Pakistan gibi ülkelerle komşu olan Doğu Türkistan, Çin için stratejik bir mihver noktasıdır. (Arıboğan, 2001 s:238). Bu nedenle Orta Asya'da meydana gelen herhangi bir kargaşa ve çatışma doğrudan Doğu Türkistan'ı etkileyebilme durumundadır. Dolayısıyla bu coğrafya Çin'in siyasi güvenliği açısından fevkalade önem kazanmaktadır. Bu açıdan Çin, Doğu Türkistan'ı dış tehlikelere karşı kendisini koruyacak stratejik bir tampon bölge olarak görmektedir (Calabrese, 1999 :75).

Bununla birlikte Soğuk Savaş'ın bitmesinden itibaren Orta Asya Cumhuriyetlerinin bağımsızlığını kazanması ve bölgede Çin'in ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarının bulunması sebebiyle bölgenin önemi yeniden artmıştır. Bu açıdan Doğu Türkistan Çin'in geleceğini doğrudan etkileyecek özelliklere sahip olmuştur. Çin, Doğu Türkistan'ı kaybettiği takdirde hem Pekin'in Orta Asya ve Kafkasya'dan enerji aktarma yönündeki stratejik planı boşa gidecek, hem de ülke güvenliği tehdit altına girecektir. Bu bakımdan Doğu Türkistan Çin'in ulusal güvenliği için vazgeçilmez bir konumdadır (Hacalıoğlu, 2002 :21). Bu nedenle, Çin yönetimi bölgede meydana gelen herhangi bir başkaldırıya ağır cevap vermektedir. Ancak Soğuk Savaş sonrası Doğu Türkistanlıların akrabası olan Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsız olması, dünyanın yeni bir düzen arayışı ve ekonomi ile

teknoloji alanındaki küreselleşme süreci Doğu Türkistanlılar için yeni bir fırsat yaratmıştır. Küreselleşme ile birlikte demokrasi, insan hakları ve çevrenin korunması gibi değerler, Doğu Türkistanlılar için yeni bir mücadele zemini hazırlamıştır. (Ekrem, 2001: 74)

3.4.2 Doğu Türkistan'ın Çin İçin Ekonomik Faktörler Açısından Önemi

Doğu Türkistan içerdiği maden, mineral, petrol ve doğal gaz yataklarıyla Çin için muazzam bir hazine niteliğindedir. ÇHC'de çıkarılan mineral miktarının %78'i Doğu Türkistan topraklarından çıkartılmaktadır. Ayrıca ÇHC topraklarından çıkartılan 148 tür madenin 118'i yine Doğu Türkistan topraklarından elde edilmektedir. Doğu Türkistan sınırları dahilinde bugüne kadar yaklaşık 5000 noktada maden ocağı tespit edilmiştir ki bu, Çin'in toplam maden ocaklarının zaten %85'ini teşkil etmektedir. Çıkartılan madenler arasında kömür, demir, uranyum, volfram, manganez, krom, kurşun, molibden, çinko, berilyum, lityum, niyobyum, tantal, sezyum, beyaz mika, asbest ve altın sayılabilir. Ülkenin 25 bölgesinde altın madeni, yedi bölgede bakır madeni, yedi yerde kurşun, on bölgede demir madeni, üç bölgede de uranyum bulunmaktadır (Öztürk 2013).

Bu kaynaklar, Çin'in toplam rezervlerinde petrolün %30'unu doğalgazın ise %34'ünü teşkil etmektedir. Doğu Türkistan'ın bir başka zengin yeraltı kaynağı olan kömür rezervinin ise 2,19 trilyon ton olduğu belirtilmektedir. Bu rezerv Çin toplam kömür rezervlerinin yaklaşık %45'ini oluşturmaktadır. Bu kaynaklar hızla gelişen Çin ekonomisi için olmazsa olmazları oluşturmaktadır. Günümüzde net petrol ve doğalgaz ithalatçısı konumuna gelen Çin, gelişimi ve ekonomisini ayakta tutabilmek için bu kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca Doğu Türkistan topraklarının %40'undan fazlası tarım, ormancılık ve hayvancılık için uygundur. Örneğin Doğu Türkistan'da üretilen pamuk ülke toplam üretiminin %90'ından fazlasını oluşturmaktadır. Tarım ve Turfan bölgelerinde yetiştirilen sebze, meyve, yetiştirilen küçük ve büyük baş hayvanlar Çin toplam üretiminin %30 ile %50'sini karşılamaktadır. 1993 yılından itibaren net gıda ithalatçısı olan Çin için Doğu Türkistan'ın önemi bu verilerden sonra bir defa daha ortaya çıkmaktadır. Dünya karasının % 7'sini kaplayan ancak dünya nüfusunun ise % 20'sini doyurmak zorunda olan Çin için Doğu

Türkistan'daki Tarım ve Turfan bölgelerinin tarımsal üretimlerine ihtiyacı vardır. (Şen, 2009 :109) Ayrıca, bölgede 40'tan fazla tuz çıkarılmaktadır. Sadece Kuçar şehri etrafındaki tuz rezervlerinin bile dünya insanların 1000 yıllık tuz ihtiyacını karşılayacak miktarda olduğu tespit edilmiştir (<http://turkistan.ihh.org.tr/genel/sosyo/index.html>, 26.05.2013).

Çin'in jeopolitik, güvenlik ve ekonomik hedeflerinin gerçekleşmesi açısından Orta Asya Bölgesi önemli noktalardan birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Doğu Türkistan'ın, Orta Asya ülkeleri ile arasındaki etnik, dini, tarihi bağlarından faydalanarak bölgede etkin olmaya çalıştığı görülmektedir. Çin Doğu Türkistan'ı, Orta Asya ve Güney Asya'nın çekim merkezine dönüştürmeye, bunun için tarihi İpek Yolu'nu tekrar canlandırma stratejisini geliştirerek, Orta Asya'dan Avrupa'ya açılmaya çalışmaktadır ve bu kapsamda Pekin'in amacı, Orta Asya'nın istikrarsız bölgesi Doğu Türkistan'ı, ekonomik entegrasyona tabi tutmaktır (Erkin, 2011: 21).

Çin ekonomisine büyük katkılarda bulunan Doğu Türkistan, Çin'in 70 Yıllık Stratejik Kalkınma Planı'nın üçüncü aşamasını oluşturan Batı Bölgeleri Kalkınma Stratejisi'nin tamamlanabilmesi için güvenliğin sağlanması bakımından büyük öneme sahiptir.

3.4.3. Çin'in Soğuk Savaş Sonrasında Günümüze Doğu Türkistan Politikası

1991 yılında ülkenin 3000 km'lik batı sınırında yeni bağımsız cumhuriyetlerin ortaya çıkması büyük bir dönüşüm yaşayan Çin'in dış politikasına yeni bir boyut kazandırmıştır. Orta Asya'da siyasal ve sosyoekonomik konuda yaşanan gelişmelerin sınırları içinde yaşayan Türk kökenli Müslümanları etkileyeceği endişesi Pekin yönetiminin bu bölgeye olan ilgisini canlı tutmaya iten etkenlerden biridir. Bu bağlamda Pekin yönetiminin en temel amacı, Orta Asya'daki gelişmelerin nüfusunun büyük bir çoğunluğu Uygur Türklerinden oluşan Sincan-Uygur Özerk Bölgesine olumsuz etkilerde bulunmasını, siyasal hareketlenmeye yol açmasını engellemek ve Uygur bağımsızlık hareketine gelebilecek olası bir desteği önceden önlemek olmaktadır. Bu bağlamda, Pekin yönetiminin, Sincan'daki Çin

kökenli olmayan nüfusa daima şüpheyle yaklaştığı, hatta onlara karşı ayrımcılığı kurumsallaştırdığı ileri sürülmektedir (Zhylyshybayeva, 2008: 138).

Öte yandan, Sincan Uygur Özerk Bölgesi, Çin'in toprak bütünlüğü ve ulusal güvenliği konusunda duyduğu endişenin ötesinde, sahip olduğu 1 milyar tondan fazla petrol, 59 milyar metreküp doğalgaz rezervi ve üzerinden geçecek 240 km'lik Kazakistan-Çin petrol boru hattının Çin'in ekonomik kaynaklara ulaşmadaki kilit rolü nedeniyle stratejik önemi haiz bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece, temel amacı uzun vadede ülkenin modernizasyonu için güvenli bir ortamın yaratılması olan Çin için yeni dönemde ortaya çıkan etnik/din temelli ve sınır/toprak anlaşmazlıkları en kısa dönemde barışçıl yoldan çözümlenme isteği dış politikasının başlıca hedeflerinden biri haline gelmektedir (Zhylyshybayeva, 2008 : 97).

Pekin'in resmi rakamlarına göre, Çin ihtiyaç duyduğu petrol ve doğalgazın %25'ni ithalat yoluyla karşılamaktadır. 2010 yılında ise bu ihtiyaç % 45 oranına yükselecektir. Bu durum, enerji konusunda yurtdışına bağımlı olan Çin'in ekonomik büyümesini ciddi tehdit altında bırakmaktadır. Üstelik Ortadoğu'dan Hin Okyanusu ile Pasifik Denizi'nden geçerek Çin'e uzanan "enerji yolu" Hindistan ve ABD kontrolü altındadır. Çin ile bu iki ülke arasında herhangi bir pürüz meydana geldiği takdirde Çin'in enerji sevkiyatı sektöre uğrayabilecektir. Yer üstü ve yer altı ham madde zenginliği ile bilinen Doğu Türkistan, Çin'in enerji talebinin bir kısmını karşılayabilmekle birlikte Orta Asya ve Hazar havzasına uzanan bölgedeki enerjinin Çin'e taşınması konusunda önemli stratejik yerini almaktadır. Bu anlamda Doğu Türkistan, Çin'in ekonomik güvenliğini sağlayan önemli faktörlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Çin, Doğu Türkistan'ı kaybettiği takdirde hem Pekin'in Orta Asya ve Kafkasya'dan enerji aktarma yönündeki stratejik plânı boşa gidecek, hem de ülkenin ekonomik güvenliği riske girecektir. (Ekrem, 2005, <http://www.turksam.org/tr/a35.html>)

Ancak Soğuk Savaş sonrası Doğu Türkistanlıların akrabası olan Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsız olması, dünyanın yeni bir düzen arayışı ve ekonomi ile teknoloji alanındaki küreselleşme süreci Doğu Türkistanlılar için yeni bir fırsat yaratmıştır.

Küreselleşme ile birlikte demokrasi, insan hakları ve çevrenin korunması gibi değerler, Doğu Türkistanlılar için yeni bir mücadele zemini hazırlamıştır

Soğuk savaş dönemi sona ererek Doğu Türkistan'ın batısındaki soydaşları bağımsızlıklarına kavuşunca Uygur Özerk Bölgesi'nin de bağımsızlık ilan etmesinin kolaylaşacağı korkusunu yaşayan Çin Türkiye'nin bölgeye ilişkin girişimlerinden rahatsız olmuştur. Türkiye'nin "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Büyük Türk Dünyası" siyasetini Çin, Orta Asya'da Uygur Özerk Bölgesini de içine alan "Pan-Türkizm emellerinin yansıması" olarak görmüştü. Ancak 1993'te Turgut Özal'ın ani ölümünden sonra Türkiye'nin Orta Asya'daki girişimlerinin sekteye uğraması Çin için bir fırsat yaratmıştır. Çin, Orta Asya'da Türkiye merkezli bir siyasi oluşumun (Türk Dünyası Birliği) önüne geçmek ve Uygur Özerk Bölgesi'ndeki bağımsızlık hareketlerinin Türkiye ve Orta Asya'daki soydaş Türk devletlerince desteklenmesine imkan vermemek için Çin merkezli Avrasya stratejisini hayata geçirip 1996 senesinde Rusya, Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan'ın katılımıyla Şanghay İşbirliği Örgütü'nün temelini atmıştır (Çakan, 2009).

11 Eylül saldırıları sonrasında Irak ve Afganistan'a yapılan müdahaleler ve sonrasında ABD tarafından özellikle Afganistan'da başlatılan "Radikal İslamcı Terörist" avı sonrasında bazı Uygur Türklerinin de Guantanamo'da tutulması Çin'in eline bulunmaz bir fırsat vermiştir. (Oğan, 2009) Doğu Türkistan sorunun bölgedeki en büyük rakibi olan ABD tarafından kullanılmaması ve çıkarlarını korumak amacıyla Çin Doğu Türkistan'da ki ayrılıkçı hareketlerin El-kaide gibi uluslararası terörist örgütler tarafından desteklendiği ve eğitildiği iddiasını ortaya atmıştır. Böylece ABD'nin 11 eylül sonrası başlattığı operasyonların meşru sebebi olarak adlandırdığı "teröre karşı mücadele" Çin tarafından da Doğu Türkistan meselesinde kullanılmıştır. Dolayısıyla Çin Doğu Türkistan da ki ayrılıkçı hareketleri terör ve bölücülük kapsamında değerlendirilmesini ve uluslararası toplumun bu konuda desteğini almak istemiştir.

Çin bu bölgede Çin etnik nüfusunu artırmak ve bölgedeki nüfus hâkimiyetini ele geçirmek için uzun zamandır iki yönlü politikalar izlemektedir. Bir yandan bölgeye yoğun bir Çin

nüfusu göçü gerçekleştirirken özellikle de 2003 yılından beri “İşgücü fazlasını başka bölgelere yönlendirme” politikası çerçevesinde buradaki Uygur Türkleri (özellikle genç nüfus götürülmektedir) Çin’in iç bölgelerine taşınarak genel nüfus içerisinde eritilmek istenmektedir (MazlumDer 2010: 15). 1949’tan beri Pekin Hükümeti Doğu Türkistan’a düzenli Çinli göçmenleri yerleştirmeye başlamıştır. Doğu Türkistan’da, 1949 yılı Doğu Türkistan nüfusu 4 milyon 333.4 bin, Çinli nüfus ise 291 bin olup toplam nüfusun %6.71’i teşkil etmektedir. 2000 yılı nüfus sayımında Doğu Türkistan’ın toplam nüfusu 19 milyon 250 bin, Çinli nüfus 7 milyon 497.7 bin olup toplam nüfusun %40.61’i teşkil etmektedir. Çinli dışı nüfus 10 milyon 964 bin 900 kişi olup toplam nüfusun %59.39 oluşturmaktadır 2010 yılı nüfus sayımında Doğu Türkistan’ın toplam nüfusu 21 milyon 813 bin 334. Çinli nüfus 8 milyon 746 bin 148 olup toplam nüfusun %40.1’i teşkil etmektedir. Çinli dışı nüfus 13 milyon 67 bin 186 olup % 59.9’u teşkil etmektedir(Erkin, 2013, <http://uysam.org/tr/?p=919>).

Tablo-1 1945-2008 Yılları Arası Sincan-Uygur Özerk Bölgesi Nüfus Dağılımı

	1945	1982	1996	2008
Toplam (milyon)	3.6	13.1	16.8	21.3
Uygur (yüzde)	82.7	45.7	50.6	46.1
Han (yüzde)	6.2	40.3	41.1	39.2
Hui (yüzde)	2.8	4.3	4.9	4.5
Kazak (yüzde)	1.1	6.9	8.0	7.1
Diğer (yüzde)	7.2	2.8	2.8	3.1

Kaynak : Source: Chaudhuri, 2005, Compiled by authors from SBX, 2010. Page 123

Rakamlardan da anlaşılacağı üzere her ne kadar Doğu Türkistan'da Uygur nüfusu 1949 yılından bu yana artış göstermiş olsa da bölgedeki Çin Han nüfusunun artış hızına kıyasla çok düşük kalmıştır. Dolayısıyla bölgedeki bu demografik değişim, Çin'in Doğu Türkistan'da ki Uygurlara karşı uyguladığı diğer politikalarla birlikte düşünüldüğünde bölgedeki Uygur nüfusuna tehdit oluşturmaktadır.

21.yy'da Çin'in askeri ve ekonomik gelişiminin uluslararası güvenliğe tehdit oluşturmayacağı konusunda bölge ve dünya ülkelerini ikna politikasını izleyen Çin bölgesel ve küresel meselelerin barışçıl yollar ile çözülmesi gereğine büyük vurgu yapmaktadır. Fakat Çin açısından söz konusu mesele ülke birliği ve bütünlüğü olunca, Çin 2009 yılında Urumçi olaylarında olduğu gibi orantısız şiddet kullanmaktan çekinmemektedir. Çin'in bölgedeki Uygur nüfusundan almış olduğu tehdit algısını özellikle Urumçi olayları sonrasında bölgede Uygur nüfusuna karşı gerçekleştirilen yasaklarda açık bir şekilde görebiliriz. Doğu Türkistan'da ibadet olarak vasıflandırılabilen çoğu şey yasaklanmış durumdadır. Hükümet, bölgedeki Müslüman nüfusun dinî haklarına getirdiği kısıtlamaları artırarak Ramazan ayında devlet kademelerinde ve bütün eğitim kurumlarında oruç tutmayı yasaklamaktadır.

Ayrıca Uygur haber ajansının bir haberine göre yayımlanan bir ilan baskıların ne ölçüde olduğuna dair önemli bir göstergedir.

“Duyuru: Başörtülüler, Sakal Bırakanlar, ve Pardesü giyenlerin Devlet Daireleri ve toplu konut mahallelerine girmeleri Kesinlikle yasaktır. Her millet halkının dikkatine: Poskam İlçesi ÇKP Başkanlığı ve Halk Hükümetinin ilgili kararına binaen uzun sakal bırakan ya da başörtü takan yolcuların istasyonumuza girerek otobüse binmeleri kesinlikle yasaktır! Not: özel olarak duyuruldu. Poskam Otobüs Terminali . Tarih:28/09/2012 Damga” (<http://dogu-turkistan.net/2013/02/23/cinin-akillara-durgunluk-veren-yasak-afisleri/> , 26.06.2013)

Ayrıca Ramazan ayının yaklaşmasıyla birlikte Çin yönetimi Müslümanların bu aydaki en önemli ibadetlerinden biri olan Oruç ibadetine de bir takım yasaklamalar getirmiştir. Dünya Bülteni'nin 15 Haziran 2013 tarihli haberine göre yaz tatili nedeniyle ailelerinin yanına dönecek olan Müslüman Doğu Türkistanlı öğrenciler Çin'in uyguladığı

yasak nedeniyle oruç tutamayacaklar. Ayrıca habere göre “Yasağa uymayı kabul etmeyen öğrencilere ceza veriliyor. Çin yönetimi, Uygur öğrencilerin yasağa uymalarını sağlamak için, ancak askeriye uygulamalarında görülen "toplu sorumluluk" esasına göre çalışan gruplar kurulmuştur. Şöyle ki 10 ayrı ailenin fertlerinden oluşan bu gruplarda eğer oruç tutan olursa diğerleri de ceza yiyor. Çin yönetimi buna "10'lu garanti sistemi" adını veriyor”. (<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=263843>, 20.06.2013)

Çin söz konusu uygulamalarına baktığımızda Çin'in bölgede sadece ayrılıkçı hareketler kapsamında etnik temelli bir tehdit algılamadığını görmekteyiz. Etnik temelli algıladığı tehdite ek olarak Çin bölgedeki İslami unsurlarında kısa veya uzun vadede Çin'in ulusal bütünlüğünü tehdit edeceğini düşünmektedir.

3.4.4 Çin'in Doğu Türkistan Politikasına Karşı Kazakistan'ın Tutumu.

Çin'in başta Doğu Türkistan, Tibet, İç Moğolistan gibi azınlık bölgeleri Çin'in yumuşak karnını oluşturmaktadır. Çin, Bu bölgelerde meydana gelebilecek ayrılıkçı hareketlerin domino etkisi yaratarak diğer sorun yaratma potansiyeli olan bölgelere sıçraması endişesi içerisindedir. Doğu Türkistan ayrılıkçı hareketlerinin ilham kaynağı Orta Asya devletlerinin bağımsızlığına kavuşması olmuştur. Dolayısıyla Çin, Orta Asya devletleriyle iyi ilişkiler kurarak bu devletlerin Doğu Türkistan konusunda desteklerini almak istemektedir. Bu devletler arasında Kazakistan'ın farklı etnik ve dini grupların buluşma noktası olma özelliği, Kazakistan da yaklaşık 300, 000 Doğu Türkistanlı'nın ikamet etmesi, bir milyona yakın Kazakistanlı'nın da Çinin Doğu Türkistan bölgesinde ikamet etmesi ve Kazakistan'ın Doğu Türkistan'la en büyük sınıra sahip olması Çin açısından Kazakistan'ın Doğu Türkistan ayrılıkçı hareketlerine karşı Çin'e desteği hayati önem taşımaktadır. Kazakistan'ın etnik ve dini çeşitliliği, ÇHC'den aldığı güvenlik tehdidi ve bağımsız ve güçlü bir devlet oluşturabilmek adına ülkesinde ve bölgesinde ekonomik ve siyasi istikrarı bozacak girişimlerden kaçınması Doğu Türkistan Politikasında Çin'e desteği ile sonuçlanmıştır.

Önceki bölümlerde bahsetmiş olduğumuz gibi Kazakistan'ın Çin ile olan siyasi ve ekonomik ilişkileri bağımsız bir Kazakistan Dış Politikası oluşturulması açısından büyük önem arz etmekteydi. Aksi takdir de Kazakistan'ın bağımsızlık sonrası hem ekonomik hem de siyasi anlamda Rusya'ya olan bağımlılığı büyük ölçüde devam edecekti. Ayrıca güçlü bir ekonomiye sahip olabilmek adına Kazakistan petrol ihracı dışında ülke ekonomisini çeşitlendirme fırsatını Çin ile ikili ilişkileri vasıtasıyla bulmuştu. Bu sebeple Kazakistan'ın bu hedef ve uygulamaları Doğu Türkistan bölgesindeki Uygur bağımsızlık hareketleri konusunda desteğinin önüne geçmiştir. Ayrıca Çin ile olan ticari ilişkilerin büyük ölçüde bu topraklar üzerinden gerçekleşiyor olması Kazakistan'ın Uygur hareketlerine neden mesafeli yaklaştığını anlaşılır kılmaktadır. Kazakistan'ın Çin karşısına alarak bu hareketlere vereceği destek Çin ile olan ticari ilişkilerini olumsuz etkileyecek dolayısıyla Çin ile olan ticaret hacmi düşünüldüğünde Kazakistan ekonomisini olumsuz etkileyecektir. Ayrıca Kazakistan'ın bir başka endişesi ise olası bir Uygur hareketlerinin desteği sonrası kendi içerisinde ki Rus azınlığın da buna paralel olarak aynı taleplerde bulunabileceğidir.

Bu kapsamda ÇHC ve Kazakistan hem ikili olarak hem de Şanghay İşbirliği Örgütü(SCO) çerçevesinde bölgedeki terör, aşırılıkçılık ve ayrılıkçılık(three evils) hareketlerine karşı iş birliğini geliştirmiş ve Çin' Doğu Türkistan konusunda gerekli desteği büyük ölçüde vermiştir. Bunun en somut delilleri de Kazakistan'da yaşayan ve Pekin yönetimi tarafından cezalandırılmış ve idama mahkum edilen kimi Uygurlu Türklerin Kazakistan yöneticileri tarafından Çin yönetimine iade edilmesidir (<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=162544> , 20.06.2013).

Sonuç olarak bölgede Rusya, Çin, ABD üçgenine sıkışmış olan Kazakistan izlemiş olduğu çok yönlü dış politika gereği bir çok konuda olduğu gibi Doğu Türkistan konusunda da Çin'in çıkarlarını tehdit edecek radikal politikaları izlemeyi tercih etmemiştir. Ayrıca daha öncede belirtmiş olduğumuz gibi bu politikanın oluşmasını etkileyen dış faktörler olduğu kadar Kazakistan'ın başta etnik-dini çeşitliliğinde önemli bir payı bulunmaktadır.

BÖLÜM 4: İLİŞKİLERİN EKONOMİK BOYUTU

4.1. Çin-Kazakistan İlişkilerinde Enerji Faktörü

4.1.1 Jeopolitik ve Enerji

Geçtiğimiz yüzyıl boyunca dünyamızda kömür çağından petrol çağına geçiş döneminin sancuları yaşanmıştır. Söz konusu döneme, petrol rezervlerini ele geçirme ve kontrol etme çabası damgasını vurmuştur. Dünyadaki siyasal ve ekonomik güç petrol hammaddesi etrafında ve temelde önceleri İngiltere ve daha sonra Amerika Birleşik Devletlerinin oluşturduğu politikalar çerçevesinde şekillenmiştir.

Son yüzyıldaki jeopolitik gelişmeler Avrasya'nın kenar kuşağı üzerinde mücadeleler şeklinde olmuştur. Zengin enerji kaynaklarına sahip Avrasya ve Ortadoğu ile bu kaynakları satın alabilecek ekonomik güce sahip Batı ülkeleri söz konusu jeopolitik mücadelenin merkezinde yer almışlardır. Ayrıca söz konusu kenar kuşağın üzerindeki çatışmaların dışında kalan ama jeopolitik mücadelenin etkilerini sürekli hisseden Afrika ve Güney Amerika'da günümüzde küresel jeopolitiğin parçası olarak kabul görmektedir (Demir,2010).

Enerji jeopolitiği, sadece enerji kaynaklarının bulunduğu alanları değil, enerji ile ilgili arz-talep ilişkisinin çevrelediği tüm coğrafi unsurları kapsamaktadır. Bu nedenle enerji jeopolitiği, küresel jeopolitiğin tüm gelişmelerini de içermektedir (Demir,2010).

Küresel enerji paradigmasının simetrik dağılıma sahip bir enerji kaynağı olan kömürden, asimetrik dağılıma sahip bir enerji kaynağı olan petrole doğru değişim göstermesiyle ülkeler için enerji arzı ve enerji kaynaklarına erişim ulusal güvenlik konusu haline gelmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası, asimetrik bir dağılıma sahip olan petrol ve doğal kaynaklarının küresel enerji paradigması içinde önemli bir yere gelmesiyle jeopolitik kavramı enerji politikalarının oluşturulmasında ve analizinde yararlanılmaya başlanmıştır.

Yeni jeopolitik yapı eskiye göre daha dinamik hale gelmiş ve bunun sonucunda da jeopolitik değişimler daha da hızlanmıştır. Jeopolitik değişimlerin en fazla yaşandığı alan enerji jeopolitiğidir. Bunun en önemli sebebi enerji kaynaklarının rezerv durumuyla ilgili gelişmeler, enerji oyunundaki büyük oyuncuların enerji taleplerindeki hızlı değişimler ve yeni enerji teknolojileridir. Özellikle Çin ve Hindistan gibi ülkelerin enerji taleplerindeki değişimler ve petrol rezervlerinin yüksek olduğu Ortadoğu da yaşanan Arap Baharı gibi yapısal değişimler enerji jeopolitiğinin yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Enerji jeopolitiğinin birincil basamağı kaynak coğrafyasıdır. Kaynaklar, küresel ölçekte farklı bölgelerde bulunmaktadır. Ancak enerji jeopolitiği açısından önem arz eden kaynak coğrafyası, küresel düzeydeki talebi karşılama kapasitesine sahip rezerv büyüklüklerinden oluşmaktadır. Yeni rezervler devreye girdikçe söz konusu rezervlerin devreye girdikleri bölgelere göre enerji jeopolitiği de güncellenmektedir. Bu sebeple enerji jeopolitiği ağırlıklı olarak petrol, kömür doğal gaz rezerv bölgeleri, söz konusu kaynakların taşınmasında kullanılan transport coğrafyası ve ilgili enerji kaynaklarının talep coğrafyasına odaklanmaktadır. Enerji jeopolitiğinde temel olarak kaynak coğrafyasındaki ülkeler talebi, talep coğrafyasındaki ülkelerde kaynağı çeşitlendirmeyi hedeflemektedirler. Enerji jeopolitiğinde ki en temel sorulardan bir tanesi de “küresel veya bölgesel hâkimiyet için enerji kaynaklarına sahip olmak mı yoksa transport coğrafyasını kontrol etmek mi gerekmektedir ?” sorusudur (Sevim, 2012: 4381).

Modern dünya ile birlikte üretim faaliyetleri; el emeğinin dışında, endüstriyel bir yapılanma içinde enerji kaynaklarına bağımlı hale gelmiştir. Hiç kuşkusuz otomotiv sanayinden savaş endüstrisine kadar birçok alanda hayatın vazgeçilmez gereksinimleri arasına giren hammaddelerin başında petrol bulunmaktadır. Ancak her bölgeye petrol konusunda eşit imkân sunmayan dünyada kimileri kaynak ülke, kimileri ise bağımlı ülkedir. Petrol, 20. yüzyılın başından itibaren ekonomik ve siyasi tarihte “etkin” bir öge olarak; ülkeleri, toplumları, uluslararası sistemi, uluslararası politikaları, devletlerarası güç mücadelelerini, savaşları ve barışları şekillendiren, değiştiren ve dönüştüren unsurlardan olmuştur.

Vazgeçilmez bir ihtiyaç olarak petrol, uluslararası ilişkilerde devletlerin jeopolitik duruşlarını ve hareket serbestilerini belirleyen stratejik enstrümanlardan biri haline gelmiştir. Nitekim petrol; petrole sahip ülkeler için dış müdahalelerin ve güç savaşlarının bir habercisiyken, petrol kaynağına sahip olmayan ülkeler içinse enerjinin temini, lojistik güvenliği gibi konularda dış politika karar alma mekanizmaları için temel “planlama” ve “dış politika” üretme alanlarından biridir.(Emeklier, 2010: 53)

Gerek siyasi güç gerekse ekonomik güç için birincil enerji kaynağı olan petrol adına gerçekleştirilen uluslararası mücadelenin teorik altyapısının jeopolitik teoriler ile oluşturulduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle jeopolitik teoriler, petrol için ortaya konulan uluslararası güç mücadelesinin bilimsel meşrulaştırıcısı işlevini görmüş ve petropolitiğin epistemolojik dayanak noktalarından olmuştur. Nitekim uluslararası ilişkiler disiplininde önemli bir yer sahibi olan jeopolitik teoriler, petrolün uluslararası güç mücadelesinin ana unsuru olduğu dönemde 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın ilk yarısında sistematikleştirilmişlerdir. Söz konusu jeopolitik teoriler her ne kadar petrol ve diğer enerji kaynaklarına bir atıfta bulunmasalar da, bu teorilerin önem atfettikleri noktaların petrolün jeopolitik haritasının ve petrole giden yolların izlerini taşıması oldukça anlamlıdır (Emeklier, 2010: 56).

4.1.2. Çin’in Artan Enerji Tüketimi ve Enerjiye Olan Bağımlılığı

21. yüzyılda uluslararası ilişkiler ve devletlerin dış politika stratejileri açısından ana belirleyici unsurlardan birisi de enerji kaynaklarıdır. Enerjiye bağımlılık, ülkelerin dış güvenlik yaklaşımlarının şekillendiricilerinden biridir. Bu bağlamda ülkelerin uluslararası hamle ve aksiyonlarını; enerjiye sahip olma, enerji lojistiğinin güvenliğini sağlama ve dünya enerji kaynakları üzerinde denetim kurma dürtüsü ile belirledikleri söylenebilir. (Emeklier, 2010)

Ayrıca Ülkelerin enerji güvenlikleri ile ulusal güvenlikleri arasında doğrudan ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu sebeple günümüzde gerek uluslararası gerekse ulusal arenalarda

üzerinde konuşulan konuların başında enerji güvenliği gelmektedir (Sevim, 2009: 93-105). Enerji güvenliği kavramı, enerji üretim, iletim ve dağıtım sistemlerinin alt yapısına yönelik olası terörist saldırılarından, yatırım eksikliklerinin doğuracağı kesintilere, kasırgaların doğuracağı engellerden ambargolara, grevlerden lokavtlara, iç savaştan işgale kadar birçok olasılığın birlikte değerlendirilmesini gerektiren bir kavramdır. Bu nedenle enerji politikaları ve arz güvenliği gibi konularda yapılan değerlendirmelerde enerji kaynaklarının coğrafi dağılımlarından, maliyetlerine, taşıma yollarından talep artış eğilimlerine, büyük tüketicilerin ithalat bağımlılıklarından bu kaynakları temin edebilmek için geliştirilen askeri doktrinlere kadar birçok konunun birlikte ele alınabilmesi gerekmektedir (Sevim, 2010: 53-72) ve (Pamir, 2007).

Son otuz yılda oluşturduğu politikalar vasıtasıyla günümüze kadar yüksek ekonomik büyüme rakamlarına ulaşmış olan Çin'in bu büyümeye paralel olarak enerji tüketimi de doğal olarak artmıştır. Fakat özellikle 1990'lı yılların ortasından itibaren mevcut ekonomik büyümeyi sürdürebilmek adına gerekli olan enerjinin temini konusunda Çin'in yerel kaynakları yetersiz kalmış ve bu ihtiyacı giderebilmek adına Çin dış kaynaklara yönelmiştir. Bu dönemden itibaren Çin enerjinin temini açısından dış kaynaklara bağımlı olmuş ve bundan sonra oluşturulacak politikalarda bu bağımlılık önemli bir yer tutmuştur. Ayrıca özellikle 11 Eylül ve Arap Baharı sonrası Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya'da yaşanan gelişmeler ve ABD'nin bu bölgelerdeki varlığı, Çin açısından ulusal güvenliğini tehdit edecek boyutlara ulaşmıştır. Tezin ilerleyen kısımlarında da ayrıntılı olarak belirtildiği gibi Çin'in günümüz itibari ile bu bölgelerden ithal ettiği petrol ve doğal gaz Çin'in ekonomik performansını önemli ölçüde etkileyebilecek miktarlara ulaşmıştır.

Çin'in artan enerji tüketiminden ve bunun sonucu oluşan enerji bağımlılığından bahsetmeden önce bu tüketim ve bağımlılığın günümüzde bu noktaya ulaşmasına sebep olan ekonomik performansı rakamlar ile açıklamak bu konuyu daha anlaşılır hale getirecektir.

Çin, son 10 yılda, tarihinin en hızlı büyüme oranlarını yakalamıştır. Ekonomi, 2000’li yıllarda ortalama yüzde 10,4 büyümüştür. Dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin, 1993 yılında yalnızca 500 milyar dolarlık bir ekonomiye sahip iken Deng Xiaoping’in ünlü Güney Turu ile ivme kazanan dışa açılma ve reform süreci ile ekonomi önce 1998’de ikiye katlanarak 1 trilyon dolara çıkmıştır. 2012 yılında ise Çin ekonomisinin büyüklüğü yaklaşık 8,2 trilyon dolara ulaşmış, 2013 yılında ise 9, 2014’te de 9,9 trilyon dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir. (<http://www.cebr.com/>)

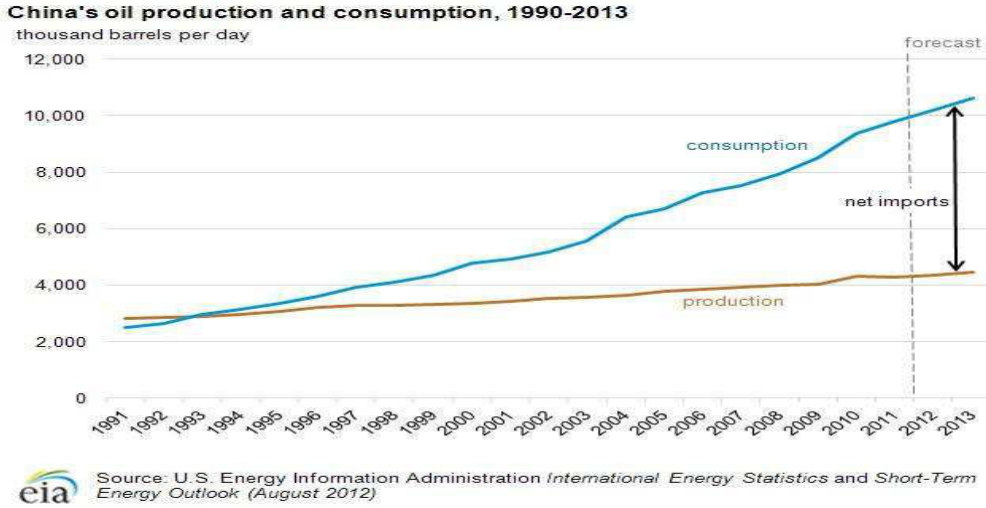
2004 yılında dünyanın en büyük 6. ekonomisine sahip olan Çin, 2005’te Fransa’yı geçerek beşinciliğe, 2006’da İngiltere’yi geçerek dördüncülüğe, 2007 yılında da Almanya’yı geçerek dünya sıralamasında üçüncülüğe yükselmiştir. Çin 2010 yılında ise, 10,3 büyüme ile Japonya’yı onlarca yıldır oturduğu koltuktan indirerek, dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline gelmiştir. Uluslararası yatırım kuruluşu Goldman Sachs, 2050 yılında Amerikan ekonomisinin büyüklüğünün 40 trilyon dolara, Çin’ininkinin ise 70 trilyon dolara yükseleceğini belirtmiştir (<http://turkish.cri.cn/757/2011/10/25/162s136075.htm> , 25.06.2013). Dünya Bankası ise, Çin’in 2030’a kadar ABD’yi geçerek dünyanın en büyük ekonomisi olabileceğini bildirmektedir. Dünya Bankası yetkilileri, önümüzdeki 20 yılda gayri safi yurt içi hasılasını yıllık ortalama yüzde 8 oranında büyüttüğü takdirde, Çin’in dünyanın en büyük ekonomisi unvanını ABD’nin elinden alacağını belirtmektedirler. (<http://turkish.cri.cn/781/2011/03/29/1s132179.htm> 25.05.2013)

Halihazırda dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan, son yıllarda dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasında ilk sıralarda yer alan ÇHC’nin yukarıdaki ekonomik gelişmelere paralel olarak artan enerji ihtiyacı ile birlikte mevcut yerel kaynakların bu ihtiyacı karşılamadaki yetersizliği ÇHC’nin enerjiye olan bağımlılığını belirgin bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Çin’in 1978 yılında uygulamaya koyduğu reform ve dışa açılma politikaları sonucu gerçekleştirdiği büyük kalkınma hamlesi 2004 yılına kadar enerji tüketimini % 245 oranında arttırırken, aynı süredeki enerji üretimi ancak % 194 oranında artmıştır. Çin’in enerjide dışa bağımlılığı 2008’deki yüzde 8,8 düzeyinden 2011’de yüzde 15 düzeyine yükselmiştir. Bağımlılık petrolde yüzde 60 ve doğal gazda yüzde 30 seviyesine ulaşmıştır.

Devam eden sanayileşme ve kentleşme enerji talebini sürekli arttırırken, ulusal kaynaklar giderek daha yetersiz hale gelmektedir (Ata, 2008 :86).

Ayrıca ÇHC 1990'lı yılların başlarında petrol ihraç eden bir ülke iken Aşağıda ki grafiklerde de görüleceği gibi 2010 yılı itibari ile dünyada en fazla enerji tüketen ve Amerika Birleşik Devletlerinden sonra en fazla petrol ithal eden 2. ülke konumuna ulaşmıştır (BP, 2011). 1990 ile 2000 yılları arasında ekonomisi her yıl ortalama yüzde 10 büyüyen Çin'in, petrol tüketiminde bu dönemde yüzde 90'lık bir artış meydana gelmesine rağmen ülkenin petrol üretim kapasitesindeki artış sadece yüzde 15'lik bir yükselmeye sınırlı kalmıştır

Grafik1- Çin'in Petrol Üretim ve Tüketim Grafiği

Kaynak : US Energy Information Administration Short-Term Energy Outlook, September 2013

Grafik-2 Toplam Enerji Tüketiminde ABD-Çin Arasındaki Fark

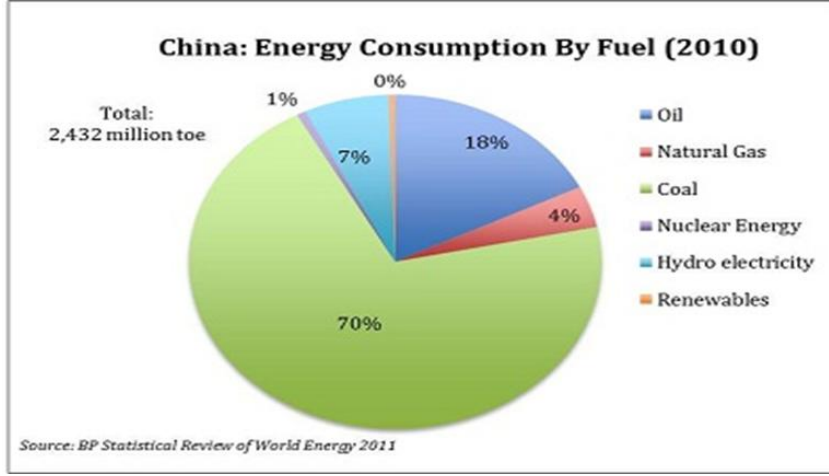

Kaynak : BP Statistical Review of World Energy, Haziran 2011

Dünya enerji tüketiminde payı hızla artan önemli ithalatçı ülkeler arasında olan Çin, dünya petrol tüketiminin % 8'ini gerçekleştirmektedir. Çin halen, 61 milyar ton (dünya kömür rezervinin yaklaşık % 13'ü) dolayındaki dünyanın en zengin kömür yataklarına sahip olması nedeniyle, çok sınırlı miktarda doğalgaz ve nüfusuna oranla az miktarda petrol tüketmektedir. Ancak giderek artan ekonomik büyüme ile birlikte Çin'in gelecek yıllarda, petrol ve gaz talebinin hızla artması ve hatta ABD'yi geçerek, dünyanın en büyük petrol ve gaz ithalatçısı olması beklenmektedir (Güneş, 2007 :35).

Petrol açısından dışa bağımlı durumda olan ÇHC, Dünyadaki en büyük kömür üreticisidir. Enerji üretiminin % 72'si kömür ile çalışan termik santrallerde yapılırken, hidroelektrik santrallerde ise toplam enerji üretiminin % 7,1'i gerçekleştirilmektedir.

Şekil-1 Çin'in Enerji Tüketimini Gerçekleştirdiği Yakıtlar

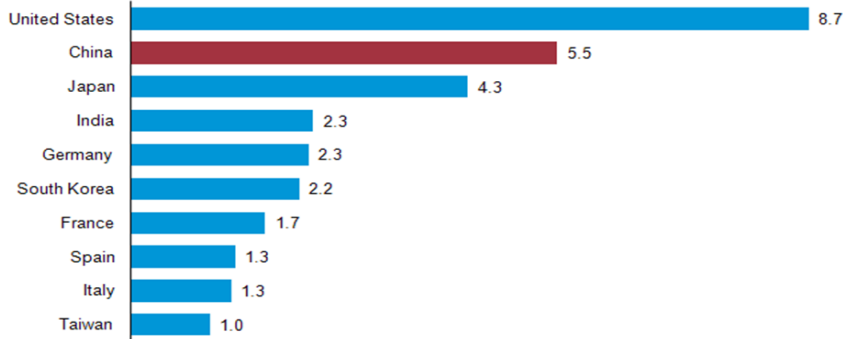
Kaynak : BP Statistical Review of World Energy, Haziran 2011

Çin'in kalkınma sürecinde ihtiyaç duyduğu en önemli stratejik ham madde petrol olup, 2003 yılından itibaren ABD'den sonra dünyanın ikinci petrol tüketen ülkesi hâline gelmiştir.

Grafik-3 Dünyada En Fazla Petrol İthal Eden 10 Ülke

Top ten net oil importers, 2011*

million barrels per day

*Estimates of total production less consumption. Does not account for stockbuild.
Source: U.S. Energy Information Administration *Short-Term Energy Outlook (August 2012)*

Bu tarihten sonra petrol tüketiminde dışa bağımlılığı da %30'dan %50'ye yükselmiştir. Bugün Ortadoğu, Afrika, Rusya ve Orta Asya'dan petrol ithal eden Çin'in petrol tüketiminde dışa bağımlılığı, hâlâ %50'nin üzerindedir. İstatistiki tahminlere göre, 2015'te 450 milyon ton ve 2020'de ise 730 milyon ton petrol açığı olacaktır. Aynı yıllar için Çin'in petrol talebinin % 67 ve % 75 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Çin'in petrol ihracının % 65'i Ortadoğu bölgesinden karşılanmaktadır. Çin'in Artan bu enerji ihtiyacı beraberinde Orta Doğu ve Afrika petrolüne artan bağımlılığı beraberinde getirmiştir. Çin'in başta petrol olmak üzere gerekli enerji ürünlerinin temini için oluşturulan enerji politikası bu süreçte ÇHC'nin dış Politikasındaki öncelikli birkaç meselesinden birisi olmuştur.

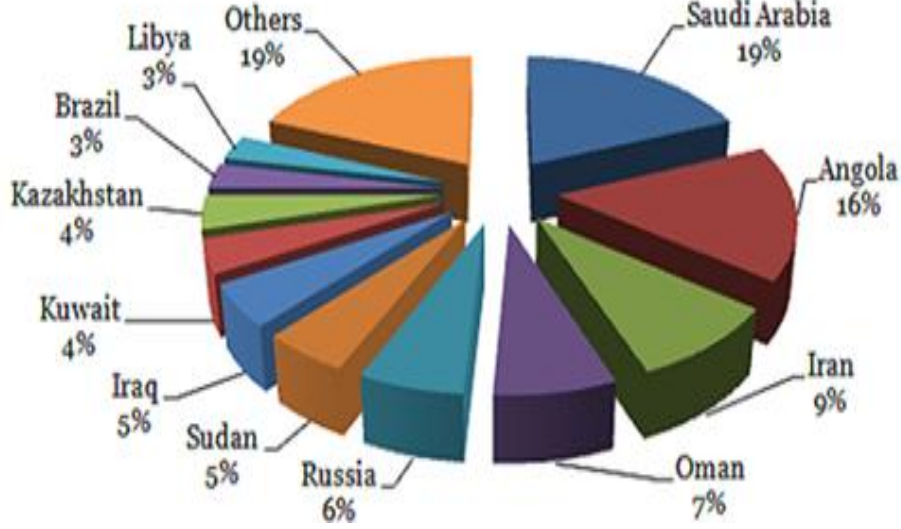
Çin'in 2004 yılı istatistiklerinde, satın alma gücü paritesine göre hesaplanmış gayri safi yurt içi hasılası 7.262 trilyon Dolar olarak açıklanmıştır. Gayri safi yurt içi hasılasının sektörlere göre dağılımı ise, tarım % 13.8, sanayi ve inşaat % 52.9, hizmetler % 33.3 olarak belirtilmiştir. Sanayinin ekonomisinde bu denli itici güç olduğu bir ülkenin günlük milyonlarca varil petrol açığı olması, ülke açısından önemli bir dışa bağımlılık yaratmaktadır. Bu noktada Çin'in petrolle ilgili bir başka sıkıntısı daha gündeme gelmektedir. Sanayinin başat bir role sahip olduğu ülkede, elektrik üretiminin de % 80.2 oranında petrolle gerçekleştiriliyor olması Çin için petrolün önemini bir kat daha artırmaktadır. Çin'in petrole karşı olan bu bağımlılığının, ABD gibi rakiplerinin hakimiyeti altındaki enerji kaynaklarına olması da başlı başına bir başka sorundur. ABD'nin, petrol fiyatlarının bu denli yükselmesine göz yummasının nedenlerinden bir tanesinin de, orta ve uzun vadede başlıca rakibi olabilecek Çin'in, bu zafından yararlanmak istemesi olabilir mi?" sorusu akıllara gelmektedir. Dev Amerikan petrol şirketlerinin bu politikada doğrultusunda elde ettikleri karlar da göz ardı edilmemelidir. Günde 6.7 milyon varil petrol tüketen Çin'in, ABD'nin Irak savaşına bu denli karşı çıkmasının altında yatan nedenlerden birinin de, petrol konusundaki sıkıntıları olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla ABD'nin Irak'a yerleşmesinin ardından, enerji ithalatının % 55-60'ını Orta Doğu bölgesinden gerçekleştiren Çin'in, Türkistan enerjisine yönelik daha somut adımlar atmaya başlaması, Kazakistan'la ilişkilerini geliştirerek kaynak çeşitliliği yaratma çabası anlaşılabilir bir durumdur (Kıraç, 2012).

4.1.3. Çin'in Enerji İhtiyacını Karşılacağı Dış Kaynaklar ve Sevkiyat Güzergahı

Enerji güvenliği kavramı altında deniz güvenliği konusunun önemli bir yeri vardır. Ayrıca tarih boyunca deniz yolları ve enerji kavramları gerek küresel düzeyde ve gerekse bölgesel düzeydeki ekonomik faaliyetlerinde merkezinde yer almıştır. Yeryüzünün %70'i denizlerle kaplıdır. Yaklaşık 2,2 milyar insan dünya sahillerinin 100 km. içerisinde yaşamaktadır. Birleşmiş milletlere üye ülkelerin de %81'nin denize kıyısı bulunmaktadır. Dünya okyanus ve denizleri üzerinde küresel ticaretin yaklaşık %90'lık bölümü gerçekleşmektedir. Deniz yollarıyla taşınan stratejik ürünlerden bir tanesi de petroldür. Küresel ölçekte doğal gazın yaklaşık %95'i boru hatlarıyla taşınırken ham petrolün sadece %35'i boru hatlarıyla taşınmakta kalan %65'lik bölümü taşınmasında deniz yolları kullanılmaktadır.

Enerji güvenliği ve deniz güvenliği arasındaki ilişkide ham petrolün yükleme ve boşaltma terminal limanları ile terminaller arasındaki deniz ulaştırma rotalarının boğaz, geçit ve kanallar ile düğüm noktalarının emniyeti ve güvenliği kritik rol oynamaktadır. Günümüz deniz trafiğinde stratejik olarak kabul edilen ve herhangi bir nedenle kapanması halinde uluslararası enerji güvenliğine büyük zarar verecek potansiyele sahip altı tane düğüm noktası bulunmaktadır. Bu düğüm noktaları, Hürmüz Boğazı, Malakka Boğazı, Süveyş Kanalı, Bab El Mendeb Boğazı, İstanbul-Çanakkale Boğazları ve Panama Kanalıdır. Herhangi bir nedenle deniz ulaşım çevriminde ham petrol ve yan ürünlerinin taşınması ile ilgili bir uzun süreli bir aksamanın yaşanması küresel veya bölgesel ölçekte kaosa neden olabilmektedir. 1967 yılında Arap-İsrail Savaşı sonrası Suveyş Kanalı'nın 8 yıl süreyle kapalı kalması, İran Körfezinde 1982-1988 yılları arasında İran-Irak Savaşı esnasındaki tanker savaşları sırasında Hürmüz Boğazı çıkışlı petrol akışının duraksamalara uğraması veya Somali açıklarında 2 milyon varil ham petrol yüküyle kaçırılan 320 bin tonluk süper tanker deniz ve enerji güvenliği bağlamındaki meydana gelen kaosa örnektir (Sevim, 2012 : 4388-4389).

Şekil-2 Çin'in Ham Petrol İthalatını Gerçekleştirdiği Ülkeler

Çinin Petrole olan bu bağımlılığıyla birlikte Çin petrol ithalatının yaklaşık %80'lik kısmını deniz yoluyla gerçekleştirmektedir. Orta Doğu ve Afrika'dan gelen petrol tankerleri Hint okyanusundan sonra Malakka ve Singapur boğazlarından geçerek Güney Çin denizinden Çine petrol sevkiyatını gerçekleştirmektedir.

Çin hızla büyüyen enerji açığını kapatmak için, Orta Doğu kaynaklarının yanı sıra Orta Asya'ya da önem vermektedir. Orta Doğu kaynaklı petrol alımlarında üretim alanları ve taşıma yollarının kontrolünün ABD'nde olması nedeniyle Çin, Orta Asya'dan yapılacak alımlar için Rusya ve Orta Asya ülkeleri (Kazakistan, Türkmenistan vb.) ile çeşitli projeler geliştirmektedir.

Harita -1 Çin Deniz Yolu Petrol Sevkiyatı

UNCLASSIFIED

Kaynak :Guarding the oil- silk route

<http://chandrashekharasandprints.wordpress.com/2010/07/09/guarding-the-oil-silk-route/>

Her ne kadar Çin son yıllarda savunma bütçesindeki çift haneli artışlarla hayalet uçak, uçak gemisi inşa etme girişimlerinde önemli mesafeler kat etmişse de “süper güç” olma yolunda ki en büyük rakibi Amerika Birleşik Devletlerine kıyasla yetersiz durumdadır. Dolayısıyla Çin’in ABD’ye kıyasla teknolojik ve finansal yetersizliğinden, Orta Doğu ve Afrika bölgesinden taşınan petrolün güzergahını koruyan etkili donanmasının olmamasından ve deniz yolu boyunca Çin’in ve Güneydoğu Asya ülkelerinin adalar üzerindeki hak iddiaları gibi problemlerin varlığı sebebiyle, deniz yoluyla enerji sevkiyatı Çin’in gereken enerji tedariki için tehdit oluşturmaktadır. Ayrıca 2003 yılında ABD’nin bölgeye girmesinden itibaren Orta Doğu’da yaşanan gelişmeler ve 2011 yılında başlayan “Arap Baharı” ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da meydana gelen olaylar ve istikrarsızlıklar Çinin enerji güvenliği

için risk oluşturmaktadır. Üstelik petrolün Hint-Çin rekabetinin yaşandığı Hint Okyanusu ve ABD'nin askeri üssünün kontrolündeki Malacca Boğazı'nı geçerek Pasifik'teki Çin kıyılarına ulaşımı, büyük ölçüde ABD'nin kontrolü altındadır. Yol boyu herhangi bir noktada sorun çıktığı takdirde Çin'in enerji trafiği kesintiye uğrayabilir. Bu bağlamda Orta Asya hem zengin petrol ve doğalgaz rezervleriyle hem de Orta Doğu petrolüne petrol-doğalgaz boru hatları vasıtasıyla ulaşmada alternatif kaynak ve güzergah durumundadır. Bu durumda Çin açısından, hem zengin petrol kaynaklarıyla hem de Çin'in Orta Asya ve Orta Doğuya açılan kapısı olması itibari ile Kazakistan öncelikli hedefdir.(Ekrem, 2011 : 29)

4.1.4. Alternatif Kaynak ve Güzergah olarak Kazakistan ve Orta Asya

Kazakistan eski Sovyet cumhuriyetleri arasında 2011 BP istatistiklerine göre kanıtlanmış 5,5 milyar ton petrol rezervi, 81, 6 milyon ton petrol üretimi ile Rusya'dan sonra 2. en büyük petrol rezervine sahip ve Rusya'dan sonra 2. en büyük petrol üreticisi ülke konumundadır. Ülke ayrıca geniş doğal gaz rezervleriyle birlikte petrol ve doğal gaz üretiminde sürekli artan bir grafik çizmektedir (EIA, 2010).

Tablo 1 Kazakistan'ın Enerji Kaynakları

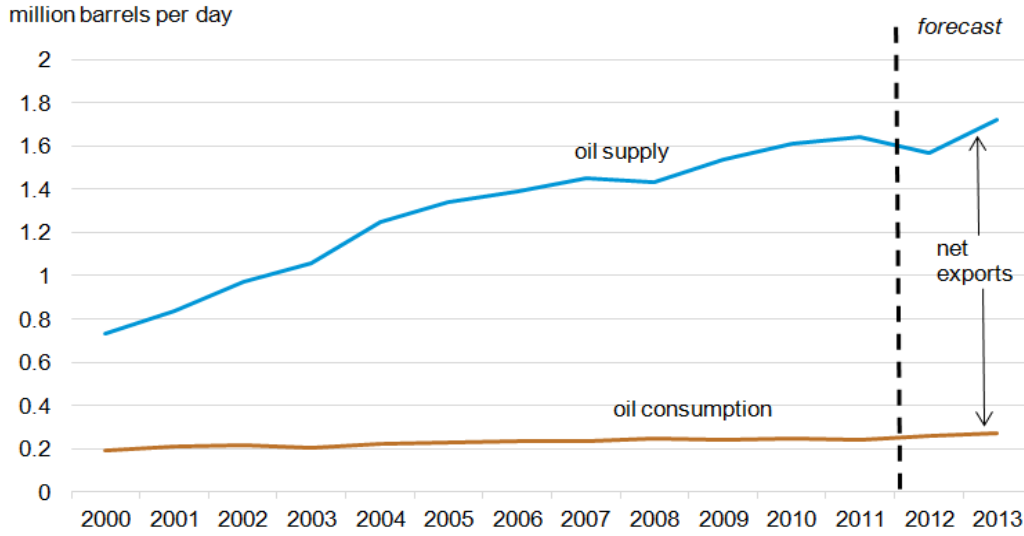
Kazakistan Enerji Kaynakları			
	Kanıtlanmış rezervler	Üretim	Tüketim
Petrol	5,5 milyar ton	81,6 milyon ton	12,5 milyon ton
Doğal gaz	1,8 trilyon metreküp	33,6 milyar metreküp	25,3 milyar metreküp
Kömür	33,6 milyar ton	56,2 milyon ton	36,1 milyon ton

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy 2011

Fakat Aşağıdaki grafikte de görüleceği gibi ilgili yıllarda petrol üretimi sürekli artan Kazakistan'ın buna paralel olarak enerji tüketimi artmamış ve günümüze kadar hemen hemen sabit kalmıştır. Doğal olarak petrol üretim ve tüketim arasındaki üretim lehine olan bu fark Kazakistan'ı bölgede önemli bir petrol ihracatçısı konumuna getirmiştir. Çin'de özellikle 2000'li yıllar sonrası artan petrol tüketimine paralel olarak Kazakistan'ın bu petrolüne ihtiyaç duyan en önemli ülkelerden birisi olmuştur. Her ne kadar Kazakistan'ın petrol-doğal gaz rezervleriyle birlikte üretim kapasitesi Çin açısından Orta Doğu petrolüne alternatif olmak için yetersiz olsa da, daha önce bahsetmiş olduğumuz petrolün tedariki ve güvenliği açısından deniz yoluna petrol-doğal gaz boru hatları vasıtasıyla daha ekonomik bir alternatif oluşturmaktadır.

Grafik 5- Kazakistan'ın Petrol Üretim ve Tüketim Grafiği

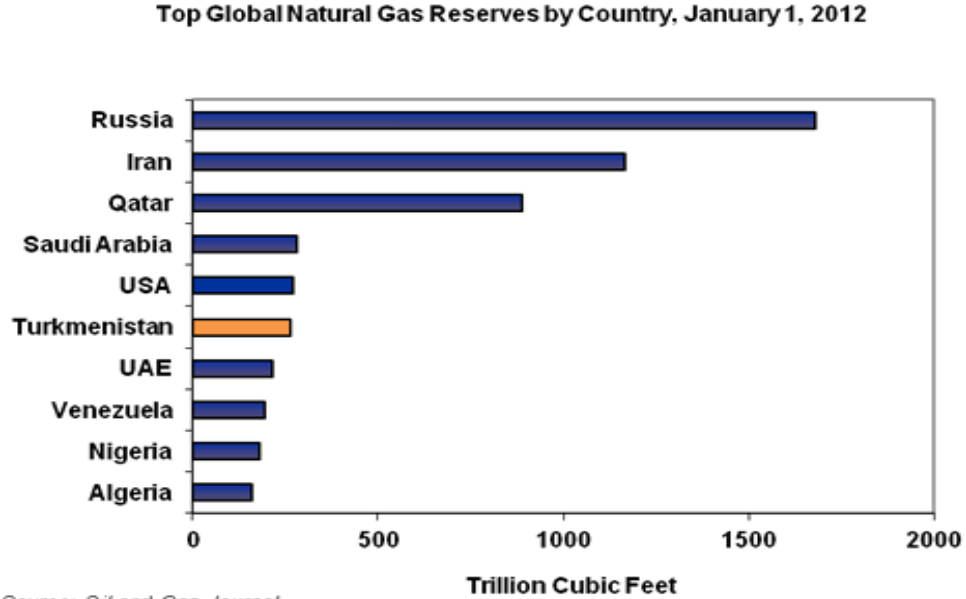
Kazakhstan's oil production and consumption, 2000-2013*

Source: U.S. Energy Information Administration, Short-Term Energy Outlook, September 2012
*2012-2013 data are EIA forecasts

Kazakistan kendi petrol ve doğalgaz rezervleriyle Çin'in enerji ihtiyacını karşılamada önemli bir ülke olmasının yanı sıra, Çin açısından Orta Asya'nın diğer devletlerinin petrol ve doğalgaz kaynaklarına ulaşmada anahtar ülke konumundadır. Doğalgaz konusunda bu ülkelerin başında Türkmenistan gelmektedir. Aşağıda ki grafikte de görüleceği üzere Türkmenistan kanıtlanmış petrol rezervleri açısından 2012 yılı itibari ile 6. Sırada bulunmaktadır. Bu açıdan Türkmenistan Rusya ile birlikte Çin'in artan doğalgaz tüketimini coğrafi yakınlık itibari ile en az maliyetle karşılayabileceği en önemli iki kaynaktan birisidir. Bu kaynağa ulaşmada tek alternatif olarak görülen sevkiyat doğal gaz boru hattı vasıtası ile Türkmen petrolünü Çine ulaştırmaktır. Bu noktada Kazakistan tekrar ön plana çıkmaktadır. Türkmen gazını doğal gaz boru hattı vasıtası ile en güvenilir ve karlı şekilde Çin'e ulaştırma konusunda izlenecek rota Özbekistan ile birlikte geniş ölçüde Kazakistan topraklarını da kapsamaktadır. Dolayısıyla Kazakistan'ın bu konumu Çin'in Türkmenistan'dan ithal edeceği doğal gaz konusunda hayati öneme sahiptir.

Grafik-6 Dünyada En fazla Doğal Gaz Rezervine Sahip 10 Ülke

Çin ayrıca petrol ithalatının %50'sinden fazlasını Orta Doğudan yapmaktadır. Güncel ekonomik büyüme oranları korunabildiği takdirde bu yüzdenin gelecek 10 yıl içerisinde %70'lere çıkacağı bilinmektedir. Bu açıdan Ortadoğu Bölgesi Çin açısından önümüzdeki 10 yılda enerjinin tedariki açısından günümüzden daha fazla öneme sahip olacaktır. Daha önceki kısımda özellikle deniz sevkiyatı konusunda Çin'in tehdit algılarına değinmiştik. Bu noktada Çin Orta Asya'da petrol-botu hattı siyasetiyle izlediği politikayı başta İran olmak üzere Orta Doğu petrolüne ulaşmada da izlemek istemektedir. Her ne kadar Çin'in sınır komşusu olan Pakistan üzerinden İran petrolüne ulaşmak Çin açısından en avantajlı alternatiflerden biride olsa bile söz konusu bölgede Çin'in Hindistan ve ABD ile olan rekabeti bu ihtimali zayıflatacak unsurlardır. İran ve Orta Doğu petrolüne ulaşmada bir diğer alternatif ise İran petrolünü Türkmenistan-Özbekistan-Kazakistan vasıtasıyla Çin'e ulaştırmaktır. Özellikle Türkmenistan-Çin doğal gaz boru hattının faaliyete geçmesiyle birlikte İran ve diğer Orta Doğu ülkelerinin petrolüne bu güzergah üzerinden ulaşılabilmesine dair ihtimal güç kazanmıştır.

Görüldüğü gibi Orta Asya ülkeleri bir yandan mevcut durumda zengin petrol ve doğalgaz rezervleriyle Çin'in enerji ihtiyacını karşılamada önemli bir rol oynarken diğer yandan Çin'in uzun vadede enerji güvenliğini sağlamak adına kaynaklara alternatif güzergahlar oluşturmak için belirlenen politikaların merkezinde bulunmaktadır. Kazakistan'da Çin'in bu coğrafya vasıtasıyla oluşturacağı politikalarda başta Jeo-stratejik konumu olmak üzere zengin petrol kaynaklarıyla Çin açısından en mükemmel alternatif ve vazgeçilmez bir kaynak durumundadır.

4.1.5 Mevcut Petrol, Doğalgaz Boru Hatları ve Kapasiteleri

Kazakistan-Çin petrol ve doğal gaz boru hattı, Türkmenistan-Çin doğal-gaz boru hattı ve Özbekistan-Çin doğalgaz boru hattı, Çin'in Orta Asya'da ki alternatif enerji hatlarını oluşturmakta ve Çin'in enerji ithalatında önemli yer tutmaktadır. Toplam uzunluğu 1200 kilometreyi bulan ve Kazakistan'ın Aksu kentinden başlayıp Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'ne kadar devam eden Kazakistan-Çin petrol boru hattı 2006 yılında açılmış 2012 yılı başlarına kadar yaklaşık Çine 40 milyon ton petrol nakletmiştir (Çin-Kazakistan boru hattından 40 milyon ton petrol nakledildi <http://turkish.cri.cn/781/2011/12/24/1s137386.htm> 25.06.2013).

Harita -2: Çin-Orta Asya Petrol ve Doğal Gaz Hattı

Aralık 2009'da dört ülke devlet başkanlarının katılımıyla hizmete açılan bir diğer boru hattı ise Türkmenistan-Özbekistan-Kazakistan-Çin boru hattıdır. Türkmenistan'dan başlayarak Özbekistan, Kazakistan üzerinden Çin'e kadar uzanan Türkmenistan-Çin doğalgaz boru hattının toplam uzunluğu 7 bin kilometreyi oluştururken, bunun 185 kilometresi Türkmenistan, 530 kilometresi Özbekistan, bin 304 kilometresi Kazakistan ve kalan 5 bin kilometresi ise Çin topraklarından geçiyor. Halen üçüncü şebeke inşaatının devam ettiği Orta Asya-Çin doğalgaz boru hattının toplam tutarının 20 milyar doları bulması öngörülüyor. 2008'de Çin ile Türkmenistan arasında, 30 yıl boyunca Çin'e yılda 40 milyar metreküp Türkmen doğalgazının satılmasıyla ilgili anlaşma imzalanırken, daha sonra iki ülke arasında, Çin'e satılacak Türkmen doğalgazının yıllık miktarının 65 milyar metreküpe

ulaştırılması konusunda mutabakat sağlandı. Bu çerçevede, 2008 yılında inşaatına başlatılan Orta Asya-Çin doğalgaz boru hattının ilk şebekesi Aralık 2009'de, ikinci şebekesi ise Aralık 2010'da faaliyete açılırken, bu boru hattı üzerinden 2010 yılında 3,5 milyar metreküp ihraç edildi.

Bu boru hattı Çin'e 2011 yılı itibari ile 17 milyar metreküp doğalgaz tedarik ederken 2012 yılı nisan ayı itibari ile Çin'in, Türkmenistan'dan 25 milyar metreküp doğalgaz satın aldığı açıklanmıştır. Çin'in resmi ajansı Xinhua'nın haberine göre bu rakamın 2015 yılına kadar yıllık 40 milyar metre küpe ulaştırılması hedeflendiği belirtilmiştir. Öte yandan, Özbekistan'ın da mevcut boru hattıyla Çin'e doğalgaz sevkiyatı başlattığı kaydedilmiştir (Türkmenistan'dan Çin'e 25 Milyar Metreküp Doğalgaz <http://www.trthaber.com/haber/dunya/turkmenistandan-cine-25-milyar-metrekup-dogalgaz-35787.html> ,25.06.2013) Ayrıca ABD Enerji Bilgi Yönetimi (US Energy Information Administration) verilerine göre İran petrolü Çin'in petrol ithalatının %11'lik kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenle halihazırda var olan boru hatları sayesinde İran petrolüne ulaşmak Çin'in gelecekteki politikaları arasındadır.

Bu hat sayesinde Türkmenistan, doğalgazının %70'ini sattığı Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmış ve talep güvenliğini pekiştirmış olacaktır. Çin ise Orta Asya ile başladığı doğalgaz ticaretini ilerde Özbekistan ve Kazakistan'dan da doğalgaz alacak şekilde geliştirmek imkânına ulaşarak enerji arz güvenliğiyle, Doğu Türkistan Bölgesi'nin sınır güvenliğini sağlamlaştırmış olmaktadır. Hattın tam kapasite ile çalışmaya başlamasının ardından Türkmen doğalgaz rezervlerinin işletilmesinde Çinli firmaların büyük bir etkinlik kazanması beklenmektedir (Dikkaya, 2010).

4.2 Çin-Kazakistan Arasındaki Ticari İlişkiler

4.2.1 Her İki Ülke Açısından Ticari İlişkilerin Önemi

Her ne kadar iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde enerji alış verişi ön plana çıksa da ilişkilerin başlamasından bu yana enerji dışındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesinde de önemli mesafeler kat edilmiştir. Enerji dışındaki bu ilişkilerin geliştirilmek istenmesindeki iradenin her iki ülke açısından belli başlı sebepleri bulunmaktadır. Bu ticari ilişkilerin gelişimini ve boyutlarını rakamlarla ifade etmeden önce ilişkilerin geliştirmek istenmesindeki sebepleri iki ülke açısından ayrı ayrı ifade etmek ilişkilerin nasıl bu denli geliştiğini anlamada faydalı olacaktır.

Geçtiğimiz bölümlerde Kazakistan'ın Doğu Türkistan bölgesi ile olan geniş sınırından, içerisinde barındırdığı Uygur nüfusundan bahsedilmiş dolayısıyla Kazakistan'ın Çin'in siyasi güvenliği açısından ne denli önemli olduğu ifade edilmişti. Ayrıca bu bölümlerde Çin'in hem zengin enerji kaynakları hem de bulunduğu konum itibari ile Çin açısından hem enerji ihtiyacını kısmen karşılayabileceği hem de bölgedeki diğer kaynaklara ulaşmada transit ülke konumunda olduğu belirtilmişti. Bu nedenle Kazakistan Çin'in Orta Asya ve Batı'yı kapsayan kısa veya uzun vadeli siyasi, ekonomik, güvenlik ve hatta kültürel projelerin gerçekleştirilmesi adına muazzam öneme sahip bir ülke konumundadır. Dolayısıyla Çin açısından Kazakistan ile olan ticari ilişkiler ne ifade ediyor? sorusuna sadece ekonomik perspektiften bakmak eksik ve dar bir yaklaşım olacaktır. Öncelikli olarak Çin açısından Kazakistan bu ülkenin yeni bir devlet olarak planlı ekonomiye geçiş sürecinde Çin'in sanayi ve hizmet ürünlerini ihraç etmede önemli bir pazar durumundadır. Ayrıca Kazakistan'ın enerji dışındaki diğer yer altı ve yer üstü kaynakları Çin'in üretim sürecinde hammadde ihtiyacını karşılama açısından ciddi bir önem teşkil etmektedir. Diğer yandan Kazakistan ve diğer Orta Asya devletlerinin siyasi ve ekonomik istikrarı Çin'in Orta Asya politikasını dolayısıyla bu bölgedeki çıkarlarını etkileyebilmektedir. Bu nedenle Çin, başta Kazakistan ve diğer Orta Asya devletlerinin bölgede Çin'in siyasi, güvenlik ve ekonomik çıkarlarına tehdit oluşturabilecek politikalar izlemeyeceklerinin teminatını

almaya çalışmaktadır. Fakat bu ülkeleri ikna edebilecek siyasi güce sahip olmayan Çin bunu bölge ülkeleriyle ticari ilişkilerini geliştirmek suretiyle bu ülkeleri kısmen kendisine ekonomik anlamda bağımlı hale getirerek gerçekleştirmek istemektedir. Özet olarak Çin'in başta Kazakistan ve diğer bölge ülkeleriyle ekonomik iş-birliğini güçlendirme doğrultusundaki faaliyetleri, ekonomik çıkar elde etme dışında, Orta Asya ülkelerini kendine bağlama çabaları olarak da değerlendirilmektedir (Erkin, 2011: 33)

Kazakistan açısından da Çin ile enerji dışında ticari ilişkilerin geliştirilmek istenmesinde bir takım ekonomik ve siyasi faktörler bulunmaktadır. Öncelikli olarak Kazakistan'ın planlı ekonomiye geçiş sürecinde ihtiyacı olan orta ve yüksek teknoloji ürünlerinin temini için Çin en ekonomik alternatif olmuştur. Endüstri kapasitesi, tüketici malları ve hafif sanayi konusunda iç talebi karşılamakta yetersiz kalan Kazakistan bu ihtiyacı karşılamak adına Çin mallarına yönelmiştir. Diğer yandan petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar göze alındığında, petrol güdümlü ekonomiye sahip olan Kazakistan ekonomisini çeşitlendirme gayreti içerisinde girmiş bu isteğini gerçekleştirebileceği en önemli ülkede Çin olmuştur. Kazakistan açısından Çin ile ticari ilişkilerin geliştirilmek istenmesindeki diğer önemli bir husus ise Rusya'ya olan ekonomik ve nispeten siyasi anlamdaki bağımlılıktır. Siyasi anlamda bağımsız bir ülke olabilmek için ekonomik anlamda büyük ölçüde bağımsız ülke olunması gereğinden hareketle Kazakistan Rusya'ya olan bu bağımlılığı Çin ile gerçekleştirdiği ticari faaliyetlere büyük ölçüde kırmak istemektedir. Diğer yandan Çin ile gerçekleştirilen bu ilişkiler bölgedeki istikrarı korumak adına siyasi olarak da gerçekleştirdiği gibi çok yönlü Kazakistan dış politikasının gereğidir.

Sonuç olarak her iki ülke arasındaki ticari ilişkiler tek başına ticari anlamda değerlendirilecek kadar dar kapsamlı değildir. Bölgenin dinamikleri sebebiyle bu ilişkilerin arka planında bir takım siyasi ve güvenlik faktörleri de yer almaktadır.

4.2.2. Ticari İlişkiler

Kazakistan ile Çin arasında diplomatik ilişkilerin başladığı 1992 yılında iki ülkenin ticaret hacmi 465 milyon dolar iken 2010 yılında Kazakistan ile Çin arasındaki ticaret hacmi 20 milyar dolara ulaşmış 2011 yılının ilk çeyreğinde ise bu rakam 5 milyar dolar artmış ve böylece 20 yılda ticaret hacmi yaklaşık 53 kat artarak 25 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Ayrıca Çin ve Kazak liderleri tarafından iki ülke arasındaki ticaret hacminin 2015 yılına kadar 40 milyar dolara çıkarılması hedeflenmiştir. Bu rakamlarla birlikte Kazakistan Çin'in en büyük ticari partneri Çin de Kazakistan'ın bağımsız devletler topluluğu üyeleri arasında en büyük ikinci partneri durumundadır. Ayrıca Kazakistan Çin'in denizaşırı yatırımları içinde üçüncü en büyük ülke konumundadır.

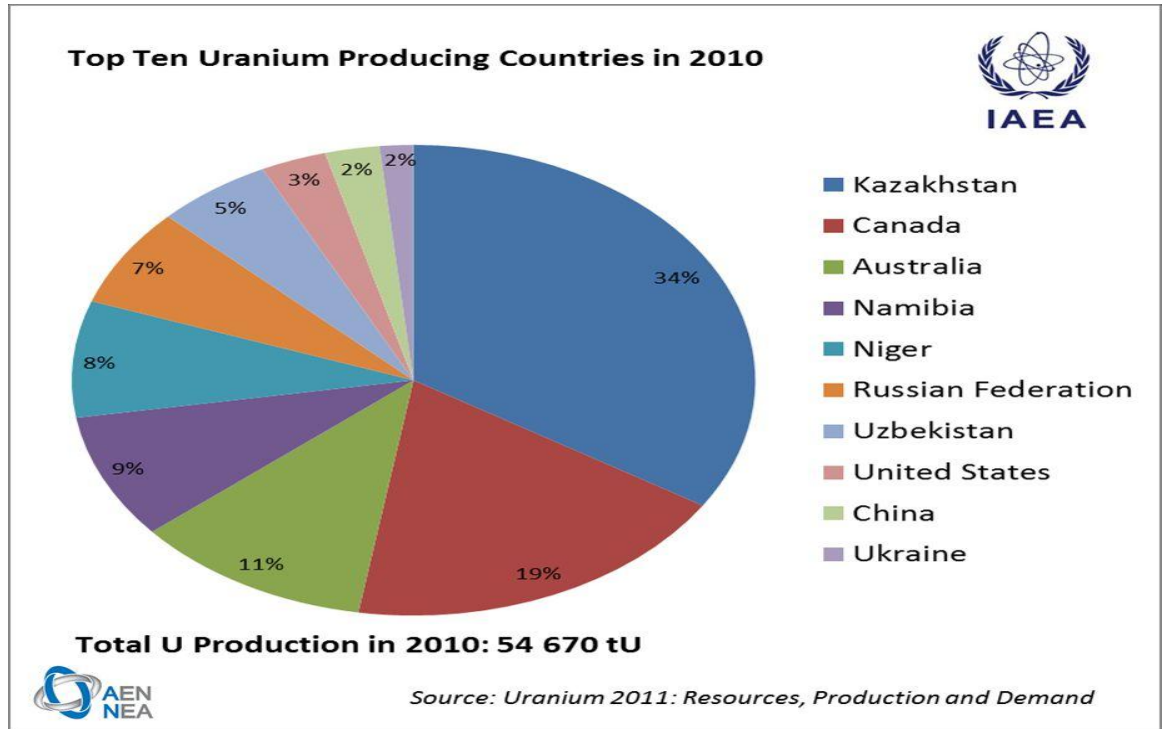
Tablo: Kazakistan'ın Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler (2011, % olarak)

İhracat	İthalat
Çin % 18,8	Rusya % 42,8
İtalya %17,2	Çin % 13,3
Rusya %8,5	Almanya % 5,6
Hollanda %7,6	Ukrayna % 4,7
Fransa % 6	İtalya % 3

Kaynak: Kazakistan Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Kazakistan Ülke Bülteni,2012, s:8

Çin, Kazakistan'da enerji satın alma dışında kıymetli madenlerinden de pay almaya çalışmaktadır. Kazakistan doğal kaynak açısından dünyanın en zengin ülkelerinden birisidir. Ülkede 1200'den fazla mineral kaynak çeşidini barındıran yaklaşık 500 maden yatağı bulunmaktadır. Kazakistan tespit edilen çinko ve volfram kaynakları açısından dünyada birinci, gümüş, uranyum, kurşun ve krom madenleri alanında ikinci, bakır rezervleri açısından ise üçüncü sırada bulunmaktadır. 2011 yılında dünya uranyum üretiminin yüzde 35'ini gerçekleştiren Kazakistan'da diğer madenlerin de önemli rezervleri mevcuttur. (<http://www.deik.org.tr/Contents/FileAction/2597> 25.05.2013 :4) Kazakistan aşağıdaki şekilde de görüleceği gibi dünyada en fazla uranyum üreten on ülke içerisinde ilk sırada yer almaktadır. Çin nükleer güç santrallerinin yaklaşık yarısına tekabül eden piyasa değeri 8 milyar dolar olan 55 bin ton uranyumu Kazakistan'dan tedarik etmektedir.

Şekil-3 Dünyada En Fazla Uranyum Üreten 10 ülke

Çin Kazakistan'ın ulaşım ve alt yapı sektörlerinin gelişmesi için de gerekli yatırımı sağlamakta oldukça hevesli durumdadır. Bunun en önemli sebebi daha öncede belirtildiği gibi Çin'in yeni ipek yolu projesi kapsamında ürünlerini demir yolu vasıtası ile batıya ulaştırmak istemesidir. Özellikle Çin limanlarının aşırı yüklenmesi sonucu oluşan gecikme durumları yüzünden Çin ile ticaret yapmakta olan ülkeler çok ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Çin ve dolayısıyla diğer ülkeler bu soruna çözüm bulabilmek için alternatif ulaşım projeleri üretmeye çalışmaktadır. Bu alternatif ulaşım yollarından birisi de TRACECA Doğu-Batı koridorudur. Zira Çin'den kalkacak bir tren projenin hayata geçirilmesi ile kesintiye uğramadan Avrupa'nın kalbine kadar gidebilecektir. Çin'in bu yöndeki hedeflerinin ilk somut uygulaması Kırgızistan-Şanghay Çin ve Kazakistan arasında imzalanan anlaşma ile Çin'den Avrupa'ya uzanması planlanan demiryolu projesi için ilk adım atıldı ve Orta Asya ve Uzak Doğu'nun Batı ile olan ticaretinde yeni bir dönemin sinyalleri verildi (Şensoy, 2007 http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/24/demirden_ipek_yolu_traceca_projesi).

Pekin, ayrıca, 'Yeni İpek Yolu' projesi ile Tokyo'dan İstanbul'a uzanacak ve tüm Asya kıtasını kuşatacak yeni bir ticaret ağına destek vermektedir. Bu şekilde Çin ve Orta Asya üzerinde inşa edilecek yeni otoyollar ve demiryolları ile merkezi Avrasya bir cazibe merkezi haline gelecektir.

Kazakistan lideri Nursultan Nazarbayev ve ÇHC Başkanı Xi Jinping "Boao Asya Forumu 2013" yıllık toplantısında bir araya gelmiş ve liderler ikili görüşme sonrası basın açıklaması yapmıştır. Nazarbayev, basın açıklamasında, Çin ile sadece petrol ve doğal gaz sektöründe değil birçok alanda işbirliği içerisinde olduklarını dile getirerek, Kazakistan ile Çin karayolunun yapımını birlikte gerçekleştireceklerinin altını çizmiştir. Yol yapımının 2015 yılında tamamlanmasının planlandığını kaydeden Nazarbayev, yeni yol bağlantısı sayesinde iki ülke arasındaki ticaret hacmini 12 milyon tondan 33 milyon tona ulaştırmayı hedeflediklerini açıklamıştır. Diğer yandan demiryolu taşımacılığında da söz eden Kazak lider, Çin-Kazakistan demiryolu güzergahı sayesinde Çin-Orta Asya-Basra Körfezi arasında yük taşımacılığının daha da kolaylaşacağını ve yıllık taşımacılığın 25 milyon tona ulaştırılmasının hedeflendiğini kaydetti.

(<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=255011> , Kazakistan-Çin ilişkileri gelişiyor 25.05.2013).

.

SONUÇ

Sonuç olarak bağımsızlıktan günümüze Çin Kazakistan ilişkilerine baktığımızda bağımsızlık sonrası iki ülke arasındaki meseleleri barışçıl yollar ile çözebilmiş, siyasi ve ekonomik anlamda ortak paydada buluşabilmek aralarındaki ticaret hacmini sürekli artırabilmiş iki ülke görebilmekteyiz. Her iki ülkede günümüz uluslararası sistem de söz sahibi olabilmenin ekonomik güce sahip olmak gerektiğinin farkında olarak siyasi ilişkilerini bu doğrultuda geliştirmiş, istikrarı bozacak bölgesel gelişmelerde ortak hareket etmeyi tercih etmişlerdir. Bu iş birliğinin en somut adımlarını da ŞİÖ bünyesinde başta bölgedeki terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılık hareketlerine birbirlerine desteklerini sunarak atmışlardır.

İlişkilerin başlamasından bu yana her iki ülke gerek birbirlerinden nispi anlamda aldıkları güvenlik tehditleri sebebiyle gerekse de her iki ülkenin ekonomik potansiyellerinin birbirlerine sundukları fırsatlar sebebiyle ilişkilerini kazan-kazan prensibi üzerine şekillendirmişlerdir. Kazakistan'ın Doğu Türkistan Ayrılıkçı hareketlerini destekleme endişesi ve Kazakistan'ın bölgede Rusya veya ABD güdümlü politika izlemeyi tercih edecek olması Çin'in Kazakistan tarafından aldığı en önemli güvenlik tehditleridir. Çin'in Kitle İmha Silahları Konusundaki kapasitesi, yaklaşık 1,5 milyarlık nüfusu ve sürekli artan enerji tüketimiyle birlikte bu açlığı giderebilmek adına zor ve şiddet kullanmayı seçebilecek olması Kazakistan'ın da Çin tarafından aldığı güvenlik tehditlerini oluşturmaktadır. Günümüzde bölge şartlarında Kazakistan başka bir ülkeye siyasi ve ekonomik anlamda tam manasıyla bağımlı kalmadan çok yönlü dış politika izleyebilme beceresini gösterebilmiştir. Bu politika da günümüze kadar Çin tarafından çıkarlarına uyuşması sebebiyle memnuniyetle karşılanmıştır.

Her ne kadar ikili ilişkilerdeki mevcut tablo ilişkilerin geleceği adına olumlu senaryolar oluşturabilmemize imkan tanısa da bölgenin ve 21.yy uluslararası sistemin gerçeklerinden hareketle realist perspektiften yapılacak olumsuz senaryolar da itibarını koruyacaktır. Bu açıdan bölgenin önemi ve farklı güçlerin bölgedeki çıkar mücadeleleri sebebiyle bölgede uzun süreli istikrar sağlanabileceğini söylemek fazla iyimserlik olacaktır. Hem de

Geleneksel enerji kaynaklarının önümüzdeki 50-100 yıl içerisinde tükeneceğine dair muhtelif görüşler günümüzde sıkça söylenmektedir. Bu kaynaklara alternatif kaynaklar oluşturulmadığı takdirde enerji tüketimi yüksek, güç=enerji denkleminde hareket eden ülkelerin petrol ve doğal gaz kaynakları üzerinde amansız rekabete gireceğini tahmin etmek çok da mantık sınırları dışında sayılmayacaktır.

Aslında Kazakistan'ın bağımsızlıktan bu yana uluslararası camiada büyük ölçüde takdir edilen çok yönlü, denge politikasında ki başarısında Kazak yönetiminin başarılı diplomasinin büyük payı olduğu kadar bir takım konjonktürel sebeplerinde bunda payı vardır. Bu konjonktürel sebeplerin başında bölgedeki ekonomik performansa konsantre olmuş iki büyük güç olan Rusya ve Çin'in Kazakistan sebebiyle sıcak çatışmaya girmek istememesi, ayrıca özellikle 11 Eylül sonrası bölgede ABD' ye karşı birbirleri ile ittifak kurmaktan başka alternatiflerinin olmayışı vardır. Bu sebeplerden dolayı hem Çin hem de Rusya Kazakistan'ın çok yönlü politikasını olumlu karşılamış ve bekle göre politikasını tercih etmişlerdir.

Fakat son dönemlerde özellikle ekonomik anlamda Çin'in Orta Asya'ya hızla nüfuz etmesi Rusya'nın bölgedeki bir takım konularda hakimiyet gücünü kaybetmesine sebep olmuştur. Zaten daha öncede söylediğimiz gibi ŞİÖ bünyesinde Çin ve Rusya'nın örgütün işlevi konusunda bir takım örtüşmeyen çıkarları söz konusuydu. ABD'nin önümüzdeki yılda bölgedeki son üssü olan Manas üssünden ayrılacak olması ve aynı şekilde önümüzdeki yıllarda ABD'nin Afganistan'dan askerlerini büyük ölçüde çekeceğini açıklaması Orta Asya'da Çin ve Rusya'yı bir yandan güçlendirebilecek iken diğer yandan biraz önce bahsetmiş olduğumuz iki ülke arasındaki örtüşmeyen çıkarların daha fazla belirginleşmesine sebep olabilir.

İşte bu açıdan ABD'nin bölgeden olası bir çekilmesi ve kısa veya uzun vadede Çin-Rus çıkar çatışmasının belirginleştiği bir durumda Kazakistan'ın şimdiye kadar başarıyla izlediği çok yönlü denge politikasına zarar verebilir. Bir başka deyişle böyle bir durum Kazakistan'ı tarafsız politika izlemekten alıkoyabilir.

Gücün en önemli unsurunun enerji olduğu 21.yy da gücünü korumak ve artırmak isteyen devletlerin gücünü dolayısıyla enerji tedarikini sekteye uğratabilecek bir durumla karşılaştığında gerekirse bu gücü korumak adına sıcak çatışmaya girebilecek olması ihtimali ütopyik bir yaklaşım olmayacaktır. Özellikle ÇHC'nin ülke bütünlüğünü, dolayısıyla ülke gücünü koruma refleksiyle Doğu Türkistan'da ki hareketleri şiddetle bastırmasından hareketle, enerjinin tedariki konusunda bu denli bir tehdit algılaması hissettiğinde bunu barışçıl yollar ile çözmek isteyeceğini söylemek oldukça iyimser bir yaklaşım olacaktır. Sonuç olarak yakın veya uzun gelecekte Çin Kazakistan ilişkilerini belirleyen en önemli faktör enerji olacaktır.

KAYNAKÇA

ADIBELLİ, Barış; (2006) Büyük Avrasya Projesi / ABD, Rusya ve Çin'in Var olma Mücadelesi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

ARI, Tayyar; (2001) Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Beta Yayınları, İstanbul.

AKGÜR, Yunus, ÇAKIROĞLU, Ertan; (2008) Şangay İşbirliği Örgütü, KÖKSAV E-Bülteni, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı (KÖKSAV), İstanbul.

AMANOV, Shatlyk; (2003) Şanghay İşbirliği Örgütü: Orta Asya'ya Yeni Bir Demirperde Mi İniyor? , www.stradigma.com aylık strateji ve analiz e-dergisi, erişim 12.06.2013.

ANDİCAN, Ahat; (2006), Çin Satrancında Orta Asya, Avrasya Dosyası, Cilt: 12, Sayı:1. s.11-24.

ARIBOĞAN, Deniz Ülke; (2001) Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya, Bağlam Yayınları, Ankara.

ATA, İlkay; (2008), *Çin'in Enerji Güvenliği ve Politikaları*, Stratejik Analiz, Mayıs 2008, İstanbul.

ATA, İlkay; (2008), "Çin-Afrika İlişkileri: Üçüncü Dünyanın İşbirliği" Stratejik Analiz, No.99.

BELAFATTİ, Fabio; (2011) Kazakhstan: Constant Improvements In Relations With China, Equilibri, November.

BP (2011), BP Statistical Review of World Energy Haziran 2011.

BRZEZINSKI, Zbigniew ; (1998) Büyük Satranç Tahtası, Çev. Ertuğrul DİKBAŞ ve Ergun KOCABIYIK, Sabah Kitapları, İstanbul.

CALABRESE, John;(1999), Çin'in Orta Asya Politikası: Yenilenme ve Üslenme, Avrasya Etüdleri AB Ofset Basın, Ankara.

CEBECİ, Kemal; (2008) , Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü, Sayıştay Dergisi, Sayı 71, Ekim-Aralık s: 21-40.

ÇAKAN, Varis 21.yüzyılda Orta Asya'nın(Türkistan'ın) Stratejik Önemi ve Sorunları, <http://websitem.gazi.edu.tr>, erişim 13.06.2013.

ÇOLAK, Ufuk; (2009), *11 Eylül Sonrası ABD'nin Orta Asya Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çin Gelecek 30 Yılda ABD'yi Geçecek (2011), ÇIN ULUSLARARASI RADYOSU TÜRKÇE BÖLÜMÜ, <http://turkish.cri.cn/757/2009/03/20/1s111975.htm>, 13.06.2013.

CHAUDHURİ, Debasish; (2005), A Survey of the Economic Situation in Xinjiang and its Role in the TwentyFirst Century, China Report, 41, 1: 1–28.

ÇOLAKOĞLU, Selçuk, (2004), Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Çin, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 1 (Bahar 2004) s.179.

ÇOMAK, Hasret; (2009), 2010'lu Yıllarda Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Türkiye, II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi, “Orta Asya Toplumlarında Sosyal, Siyasi, Ekonomik Arayışlar” isimli kongre kitabı, Kocaeli.

DAS, Dilip (2002), Globalization: A Guide for the Concerned Policymaker, CSGR Working Paper No. 91/02, January.

DEMİR, Faruk; (2010), “Enerji oyunu” Ayrım Yayınları, İstanbul.

DEMİRAY, Muhittin; (2008), Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Değişimi Ekonomik Ve Jeopolitik Arka Planı, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı 21 Ağustos.

DİMİTRİ, Trenin; (2003), Southern Watch: Russia’s Policy in Central Asia, Journal of International Affairs, Volume 56, No 2.

Drache, Daniel (1999), Globalization: Is There Anything to Fear?, CSGR Working Paper No. 23/99, February. (Marko, 2006: 2).

DUGİN, Aleksandr,(2006) Nursultan Nazarbayev’in Avrasya Misyonu, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara.

DURŞEN, Ömer; (2009), *Uluslararası Sistem Ekseninde Soğuk Savaş Sonrası Türkiye – Gürcistan İlişkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EFEGİL, Ertan; (2009) Orta Asya’da Güç Mücadelesine Genel Bakış, Mehmet Seyfettin Erol (Ed.), Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya’nın Değişen Jeopolitiği, Yeni Büyük Oyun, Barış Platin Kitapevi, 2009, Ankara.

EFEGİL, Ertan; (2004) Orta Asya Bölgesinin Jeostratejik, Askeri, Siyasi, İktisadi ve Doğal Kaynaklar Açısından Önemi, Yakın Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya, Gündoğan yayınları, Şubat , Ankara.

EHAN, Çağrı (2003) Küreselleşme Döneminin Tehditleriyle Mücadele http://www.stradigma.com/turkce/haziran2003/makale_01.html, 13.06.2013.

EIA (2012) US Energy Information Administration Short-Term Energy Outlook, September 2013, USA.

EKREM, Erkin (2004). “Çin’in Çevresel Bölge Politikası”, *Stratejik Analiz*, cilt 4, sayı 46, s-88-95.

EKREM, Erkin; (2011) Türk Cumhuriyetleri’nin Bağımsızlıklarının 20. Yılında Çin’in Orta Asya Politikaları, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Rapor, Temmuz, Ankara.

Ekrem, Nuraniye Hidayet; (2003), Çin Halk Cumhuriyeti’nin Dış Politikası, ASAM Yayınları, Ankara.

EMEKLİER, Bilgehan; (2012), Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Aanalizi, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, <http://www.bilgesam.org/>, 13.5.2013.

EMEKLİER, Bilgehan; ERGÜL, Nihal (2010), Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik, Bilge Strateji Jeopolitik, *Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı: 3, s 51-74.

EROL, M. Seyfettin; (2004), Avrasya jeopolitiğinde Orta Asya ve 11 Eylül, Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği, Haz.: Ertan Efeğil, Elif H. Kılıçbeyli, Pınar Akçalı, Gündoğdu Yayınları, İstanbul.

ESERCAN, Kemal; (2006), *Soğuk Savaş Sonrası Yeni Diplomasi Anlayışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güneş, Hakan; (2007), *Çin Halk Cumhuriyeti’nin Orta Asya Politikası: Enerji ve Güvenlik*, Orta Asya’da Değişen Dengeler ve Türkiye Sempozyum Bildirileri, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM), Genelkurmay Basımevi Ya. No: 2007/26, Ankara.

HACALOĞLU, Yücel; (2002) Doğu Türkistan ve Türk Kültürü, (Haz). Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Ankara.

JIA, Qingguo, The Success of the Shanghai Five: Interests, Norms and Pragmatism, Commonwealth Institute, <http://www.comw.org/cmp/fulltext/0110jia.htm>, 13.06.2013.

KANTARCI, Şenol; (2012), “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı Koalisyonlar Dönemi mi?”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 8, Sayı: 16. s 47-85.

KARAARSLAN, Hasan; (2012) Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sahip Olduğu Güç Unsurları Çerçevesinde Geçmişinin, Bugünün ve Geleceğinin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARACA, R. Kutay ; (2003), *Dünyadaki Yeni Güç Çin- Tek Kutuptan Çift Kutuba*, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul.

KARADAĞ, Raif; (2012), *Petrol Fırtınası*, Truva Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

KARADENİZ, Ahmet Ufuk; (2009) , *Avrasya Stratejik Yaklaşımı Açısından Kazakistan – Çin Enerji İlişkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kazakhstan Today (2010), The Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President of the Republic of Kazakhstan, Edited by B.K. Sultanov, Almtı.

KESSİKBAYEV, Askhat; (2005) Şanghay Beşlisinden Şanghay İşbirliği Örgütüne, TASAM,(http://www.tasam.org/trTR/Icerik/145/sanghay_beslisinden_sanghay_isbirligi_organizasyonu), 13.06.2013.

KIRAÇ, Gürol; (2012), Çin-Hindistan Enerji Yarışı, <http://www.uiportal.net/cin-hindistan-enerji-yarisi.html>, 15.06.2013.

KODOMAN, Timuçin ; (2008), “Türkistan Üzerinde Çin Halk Cumhuriyeti’nin Rusya Federasyonu Ve Amerika Birleşik Devletleri İle Olan Rekabeti”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi C.13, S.1 s.335-350.

LAUMULIN, Murat; (2006), “The Shanghai Cooperation Organization and the Interests of Kazakhstan, Central Asia’s Affairs”, 16. *Kazakhstan Institute for Strategic Studies*, 23.

LAUMULIN, Murat; (2003), “New Challenges and New Geopolitics in Central Asia: After” September 11, s.152-156 Almaty.

LAUMULIN, T. Murat; (2007) “The Geopolitics of XXI Century in Central Asi”, *Kazakhstan Institute for Strategic Studies*, Almaty.

MAZLUMDER (2010), *Doğu Türkistan İnsan Hakları Raporu*, Hrz. Mazlumder Dış İlişkiler Komitesi, İstanbul.

MEDEUBAYEVA, Janar; (2008), “Kazakistan’ın Dış Politikasının Üçayağı ve Yeni Konsept Arayışları”, 21. Yüzyıl Dergisi, Ekim-Kasım-Aralık

OĞAN, Sinan; (2009), Doğu Türkistan’da Yaşanan Olayların Sebebi ve Sonuçları, <http://www.turksam.org>, 13.06.2013.

ÖZDAAŞLI, Esmâ ; (2012), “Çin ve Rusya Federasyonu’nun Perspektifinden Şanghay İşbirliği Örgütü”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 4, Sayı 6 ss 108-122.

ÖZTÜRK O. Metin (2013); Kaşgar'daki Son Olay Ve Doğu Türkistan'ın Güncel Jeopolitiği, Asya Çalışmaları Merkezi, <http://www.ascmer.org/>, 12.06.2013.

PALABIYIK, M. Serdar; (2003) Liberal Demokrasinin Cenneti Mi? Medeniyetler Çatışmasının Cehennemi Mi? Soğuk Savaş Sonrası Dünya Nereye Gidiyor?", *Küreselleşme* 7. Sayısı, foreignpolicy.org, 13.06.2013.

PAMİR, Necdet; (2007), *Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye. 6. Enerji Sempozyumu-Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye Gerçeği*, Ankara.

PİRİNÇÇİ, Ferhat; (2008), "Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Orta Asya Politikası: Beklentiler ve Gerçeklikler", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, Cilt 63, Ankara, ss 207-235.

POĞDA, Semiha; (2012), *Bağımsızlık Sonrası Kazakistan'ın Dış Politikası*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

PURTAŞ, Fırat; (2004), "Şanghay Beşlisi'nden Şanghay İşbirliği Örgütüne: Orta Asya'da Rus-Çin Stratejik Ortaklığı", *2023 Dergisi*, Sayı. 33.

ROUSSEAU, Richard; (2013), "Kazakhstan: Continuous Improvement or Stalemate in its Relations with China?", *Strategic Analysis*, Volume 37, Issue 1.

SAYIN, Yusuf; (2013), "Konfüçyüs'ün Yeniden Keşfi ve Çin'in Dış Politikasında Dönüşüm", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 29 s. 223-236.

SBX (Statistical Bureau of Xinjiang Uyghur Autonomous Region); (2010), *Xinjiang Tongji Nianjian (Xinjiang Statistical Yearbook 2010)*, China: China Statistics Press, Beijing.

SEVİM, Cenk; (2009), “Geçmişten Günümüze Enerji Güvenliği Ve Paradigma Değişimleri”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 13, s. 93-105.

SEVİM, Cenk; (2010), “Petrol Rezervlerinin Zirve Noktasının Enerji Güvenliği Açısından Büyük Enerji Pazarları (ABD, AB, Çin Ve Hindistan) Üzerindeki Etkileri”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı 11, s. 53-72.

SEVİM, Cenk; (2012), “Küresel Enerji Jeopolitiği Ve Enerji Güvenliği”, *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi (JOY-Journal of Yasar University)*, No: 26, Vol: 7

SWANSTRÖM, NIKLAS ; (2007,) “China’s Role in Central Asia: Soft and Hard Power”, *Global Dialogue*, Volume 9, Number 1-2, s.76-88.

TELATAR, Gökhan; (2005), *Şanghay İşbirliği Örgütü: 21. Yüzyılın Bölgesel/Küresel Çekim Merkezi, Geleceğin Süper Gücü Çin: Uzakdoğu’daki Entegrasyonlar ve Şanghay İşbirliği Örgütü*, Atilla ve İlhan Güllü (der.), TASAM Yayınları, İstanbul.

TORUN, Abdullah; (2012), “Ulusal Güvenlik Ve Küreselleşme: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Politikasının Dönüşümünde Küreselleşmenin Rolü”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TRENİN, Dimitri; (2003), “Southern Watch: Russia’s Policy in Central Asia”, *Journal of International Affairs* , Volume 56, No 2.

WEİTZ, Richard; (2012) Kazakhstan-China Security Ties, , <http://www.sldinfo.com/kazakhstan-china-security-ties/>, 13.06.2013.

YALI, M. Savaş; (2012), “Küresel Üstünlük Mücadelesi ve Çin’in Yükselişi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 16 , Sayı 1.

YARDIMCIOĞLU, Mahmut; (2012), *Çok Kutuplu Dünyaya Doğru: Şanghay İşbirliği Örgütü(ŞİÖ)*, Cilt 2, Sayı 2, Kahramanmaraş.

YOM, Sean L; (2005), Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği, Geleceğin Süper Gücü Çin: Uzakdoğu'daki Entegrasyonlar ve Şanghay İşbirliği Örgütü, Gül Arıkan Akdağ, (çev.) Atilla Sandıklı (der.) TASAM Yayınları, İstanbul.

YÜCEL, Levent ; (2008), *Türkistan Üzerinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin Amerika Birleşik Devletleri Ve Rusya Federasyonu İle Rekabeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi,

ZEYREK, Can; (2010), “Orta Asya’da Etkin Bölgesel Bütünleşme Çabaları: Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)”, *Ege Akademik Bakış*, Cilt 10, Sayı 3.

ZHYLKYSHYBAYEVA, Meruyert; (2008), *Bölgesel Güç Dengesi Işığında Kazakistan'ın Güvenliği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

Ahmet Safa YILDIRIM 25.081987 tarihinde İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 2005 yılında İstanbul Ticaret Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde başladığı lisans eğitimini 2010 yılında tamamladı. Aynı yıl içerisinde Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Programında Lisansüstü eğitimine başladı.